

Světozor • 1

Ekonomická diplomacie a její česká variace | -zz- • 3

EKONOMICKÁ DIPLOMACIE

Radek Špicar, Petr Jonák | Ekonomická diplomacie a její naplňování v České republice • 4

Helena Bambasová | „Přesvědčujeme velvyslance, že zájem o ekonomickou diplomacii je součástí jejich práce“ • 7

Milan Hovorka | „České ekonomické diplomacii se daří“ • 10

Jan Hřích | Česká republika jako zahraniční investor • 12

Jaromír Drábek | Ekonomická diplomacie znamená podporu exportu, investic, služeb a cestovního ruchu • 16

DVA POHLEDY

Petr Lebeda, Miroslav Ševčík | Ekonomická diplomacie vs. lidská práva • 18

EKONOMICKÝ OBZOR

Jiří Fárek | Strukturální proměny světové energetiky a jejich geopolitické souvislosti (I) • 19

ZEMĚMI SVĚTA

Peter Juza | Prezidentské volby v Uzbekistane: bez překvapení • 22

Pavel Kotrbáček | Pákistán: Tragická předvolební kampaň: Země v chaosu • 25

Jiří Krejčík | Volby v Gudžarátu: návrat bojového hinduismu? • 28

Jiří Koubek | Povolební Švýcarsko: konec konkordance a „kouzelné formule“? • 31

Vladimír Vaďura | Ohniska napětí a příčiny ozbrojených konfliktů v Keni • 34

VZTAHY A PROBLÉMY

Jaroslava Pošvářová | Evropská migrační politika za hranicemi Evropy • 37

RECENZE

Zdeněk Veselý | Evropa ve válce 1939–1945 • 39

POSLEDNÍ STRANA**Tiráž**

Ročník XXXII • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • **Šéfredaktor:** Robert Schuster • **Úvodníky, komentáře:** Zdeněk Zbořil • **Odpovědná redaktorka:** Milena Střežková • **Sekretářka redakce:** Irena Krejčová • **Grafický návrh:** Jakub Tayari • **Autor obálky:** Filip Sojka • **Distribuce:** Dagmar Červinková • **Redakční rada:** Veronika Bilková (předsedkyně), Vojtěch Belling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Fárek, Kai-Olaf Lang, Kristina Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša, Miloš Pojar, Pavel Pšejja, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • **Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevýžadané rukopisy redakce nevrací.**

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • telefon 251 108 107 • fax 251 108 222 • e-mailová adresa umvedo@iir.cz • **Objednávky a předplatné přijímá** administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. **Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk. Registrováno MK ČR E 5210.**

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobruška. **Rozšiřuje** redakce a další distributoři v drobném prodeji. **Ve Slovenské republice rozšiřuje** L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • telefon +421 244 453 711 • fax +421 244 373 311 • e-mailová adresa Herslova@lkpermanent.sk • www.predplatne.cz. **Informace o MP a ediční činnosti ÚMV** na www.iir.cz • Podávání tiskoviny povolené SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996. ISSN 0543-7962 • INDEX 46911

LEDEN 2008**Světozor**

1. Slovinsko převzalo předsednictví Evropské unie.
1. Malta a Kypr vstoupily do Eurozóny.
2. Pákistánský prezident Parváz Mušaraf oznámil, že parlamentní volby se překládají na 18. února.
4. V Iowě, kde se konaly první prezidentské primárky v USA, zvítězil za Demokratickou stranu Barack Obama nad Hillary Clintonovou. U republikánů získal nejvíc hlasů Mike Huckabee.
4. Keňská hlavní opoziční strana vyzvala k opakování prezidentských voleb z prosince loňského roku. Povolební násilí si vyžádalo už přes 300 životů.
6. Prezidentské volby v Gruzii vyhrál dosavadní prezident Micheil Saakašvili.
6. Keňský opoziční vůdce Raila Odinga, který těsně prohrál v prosincových prezidentských volbách, odmítl návrh znovuzvoleního prezidenta Mwai Kibakiho na vytvoření vlády národní jednoty.
7. V Haagu byl po půlroční přestávce obnoven proces s bývalým liberijským prezidentem Charlesem Taylorem. Je viněn z válečných zločinů proti lidskosti.
9. Americký prezident George W. Bush zahájil v Izraeli osmidenní cestu po Blízkém východě. Vyzval premiéra Ehuda Olmerta ke zrušení izraelských osad na palestinských územích a aby se jeho země vzdala území okupovaných po roce 1967.
10. George W. Bush se sešel s vůdcem palestinské samosprávy Mahmúdem Abbásem. Snažil se ho ujistit o postupujícím mírovém procesu a o své podpoře vzniku palestinského státu.
11. V Libanonu byl zadržen syrský člen organizace al-Káida. Vypověděl, že Francii a Německu hrozí teroristické útoky od skupiny Džihád Islámi.
11. George W. Bush zahájil v Kuvajtu druhou část svého blízkovýchodního turné. Opakoval svá obvinění vůči Íránu, že financuje vyzbrojování skupin v Iráku a podporuje militantní Hamás v Palestině a Hizballáh v Libanonu.
13. Polský ministr obrany Bogdan Klich uvedl v rozhovoru pro list Dziennik, že Varšava chce za souhlas s americkou protiraketovou základnou zvláštní vojenskou dohodu, moderní systém protivzdušné obrany, větší vojenskou pomoc a moderní vojenské technologie.
13. George W. Bush při návštěvě Spojených arabských emirátů prohlásil Írán za vedoucí

- zemi podporující terorismus, jejíž aktivity ohrožují bezpečnost celého světa.
- 14.** Tchajwanská opoziční nacionalistická strana Kuomintang se stala vítězem parlamentních voleb. Šéf poražené Demokratické pokrokové strany rezignoval.
- 15.** Britští policisté, kteří byli přizváni k vyšetřování atentátu na bývalou pákistánskou premiérku Bénazír Bhuttovou, potvrdili, že v pozadí její smrti stojí al-Káida.
- 15.** Byla zveřejněna informace z tajného akčního plánu srbské vlády, podle které bude odvetou Srbska za vyhlášení nezávislosti Kosova okamžité odvolání diplomatů ze zemi EU a ekonomická blokáda Kosova.
- 17.** Podle zprávy EU nemá migrace za práci v době po rozšíření Unie negativní vliv na trhy práce v hostitelských zemích.
- 17.** Izrael zablokoval pásmo Gazy pro neustávající raketové útoky z této oblasti.
- 18.** George W. Bush formuloval požadavek neprodleného přijetí balíčku finančních pobídek ve výši jednoho procenta hrubého národního produktu k oživení oslabující americké ekonomiky.
- 20.** Afghánský bezpečnostní úřad pro nevládní organizace ve své zprávě uvedl, že válka s Tálibánem teprve začíná a jednotky NATO vstupují do stále širšího a prohlubujícího se konfliktu, který nemusejí vyhrát. Tálibán provedl loni více útoků a na širším území než kdykoli předtím.
- 20.** Vítězem prvního kola prezidentských voleb v Srbsku se stal nacionalista Tomislav Nikolič.
- 20.** Gruzinský prezident Micheil Saakašvili se ujal funkce na dalších pět let.
- 20.** Náčelník ruského Generálního štábu Jurij Balujevskij prohlásil, že v případě, že se Rusové budou cítit ohroženi, zavelejí spolu se svými spojenci k preventivnímu jadernému útoku. Dodal, že Rusko nechce nyní nikdo napadnout.
- 21.** Šéf polské diplomacie Radosław Sikorski jednal v Moskvě se svým protějškem Sergejem Lavrovem. Sikorski prohlásil, že Polsko je připraveno stáhnout své veto na jednání o strategické smlouvě a spolupráci mezi EU a Ruskem. Lavrov potvrdil, že polsko-ruské vztahy se začínají zlepšovat, a uvedl, že Rusko nebudou činit nátlak na státy, které se rozhodnou umístit prvky amerického obranného systému na jejich území.
- 21.** Pákistánský prezident Parváz Mušarraf zahájil cestu po Evropě. Navštívil Londýn, Paříž, Brusel a zúčastnil se Světového ekonomického fóra v Davosu.
- 21.** Ceny akcií na světových burzách strmě poklesly z obavy před recesí americké ekonomiky.
- 22.** Izrael obnovil dodávku paliva do pásma Gazy.
- 23.** Neznámí ozbrojenci z pásma Gazy odpálili výbušniny, které zničily zátarasy na egyptské hranici. Palestinci začali davově pronikat do Egypta a nakupovat zde potraviny a léky. Došlo ke srážkám s egyptskými ozbrojenými silami.
- 23.** Řecký premiér Kostas Karamanlis přicestoval na třidenní návštěvu Turecka. Jednalo se o první návštěvu řeckého premiéra v Turecku od roku 1959.
- 24.** Keňský prezident Mwai Kibaki se poprvé od začátku povolební krize sešel s opozičním vůdcem Railou Odingou. Vyjádřili odhodlání usilovat o kompromis a zastavení násilí, při němž přišlo o život nejméně 800 lidí.
- 24.** Italský premiér Romano Prodi neuspěl při hlasování o důvěře vládě. Krize byla způsobena odchodem Unie demokratů do opozice. Prodi tak přišel o křehkou většinu v parlamentu.
- 24.** Bílý dům a zástupci Kongresu USA se dohodli na přijetí balíku opatření, která mají oživit hospodářství Spojených států.
- 25.** Ruský prezident Vladimir Putin ujistil srbského prezidenta Borise Tadiće a premiéra Vojislava Koštunicu, že Rusko je kategoricky proti vyhlášení nezávislosti Kosova.
- 27.** Ruská volební komise vyloučila bývalého premiéra Michaila Kasjanova ze seznamu kandidátů na ruského prezidenta. Důvodem je falšování části ze dvou milionů podpisů, které musel Kasjanov doručit jako kandidát bez podpory parlamentní strany.
- 27.** Proběhly volby do zemských sněmů ve dvou německých spolkových zemích. V Hesensku těsně zvítězila CDU (36,8 procenta) nad SPD (36,7 procenta); v Dolním Sasku obhájila vítězství CDU (42,5 procenta) nad opoziční SPD (30,3 procenta).
- 29.** Prezident George W. Bush přednesl svůj poslední projev O stavu Unie. Připustil, že USA procházejí obdobím hospodářské nejistoty, a varoval před odchodem vojáků z Iráku.
- 30.** Italský prezident Giorgio Napolitano požádal předsedu horní komory parlamentu Franka Mariniho, aby se pokusil o sestavení přechodné vlády. Jejím hlavním úkolem by byl návrh na reformu volebního zákona.
- 30.** Slovenský parlament opět odložil hlasování o nové smlouvě EU pro neshody mezi vládou a opozicí kolem nového tiskového zákona.

Česko a svět

- 3.** Přes 400 českých vojáků absolvovalo slavnostní nástup před odletem do Kosova.
- 7.** Premiér Mirek Topolánek byl na oficiální návštěvě Rakouska. Jednalo se o spolupráci při řešení určitých problémů, které přineslo rozšíření Schengenského prostoru, a také o Temelín.
- 7.** Velvyslankyně při Evropské unii se stala Milena Vicenová.
- 10.** Prezident Václav Klaus navštívil Slovensko. S prezidentem Ivanem Gašparovičem zdůraznili, že mezi Českem a Slovenskem existují nadstandardní vztahy.
- 10.** Polský premiér Donald Tusk a český premiér Mirek Topolánek jednali v Praze o protiraketovém štítu. Topolánek ocenil, že Donald Tusk se zasloužil o zlepšení vztahů mezi Polskem a Ruskem a Polskem a Německem. Oba premiéři se postavili proti vytvoření berlinského dokumentačního centra věnovaného dějinám vyhánění.
- 10.** Kambodžský král Norodom Sihamoni otevřel v Kirivongu v provincii Takeo školu v hodnotě jednoho milionu korun, kterou postavili Češi. Česko už několik let financuje v Kambodži nejrůznější sociální projekty.
- 22.** Mluvčí Pentagonu Goeff Morel naznačil, že dohoda o umístění amerického radaru v Česku by mohla být uzavřena během několika týdnů. Česká republika je údajně v jednání s USA mnohem dál než Polsko.
- 24.** Podle statistik EU patří Česko v přepočtu na hlavu k největším znečišťovatelům ovzduší v Evropě. První je Lucembursko.
- 28.** Bylo zahájeno další kolo jednání ČR-USA o raketové základně. Jeho tématy jsou mimo jiné právní postavení a eventuelní trestní odpovědnost amerických vojáků v Česku. Američané trvají na tom, aby delikty jejich vojáků nepodléhaly českému právu. Washington chce, aby se smlouva týkala i případné další přítomnosti amerických vojáků v Česku mimo základny v Brdech.

Ekonomická diplomacie a její české variace

Kontradikce pojmů ekonomická diplomacie a zahraniční obchod anebo investiční politika není jen dobově a ideologicky podmíněná. Ale ať již hodnotíme aktivity bývalého Obzaminí s respektem nebo despektem, nemůžeme opominout skutečnost, že obchodní oddělení bývalých československých zastupitelských úřadů, anebo celé ministerstvo zahraničního obchodu, byly úzkým hrdlem, kterým se musely protlačit bývalé podniky zahraničního obchodu (PZO), jejichž obchodní úspěchy tato skutečnost fatálně podmiňovala. I když na druhé straně měly snazší pozici proto, že jim tehdejší *command economy*, a také celý centrálně řízený zahraniční obchod, umožňovaly monopolizovat *nákup a prodej* většiny komodit téměř obdobně, jak mohly činit obchodní společnosti koloniálních velmocí až do konce 19. století.

Nová doba přinesla nové činy a rozbití monopolu zahraničního obchodu se stalo jedním z prvních reformních kroků ještě Čalfovy vlády hned v roce 1990. Z úzkého hrdla se stal náhle rozevřený chřtán, který jen velmi vzdáleně připomínal *laissez faire*, ekonomickou soutěž s pravidly kompatibilními s těmi známými v blízkém i vzdálenějším zahraničí. Ekonomicko-obchodní *kdochce-cohcismus* dal vzniknout šedé zóně zahraničního obchodu a investiční politiky, ve které se nejrychleji orientovali ti, kteří měli z minulosti kvalitní adresáře firem a jednotlivců, měli blízko k některým představitelům autoritářských režimů a uměli se v konkrétním teritoriu orientovat rychleji než všichni ostatní.

Úsilí českého MZV, alespoň v posledních deseti letech a od roku 2003 programově (viz usnesení vlády čis. 223), ale není návratem k minulosti PZO. Navazuje zejména na proměnu politické diplomacie ve prospěch diplomacie ekonomické, která je typickým fenoménem současného světa. Létající hlavy států a jejich ministerské nebo podnikatelské doprovody mají dnes ve svých *portefeuilles* častěji dokumentaci ke komerčním aktivitám než podklady k jednáním, kterým jsme donedávna říkali politická.

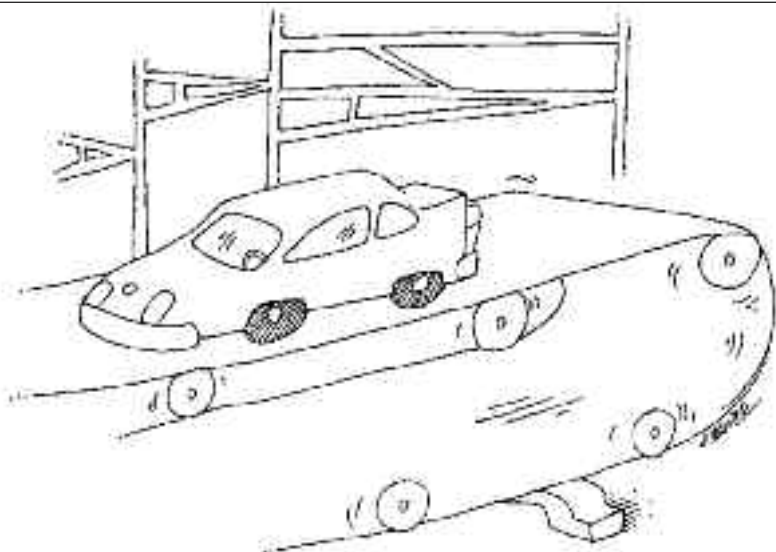
Vybereme-li si ze současného světa charakteristický příklad pro takovou změnu, nemůžeme obejít nahrazení slova *politika* nebo *ideologie* slovem *byznys*, které nepropaguje nikdo menší než prezident Ruské federace Vladimir V. Putin. Snad evropští komentátoři jeho politiky neopomněli, že do ruštiny se toto slovo dostalo z americké angličtiny, ve které neznamená jen obchod, ale i jinou činnost, mezi jiným i politickou. A souvislost mezi slovy politika, energetika a surovinové zdroje a jejich distribuce je při pohledu na ruský *byznys* téměř křišťálově průzračná.

Ekonomika, ekonomické vztahy, obchod a mezinárodní obchod jsou dnes tak významnou součástí politiky, že si americký novinář dovoli konstatovat s nepřilíš velkou nadsázkou, že tam, kde se mluví až příliš o demokracii, svobodě a lidských právech, to vždy páchne ropou. A politici ekonomicky dravějších asijských zemí se pak koncentrují na byznys v tomto pojetí bez jakýchkoli předpokladů. Čínské tažení do jihovýchodní Asie, jižního Tichomoří a dnes zejména subsaharské Afriky jsou příklady snad nejtýpčtější. Ale vlastně celá čínská diplomacie je záležitostí navýsost ekonomickou, a to zejména ve vztahu ke geograficky vzdálenějšímu okolí, a povaha komunistického režimu ČLR se tím nevyvrací, ale jen potvrzuje. (Připomeňme si Stalinův výrok z počátku sovětského NEPu ...*budeme je bít rublem!*)

Také česká zahraniční politika se nevyhýbá této dimenzi. V dnes poněkud verbálně obsolentním vládním usnesení vlády ČR z roku 2003 je sice možné číst znovobjevené dřevěné fráze o tom, že ...*MZV ČR nadále posiluje ekonomickou dimenzi své zahraniční politiky jako komplex koordinovaných aktivit různých subjektů, směřujících k vytváření vnějších podmínek pro ekonomický rozvoj*, za které by se nemusel stydět ne jeden úředník bývalého Obzaminí. Vedle konstatování, že ...*ekonomická diplomacie se rovněž zaměřuje na obohacování hospodářské politiky vlády o podněty z vnějšího prostředí*, které je hodno politických básníků *ancient régime*, a kromě banalit, za které lze považovat tvrzení, že MZV ...*spolupracuje s ministerstvem průmyslu a obchodu a s dalšími resorty a institucemi*, chtěli bychom vidět snahu státu, že bez ohledu na programové vyhlášení o své zmenšující se roli se rozhodl podporovat zejména malé a střední vývozce, kterým nestačí garance českých nebo v ČR operujících bankovních domů, jejichž pověst v některých zemích není vždy právě nejlepší.

Čtíme proto dnes tyto kostrbaté fráze jako přiznání hned několika posledních vlád ČR, že si byly a jsou vědomy faktu, že nejen evropská, ale i světová diplomacie jsou multidimenzionální a skutečně globální. Že se vyplatí o ekonomické diplomacii uvažovat alespoň na stránkách Mezinárodní politiky, protože málo platné, česká ekonomika je už zase ekonomikou exportně orientovanou i výkonnou. Doufáme, že se postupně bude také zmenšovat prostor pro střetávání zájmů veřejných a soukromých a ekonomická diplomacie se nestane jen novou příležitostí pro kladení nových, jen na první pohled jiných než v minulosti, překážek svobodnému obchodu.

-ZZ-

Ekonomická a její v České

Od konce studené války v souvislosti s rozvojem globalizace a nadnárodních společností nabývá v mezinárodních vztazích na významu kromě moci politické a vojenské také moc ekonomická.

Všechny státy (a v poslední době v souladu s principem subsidiarity v EU i regiony) se snaží zajistit svůj optimální ekonomický rozvoj. Vedle soustavné snahy kultivovat domácí ekonomické prostředí se jej vlády pokoušejí posilovat také získáváním kvalitních investic ze zahraničí, podporou vlastního exportu či podporou turismu. Ve všech případech je rozhodující především dlouhodobé politicko-ekonomické klima dané země a konkurenceschopnost jejích podniků. Vlády ale mohou pomoci specifických nástrojů svému ekonomickému rozvoji a svým podnikům významně pomáhat. Nástroje, které k tomu používají, se označují jako ekonomická diplomacie. Jedná se tedy v podstatě o prosazování ekonomických zájmů daného státu v mezinárodním prostředí pomocí vládních zásahů.

K tomu, aby stát mohl společností pomáhat, je zapotřebí výkon ekonomické diplomacie v rámci státní správy institucionalizovat. Ve světě najdeme několik odlišných struktur. V některých státech je za prosazování ekonomických zájmů odpovědné především ministerstvo zahraničních věcí (např. Švédsko), jinde leží tíha odpovědnosti spíše na ministerstvu průmyslu nebo hospodářství (např. Slovinsko). Často také bývá pro účely ekonomické diplomacie vytvořena specia-

lizovaná agentura (např. Industrial Development Agency of Ireland nebo Office of the United States Trade Representative vytvořený v USA v 60. letech pro obchodní jednání s WTO).

Koordinace základem úspěchu

Ekonomická diplomacie byla v České republice po sametové revoluci dlouho neznámým pojmem. Stát řešil jiné, především politické priority, a na ekonomickou diplomacii nezbývalo příliš mnoho času. Nejprve byla tedy vytvořena struktura, která spočívala v rozdělení této agendy mezi Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR a Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Podle analýzy zpracované expertním týmem Institutu ekonomických studií FSV UK se jednalo o jedno z nejlepších možných řešení. Obě ministerstva mohou do rozhodovacího procesu vnést své specifické know-how a to v konečných rozhodnutích zohlednit. Může tak vzniknout politika zohledňující jak zahraničněpolitické, tak i ekonomické zájmy státu. Tento přístup se však neobejde bez úzké spolupráce obou resortů nebo jasné strategie na nejvyšší vládní úrovni. Pokud ani jedno nefunguje, pak lze toto uspořádání označit naopak za jednu z nejhorších možných variant. Nutno přiznat, že v minulosti platil v pří-

padě České republiky mnohdy spíše druhý zmíněný princip, kdy se oba resorty nebyly často schopny dohodnout a neexistovala ani jasná a srozumitelná strategie na nejvyšší úrovni. Příkladem mohou být zbrojní vývozy do problematických zemí, kde se tolik potřebný kompromis většinou hledal jen velmi těžko.

Pokud se stát rozhodne realizovat vlastní ekonomickou diplomacii, volba nástrojů, které k tomu může použít, nezávisí pouze na volné úvaze jeho představitelů. Státy jsou v jejich používání omezené především svým členstvím v mezinárodních organizacích jako například Evropská unie (např. důvody udělování veřejné podpory, limity podpory investic v chudých regionech), Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj OECD (např. doporučení ohledně poskytování zvýhodněných úvěrů), Světová obchodní organizace WTO (např. pravidla pro cla a kvóty, omezení cenového dumpingu) či Mezinárodní organizace práce (např. podmínky pro zaměstnance). Navzdory těmto omezením však existuje celá řada opatření, která lze používat a která mohou podnikům dané země prospět.

Pokud jde o jednotlivé formy podpory, v zásadě lze hovořit o dvou základních formách: finanční a nefinanční. Mezi finanční nástroje patří různé půjčky, zvýhodněné úvěry či pojistky. Nefinanční formu pak tvoří agentury pomáhající získat investice, podpořit export, propagovat kulturu nebo podnítit turismus. Z dlouhodobých průzkumů vyplývá, že sou-

**Radek Špicar
Petr Jonák**

diplomacie naplňování republie

kromé společnosti oceňují především finanční formy podpory, až na druhém místě jsou z hlediska důležitosti nefinanční nástroje.

V oblasti finančních nástrojů lze situaci v České republice v mezinárodním kontextu označit za zcela standardní. Již v roce 1992 vznikla Exportní garanční a pojišťovací společnost (EGAP), státní úvěrová pojišťovna poskytující úvěry českým vývozcům, a to proti teritoriálním a komerčním rizikům spojeným s exportem (v loňském roce byl majoritní podíl v její dceřiné společnosti Komerční úvěrová pojišťovna EGAP prodán strategickému partnerovi).

Od roku 1995 navíc podporuje vývoz českých podniků i státní Česká exportní banka, a to prostřednictvím poskytování a financování vývozních úvěrů a dalších souvisejících služeb. Umožňuje tak získat tuzemským vývozcům dlouhodobé zdroje financování za sazby a v objemech, které by pro ně byly na bankovním trhu nedosažitelné.

Obě instituce sehrály v podpoře exportu důležitou roli, protože tuzemské společnosti po dlouhá léta trpěly značnou podkapitalizací a v mezinárodní soutěži by bez zmíněných podpor jen těžko obstály. České, resp. československé zboží mělo přitom v řadě zemí výbornou pověst a současné podniky proto měly předpoklady na tuto tradici úspěšně navázat. Překážkou jim však byla vyšší rizikovost tamních trhů či geopolitické situace, a bez odpovídajícího pojištění by jejich expanze na tyto trhy byla jen stěží realizovatelná.

Také v oblasti nefinančních podpor se Česká republika nemá za co stydět. Do konce patří k zemím s nejrozvinutější strukturou agentur určených k podpoře ekonomické diplomacie, ať už se jedná o oblast investic, vzájemného obchodu, kulturu nebo turismus. Vedle sebe tak fungují CzechInvest, CzechTrade, CzechCenters a CzechTourism.

Dlouhá nečinnost v oblasti investičních pobídek

Pokud se zaměříme na otázku lákání zahraničních investic, lze říci, že Česká republika byla dlouhou dobu nečinná. Teprve po překonání předsudků vůči této formě ekonomické diplomacie přijala naše země v letech 1996 až 1997 účinnou koncepci investičních pobídek, které měly v tu dobu v různých formách již všichni naši sousedé. O co později však ČR začala, o to úspěšnější následně byla. Pod vedením CzechInvestu se podařilo dostat České republice na přední světové příčky v přílivu přímých zahraničních investic na hlavu. Pobídky zcela jistě výrazně pomohly, nicméně tento úspěch by nemohl nastat bez kvalitní a přitom relativně levné pracovní síly, vhodné geografické poloze, monetární stability a kvalitní infrastruktury. V této souvislosti je nutné podotknout, že investiční pobídky v pů-

vodní podobě svou roli již víceméně splnily a nyní je nutné uvažovat o změně jejich struktury a dále kultivovat naše ekonomické prostředí coby nejdůležitější „pobídku“ k získání investorů. Důležité je rovněž připomenout, že role CzechInvestu v oblasti přímých zahraničních investic je již dnes minimální a tato organizace se stále více zaměřuje na podporu podnikání v ČR a na čerpání peněz ze strukturálních fondů Evropské unie.

Podobně jako CzechInvest v případě zahraničních investic přispěla agentura CzechTrade k obnově a rozmachu českého exportu. Vývoz do zahraničí je dnes důležitou hnací silou tuzemské ekono-

miky a vedle CzechTrade jej usnadňují i zastupitelské úřady ČR v zahraničí, resp. jejich obchodně-ekonomické úseky, které v ekonomické diplomacii hrají nezastupitelnou roli. Vlastní obchodně-ekonomický úsek má 69 z 90 zastupitelských úřadů České republiky, přičemž na 25 místech mohou společnosti nalézt právě i zahraniční zastoupení CzechTrade. Tato struktura je doplněna i dalšími specifickými úřady jako například Českou ekonomicko-kulturní kancelář na Tchaj-wanu, se kterým nemá Česká republika diplomatické styky.

Od obchodně-ekonomických úseků očekávají exportéři či zájemci o vývoz především kvalitní informace o dění v dané lokalitě a o inovacích a trendech, kterými se tyto trhy ubírají. Důležité je i jejich průběžné vyhodnocování vzájemných ekonomických vztahů či pomoc při řešení mezinárodněobchodních sporů. U klíčových trhů, jako je Rusko, Indie, Čína, Vietnam, ale i Latinská Amerika či arabské země, pak bývá ze strany podniků oceňována především účinná selektivní

K tomu, aby stát mohl společností pomáhat, je zapotřebí výkon ekonomické diplomacie v rámci státní správy institucionalizovat.

podpora a proexportní akce. Ve spojení s ostatními diplomaty mohou ekonomické úseky velvyslanectví rovněž výrazně pomáhat podnikům při navazování kontaktů v cizích zemích, a to zejména v těch méně rozvinutých a méně demokratických, kde

jsou ekonomika a politika silně provázány. Takováto pomoc je důležitá nejen pro malé a střední podniky, ale mnohdy i pro podniky velké, které jsou jinak ve schopnosti pronikat na zahraniční trhy v mnoha směrech soběstačné a znalosti právního či daňového prostředí si dokáží obstarat samy.

Významnou, byť mnohdy opomíjenou, formou ekonomické diplomacie je i humanitární a rozvojová pomoc. Hlavním smyslem je pochopitelně pomoc cílové zemi a jejímu obyvatelstvu. I tato pomoc však může mít řadu podob a není nic netického zvolit takový způsob podpory, aby se na ní mohly podílet i tuzemské pod-

niky a aby jim tato činnost případně otevřela možnosti další spolupráce a zviditelnila dárcovský stát.

Do budoucna by k dalšímu zkvalitnění ekonomické diplomacie v ČR mohla přispět také připravovaná Česká rada pro obchod a investice. Tato rada by měla dle navrženého statutu výrazně ovlivňovat ekonomickou diplomacii státu mimo jiné i přípravou plánů a hodnocení činnosti obchodně-ekonomických úseků, definováním priorit obchodní a exportní politiky a koordinováním zahraničních návštěv ústavních činitelů ČR s ekonomickým rozměrem. Pozitivní roli v této oblasti mohou sehrát také Diplomatická akademie a nedávno založená Exportní akademie, které mají jedinečnou možnost ovlivnit myšlení budoucích zástupců ČR v zahraničí a vnést do něj ekonomickou dimenzi.

Slučovat agentury pouze s rozmyslem

Podobně jako v zahraničí, také u nás se často hovoří o potřebě racionalizovat strukturu agentur, která je v České republice relativně rozsáhlá. Při těchto debatách by se však měl dávat pozor, aby při racionalizaci nedošlo k nabourání schopnosti agentur pracovat na své agendě. Za jistě dobře míněnou myšlenku lze považovat sjednocení zahraničních kanceláří agentur pod jednu střechu, což může ušetřit mnoho prostředků a zlepšit jejich vzájemnou komunikaci. Je však nutné zohlednit i případy, ve kterých toto sjednocení vzhledem ke specifickým dané země nelze realizovat. Například proto, že ekonomické centrum země, kde by měl působit CzechTrade, se v dané zemi nenachází na stejném místě jako centrum kulturní, určené pro CzechCenters. Pokud jde o konkrétní slučování agentur v ČR, spíše než v případě

agentur CzechInvest a CzechTrade se zdá být vhodnější uvažovat o sloučení CzechCenters a CzechTourism. Přestože hrají obě agentury vzhledem k zahraničnímu povědomí o české kultuře a přínosu turistického ruchu k HDP

České republiky důležitou úlohu, je možné očekávat, že by se jejich sloučením podařilo zefektivnit fungování celého systému, aniž by byla narušena specifická funkce agentur.

Závěrem lze konstatovat, že i přes poměrně dlouhé období nečinnosti došlo v ČR v posledních letech v oblasti ekonomické diplomacie k viditelnému pokroku. Podnikatelská sféra toto zlepšení vnímá a oceňuje. To však neznamená, že současnou situaci lze považovat za zcela optimální. Stále ještě existuje značný prostor pro zlepšení, a to téměř na všech úrovních.

Na nejvyšší vládní úrovni je zapotřebí strategicky řídit praktické naplňování ekonomické diplomacie a koordinovat společný postup MPO a MZV. V tomto ohledu by jistě pomohlo kdyby byla ekonomická diplomacie na MZV svěřena specializovanému náměstkovi, který by se věnoval pouze tomuto tématu a nemusel se v rámci svých povinností zabývat i jinými agendami jak je tomu dnes. Je také důležité i nadále intenzivně pracovat na systematickém vyhodnocování efektivit práce všech zúčastněných ministerstev a agentur.

Zcela klíčová je rovněž aktivní komunikace s podnikatelskou sférou, naslouchání společnostem a podnikatelům a následné přenášení zjištěných doporučení do praxe. V neposlední řadě nelze opomíjet ani důležitost lidských zdrojů, na jejichž kvalitě výsledky ekonomické diplomacie výrazně závisí. Z tohoto důvodu je důležité všem diplomatům a relevantním úředníkům soustavně zdůrazňovat, že vedle politických zájmů země jsou stále důležitější i ty ekonomické, a je tudíž nezbytné se jim věnovat. Zásady ekonomické diplomacie by proto měly být v dostatečném rozsahu zohledněny při výuce na diplomatické či exportní akademii, posléze by jim měla být věnována dostatečná pozornost v každodenní praxi ministerstev i při přípravě kandidátů na výjezd na diplomatickou misi. V těchto oblastech máme v porovnání se zahraničím stále velké rezervy.

Zdroje

- Michal Částek, Jan Němec: „Institucionální zajištění ekonomické diplomacie ve vybraných zemích EU“, Parlamentní institut.
- Raymond Saner, Lichia Yiu: „International Economic Diplomacy: Mutations in Post-modern Times“.
- Radek Špicar, Tomáš Sedláček, Ilona Katzová: „Podkladový materiál ke koncepci ekonomické dimenze české zahraniční politiky“, Institut ekonomických studií FSV UK.
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Svaz průmyslu a dopravy ČR.

Radek Špicar – absolvent University Karlovy a University of Cambridge, bývalý náměstek místopředsedy vlády pro ekonomiku a současný ředitel vnějších vztahů ŠkodaAuto.

Petr Jonák – absolvent Vysoké školy ekonomické, bývalý zpravodaj ČTK v Bruselu a ekonomický redaktor Hospodářských novin.

„Přesvědčujeme velvyslance, že zájem o ekonomickou diplomacii je součástí jejich práce“

...říká náměstkyně ministra zahraničních věcí ČR **Helena Bambasová** v rozhovoru pro Mezinárodní politiku.

Odkdy je ekonomická diplomacie součástí zahraničněpolitické agendy České republiky?

Já bych odpověděla následovně. Pokud slouží diplomacie k hájení zájmů státu, potom se asi shodneme, že ekonomický zájem je jeden z těch, které mají být prosazovány naprosto samozřejmě. Tato představa je na ministerstvu zahraničí přítomna už od vzniku samostatné České republiky v roce 1993. Existuje řada zemí, zejména ve vzdálenějších regionech, s nimiž nemáme žádnou jinou společnou agendu, nemáme příliš společných bilaterálních nebo bezpečnostních témat, takže při práci velvyslanectví v těchto zemích by pak mělo převažovat prosazování ekonomických zájmů a mělo by to dominovat i bilaterálním vztahům. To je

jedna rovina celé problematiky. Druhá rovina je, jak dobře a silně ministerstvo zahraničí a i vláda zájem na ekonomické diplomacii deklarují. Tady bych řekla, že se to zlepšuje a zesiluje. Současná vláda Mirka

Topolánka, ministr zahraničí Karel Schwarzenberg, stejně tak i jeho předchůdce Alexandr Vondra kladli důraz na ekonomickou diplomacii. Prosazování ekonomických zájmů uváděli jako jednu z priorit ve všech dokumentech. Třetí rovina týkající se ekonomické diplomacie se odehrává v praxi. Je to o tom, jak moc to celý diplomatický aparát umí a dělá a jaké konkrétní kroky jsou či

Nově jsme začali uplatňovat i různé měřicí metody, které by nějakým způsobem odrážely výkon v oblasti ekonomické diplomacie, a to i přesto, že ve státní správě se efektivita měří dost obtížně.

něny. A tady se podle mého názoru zlepšujeme. Nejenomže se víc a víc daří přesvědčovat a školit velvyslance, že zájem o ekonomiku a ekonomickou diplomacii je důležitou součástí jejich práce. Nově jsme

začali uplatňovat i různé měřicí metody, které by nějakým způsobem odrážely výkon v oblasti ekonomické diplomacie, a to i přesto, že ve státní správě se efektivita měří dost obtížně. Na doporučení auditorské firmy se snažíme formulovat úkoly a sledovat, jak jsou plněny. Není jednoduché to nějak kvantifikovat a ani neexistuje příliš mnoho příkladů ve světě, jimiž bychom se mohli inspirovat, ale snažíme se. Naše ministerstvo také začalo lépe komunikovat se soukromou sférou, ať už s Hospodářskou komorou, se Svazem průmyslu a dopravy a nebo i s jednotlivými podnikateli a představiteli obchodní sféry. Tady jsme si příliš dlouho mysleli, že to je pouze úkol ministerstva průmyslu a obchodu, a aniž bychom jim chtěli zasahovat do kompetencí, uvědomujeme si, že pokud chceme dobře provozovat veřejnou službu, pak musíme také vědět, jaká je po ní poptávka.

Podíváme-li se na institucionální zajištění ekonomické diplomacie, zjistíme, že vedle ministerstva zahraničí hraje velkou roli také ministerstvo průmyslu a obchodu. Jak probíhá souhra obou ministerstev v praxi? Existuje nějaká koordinace a dělba úkolů?

V širším slova smyslu se na tom podílejí ještě i další resorty, jež mají v působnosti něco, co souvisí s ekonomickou diplomacií. Uvedu třeba ministerstvo pro místní rozvoj, jehož podřízenou příspěvkovou organizací je agentura CzechTourism, a tudíž také nepochybně patří do zmíněné kategorie. Existuje kompetenční zákon, který vymezuje pravomoci ministerstev. Bylo by rozumné, abychom se chovali důsledně komplementárně, abychom měli rozdělené role a každý dělal, co umí lépe, ale pochopitelně, ne vždycky se to daří. Přesto si myslím, že spolupráce může být dobrá, pokud budeme mít všichni zájem podílet se na společném úspěchu, než když se budeme prezentovat každý pouze dílčími úspěchy. Jednotlivé role v rámci ekonomické diplomacie se dají dělit – my mluvíme o ekonomické diplomacii v souvislosti s celým velvyslanectvím a snažíme se měřit zaujetí, výkon a angažmá celého velvyslanectví tak, že za to činíme zodpovědného velvyslance.

Ministerstvo průmyslu a obchodu se soustřeďuje více na mikroekonomické instrukce, na konkrétnější pomoc jednotlivým podnikatelům, poskytování informací. Snažíme se také o sblížení komunikace podřízených příspěvkových organizací (CzechTrade, CzechInvest, CzechTourism, Česká centra), jejichž rozšíření je velmi různé. Na některých místech nenajdete ani jednu, někde je pouze jedna agentura, jinde je jich hned několik. Považuji za samozřejmé, že se koordinujeme, když chceme někde otevřít novou agenturu. Začínáme také víc jednat o možnostech vzniku tzv. CzechPointů/Czechhousů, tzn. míst, kde by byly tyto agentury sdruženy pod jednou střechou, což má jak logistické efekty, tak i komunikačně-programové, protože když instituce sídlí na jedné chodbě, pak prostě lépe sdílejí své nápady, mohou se o ně trochu dělit, pomáhat si, hledat synergické efekty. Myslím, že pokud nedojde ke slučování agentur nebo ke změně kompetenčního zákona, tak existuje prostor, jak lépe koordinovat jejich činnost, jak se lépe domlouvat a jak si role lépe dělit a jak si spíše pomáhat než si konkurovat.

Cílem tedy není vytvořit nějakou novou zastřešující instituci, jakou bylo třeba kdysi ministerstvo zahraničního obchodu...

Ministerstvo zahraničního obchodu existovalo v době, kdy měl na zahraniční obchod monopol stát. To je situace, která se nebude opakovat a která není v tržním hospodářství ani možná. Existují prosperující státy, jež dokonce nemají specializované ministerstvo průmyslu a obchodu. Jsou státy, kde spadá zahraničně-obchodní agenda pod ministerstvo zahraničí, takže těch modelů i v zemích, které jsou nám nějakým způsobem podobné, je víc. Pokud vím, o zřízení zvláštního ministerstva se neuvažuje a považovala bych to také za nadbytečné.

Existují z pohledu České republiky a její ekonomické diplomacie určité regiony, na něž se chceme zaměřit víc, případně existují specifická odvětví?

Ministerstvo průmyslu a obchodu má definované teritoriální priority, které má schváleny i vládou, takže existuje seznam zemí ve světě, na něž se máme při podpoře exportu zaměřit víc než na jiné. To se pak projevuje v různých nástrojích. MPO má obecně víc peněz na podporu exportu než my, takže oni jsou schopni podporovat přítomnost na veletrzích, organizovat obchodní mise a různé prezentace. Co se týče zřizování kanceláří agentur, dochází k posilování přítomnosti ekonomů nejenom v agenturách, ale i na obchodně-ekonomických úsecích zastupitelských úřadů v zemích, jež jsou na seznamu priorit. Loni například nastal přesun pracovníků obchodně-ekonomických úseků z Evropy do Asie. Stále také uvažujeme o otvírání nových regionálních kanceláří mimo metropole a ve velkých zemích, jako jsou Čína a Indie, to také dává smysl. Domníváme se,

že v zemích Evropské unie už není tolik zapotřebí, aby tam byli ekonomičtí diplomaté tak masivně přítomní.

Souvisejí naše aktivity v oblasti ekonomické diplomacie s poskytováním rozvojové pomoci?

Určitá souvislost tam existuje. Před několika lety vznikl seznam osmi zemí, kam chceme prioritně směřovat naši rozvojovou pomoc. Přitom se braly v úvahu různá kritéria a ekonomické zájmy, stejně tak i komparativní výhody pro případné exportní úspěchy. V úvahu se ale také braly Miléniové cíle, a proto tam také figuruje několik zemí, které patří k nejméně rozvinutým na světě, což nelze pominout. V oblasti rozvojové spolupráce se nelze výlučně a přímočaře soustředit na to, aby byla nástrojem proexportní politiky. Rozvojová spolupráce je podle mého názoru nástrojem zahraniční politiky v celé její šíři a ekonomické zájmy tam hrají roli, ale nejsou jediné. Pokud jsou mezi zeměmi, kam směřujeme naši rozvojovou pomoc, Vietnam a Mongolsko, potom souvislost mezi rozvojovou politikou a ekonomickou diplomacií existuje. Zároveň ale také pomáháme některým zemím, kde je tato vazba slabší.

Často se objevuje určitá výtka, že Československo nebo později Česká republika po roce 1989, po rozpadu východního trhu, opustily zbytečně některé země, v kterých měly určité ekonomické pozice a také dobré jméno atd., a že teď se tam budeme hodně těžce vracet, protože tu mezeru mezitím zaplnil někdo jiný. Souhlasíte s tím? Je tato kritika oprávněná?

Je otázkou, kdo z těchto zemí odešel a kdo se tam teď vrací. Původně tam byl stát a jeho podniky zahraničního obchodu, jež ovšem zanikly. Ti lidé přešli jinam – třeba do zahraničních společností, vytvořili si vlastní podniky a v té zemi zůstali. Některé

firmy zmíněné trhy sice opustily, ale já se zdráhám říkat, že by odtamtud odešlo Česko jako celek. My jsme se na začátku 90. let nepochybně soustředili na základní životní priority nového demokratického režimu, měli jsme cíl vstoupit do NATO a EU, budovat tržní hospodářství a je pravdou, že jsme pak možná tolik nejezdili do Afriky. Otázkou ale je, co by tam ti představitelé s sebou vozili v situaci, kdy se privatizovalo. Navíc i dnes se 85 procent našeho exportu odehrává v zemích Evropské unie. Setkáváme se také občas s relativně malým zájmem podnikatelů o účast na obchodních misích, jež vedou do vzdálených teritorií. Přitom se snažíme s podnikateli komunikovat, ptát se jich na destinace, které jim připadají zajímavé, kde evidují zájem, případně se ptáme na témata, jež by si žádala lobbying ze strany našich ústavních činitelů, aby se při svých návštěvách o tom zmínili, což je běžné a dělají to tak všechny státy. Jsou situace, kdy se nesetkáváme s žádnou odezvou. Pravdou je, že jsme trochu vyklidili Latinskou Ameriku, Afriku a asi i Maghreb. Dnes ale občas slyšíme otázku, proč by měli podnikatelé obchodovat ve španělštině, když tak mohou činit v angličtině a za podmínek, které jsou pro ně průhledné a jednoduché. Dnes není možné táhnout podnikatele násilím za sebou. Já si myslím, že mnohé ty nářky mají ve skutečnosti skrytou agendu, pokud jde třeba o hlasy ozývající se z některých státních firem.

Ekonomická diplomacie, pokud ji budeme chápat jako „prošlapávání cestičky podnikatelům v zahraničí“, se může čas od času dostat do konfliktu s jinými politikami státu, například ochranou lidských práv, protože se může jednat o lukrativní kontrakty v nedemokratických zemích. Jak se toto napětí řeší v praxi? Musí jeden zájem ustoupit druhému?

Napětí mezi zájmy a hodnotami vždycky v nějaké podobě existuje. Dá se o něm debatovat a nemusí se dospět k jednoznačnému závěru – ani v konkrétních případech, ani obecně. Já si myslím, že občas deklarovaný konflikt mezi zájmy a hodnotami je často umělý a že v praxi to tak prostě není. Můžeme třeba poměrně dobře kritizovat stav lidských práv v nějaké zemi a současně s ní můžeme dobře obchodovat a domnívám se, že obchody při tom nejsou ohrožené. Myslím si, že nářky některých firem, jež tvrdí, že sem nemůžeme zvát dalajlamu, protože bychom tím ohrozili uzavření obchodů, je možná zastíráním skutečnosti, že nebyly schopny předložit dostatečně dobrou nabídku. Víme třeba, že Tchaj-wan má obrovské obchodní aktivity v Číně a že obchodní spolupráce se odvíjí velmi pragmaticky. Takže jednou rovinou je politický dialog a politická rétorika, která je někdy hodně ostrá, a druhou rovinou pragmatický přístup, který je o tom, že když je nabídka dobrá a zajímavá pro obě strany, pak se obchod uzavře. Neplatí to ale bezvýjimečně. Jsou režimy, většinou nedemokratické, kde je soustředěna moc v rukách jednoho vůdce, jenž se umí z politických důvodů vzdát spolupráce, což je v tuto chvíli trochu případ Kubu. Tam by se ale zase dalo právem diskutovat

Setkáváme se také občas s relativně malým zájmem podnikatelů o účast na obchodních misích, jež vedou do vzdálených teritorií.

o krátkodobých a dlouhodobých zájmech. Z krátkodobého hlediska by se mohlo jevit jako výhodnější pro české firmy, kdyby naše politika vůči Kubě byla mnohem více oportunní, ale v opačném případě to zase může znamenat přínos ve střednědobém horizontu.

Důraz na ochranu lidských práv a demokracii je dlouhodobou prioritou naší zahraniční politiky, a to od vzniku České republiky, což je možná určitá komparativní výhoda, kterou máme kvůli naší historii, osobnosti předchozího prezidenta, kvůli kontinuálnímu zájmu o tato témata. Tím se stáváme viditelnými a respektovanými v určité komunitě a možná to přináší i nějaké další výhody ve vztazích s jinými zeměmi. Dovedu si představit, že může být velmi obtížné najít míru, co je ještě korektní a ospravedlnitelné ekonomickými zájmy, a kdy se už prodáváte a měl byste nadřadit morálku, právo nebo bezpečnostní zájmy zájmům ekonomickým. Takovéto úvahy se budou případ od případu vyskytovat a nestává se to jenom nám; řeší to i další země nebo i firmy.

Vstupem do Evropské unie musí Česko také naplňovat zahraničněobchodní politiku Unie, prosazovat například její pozice v jednáních o liberalizaci světového obchodu. Nemohou nastat situace, kdy se pozice ČR dostane do protikladu s pozicí Evropské unie? Jak se v takových případech postupuje?

Pozice Evropské unie jsou buď pozicemi členských států získaných konsenzem nebo většinovým hlasováním, anebo to jsou témata, kde je pravomoc delegována na Evropskou komisi, jako je třeba politika ve WTO. Ale i tam fungují pracovní skupiny, platformy, jež dávají příležitost k prosazení národních zájmů a pozic. Tento mechanismus je nepřetržitý a v zásadě u každého tématu se snaží všechny resorty ve svých kompetencích zvažovat, zda nějaké téma, které má být projednáváno na Radě

nebo Komisi, nám vyhovuje, a zdali je v souladu s našimi zájmy, nebo jestli nás to poškozuje. Vůči WTO máme velice jednoduchou pozici, protože podporujeme liberalizaci a líbilo by se nám odstraňování tarifních i netarifních bariér, ale pak tam je milion detailů, v kterých vězí čert. Tam, kde se hlasuje, se může kterémukoli členovi stát, že bude někdy v něčem přehlasován, pokud si v předstihu dobře neošetří koalici zemí s podobnými zájmy. V případech, v kterých se rozhoduje konsenzem, je to

trochu jiné, ale i zde platí, že žádná země, ani silná, nechce zůstat osamocena a také se snaží zjistit, zda má pro svůj postoj spojence. Tento proces dohadování o zájmech je nedílnou součástí našeho působení v Evropské unii. Uvedu jeden konkrétní příklad z nedávné minulosti, který se sice primárně váže na rozvojovou spolupráci, ale také trochu souvisí s ekonomickými zájmy. Vstupem do EU jsme začali platit do společného měšce na prostředky pro rozvojovou spolupráci, kterými disponuje Evropská komise. Letos začneme platit ještě do dalšího finančního nástroje, do tzv. Evropského rozvojového fondu,

zahrnujícímu prostředky pro 79 zemí Afriky, Karibiku, Pacifiku, hlavně pro 49 zemí v subsaharské Africe. Unijní rozvojové spolupráci dominuje subsaharská Afrika téměř sto procentně. Jednak proto, že tam je řada starých členů s koloniální minulostí. Pak je tam řada velkých dárců ze Skandinávie, kteří se drží silně Miléniových cílů. Tématem je také vztah rozvoje a migrace, tzn. agenda, která je v posledních letech prosazována zejména jižním křídlem Unie. My ovšem žádné bývalé kolonie nemáme, pokud nás ohrožuje migrace, pak z východu na západ, nikoli z jihu na sever. Jinými slovy: Pro nás není zacílení rozvojové spolupráce, tak jak byla formulována ještě před naším vstupem a pořád pokračuje v původních intencích, moc výhodné. My jsme se loni shodli s několika novými členy, že jsme na tom všichni podobně. Na jedné straně jsme velmi tlačeni k tomu, abychom zvyšovali peníze na rozvojovou spolupráci, což děláme, protože si uvědomujeme náš podíl na spoluodpovědnosti, ale musíme mít také pocit, že nejsme v závěsu za zájmy někoho jiného. A tak jsme v prosinci dohodli se Slovinci – a oni to teď mají během svého předsednictví jako hlavní téma v oblasti rozvojové spolupráce, že budeme hledat další nástroje na další zacílení rozvojové pomoci, která by lépe vyhovovala novým členům.

Helena Bambasová

je náměstkyní ministra zahraničních věcí České republiky a má na starost ekonomickou a veřejnou diplomacii a bilaterální vztahy s neevropskými státy.

„České ekonomické diplomacii se daří“

...říká náměstek ministra průmyslu a obchodu **Milan Hovorka** v rozhovoru pro Mezinárodní politiku.

Co vše lze označit za ekonomickou diplomacii?

Teorii, co se rozumí ekonomickou diplomacií, je celá řada. Já stručně shrnu, že v mém vidění se jedná o soubor aktivit zaměřených na podporu hospodářských zájmů v současném globalizujícím se světě. Záměrně volím tuto formulaci, abych zdůraznil, že se nejedná pouze o prosazování politik vlád směrem do zahraničí, nýbrž i ze zahraničí. Ekonomická diplomacie není cíl sám o sobě. Je prostředkem k dosažení vyšší konkurenceschopnosti států a jejich firem. Tyto skutečnosti si dnes velmi dobře uvědomují všechny země a přenášejí je do reálné politiky. V plném rozsahu to platí i o České republice. Jen několik málo zemí má tak otevřený charakter, měřeno podílem vývozu na HDP, jako Česká republika. Z tohoto pohledu nepřekvapí, že vláda si jako jeden ze svých cílů vytyčila právě vybudování efektivního modelu ekonomické diplomacie jako jednoho ze základních prostředků české zahraniční politiky. Již několikrát jsem v minulosti zmínil, že takové vnímání souvislostí ekonomické diplomacie a zahraniční politiky mi velmi konvenuje.

Jak se ve srovnání s ostatními zeměmi české ekonomické diplomacii daří?

Teď trochu kacířsky a možná sebevědomě řeknu, že v poslední době relativně

dobře. Zároveň však podotýkám, že rozhodující je pohled naší podnikatelské sféry. Ta otázka by proto měla primárně směřovat k ní. Já však odůvodním své hodnocení. Především zmíním, že z pohledu škály nástrojů je naše ekonomická diplomacie již plně srovnatelná s ostatními členskými zeměmi EU. Důležité je, že se zaměřujeme na nepřímé formy podpory vývozu prostřednictvím různých poradenských, informačních a asistenčních služeb. Avšak i v oblasti přímých podpor striktně uplatňujeme jen takové nástroje, které jsou tržně konformní a nenarušují pravidla volného trhu. Za zcela klíčové považuji, že se snažíme o to, abychom svým počínáním za žádných okolností nenahrazovali to, co je doménou soukromopodnikatelského sektoru. Otázkou je objem veřejných zdrojů, který je v České republice vynakládán na cíle ekonomické diplomacie. Myslím si však, že spíše než nad jejich výší se musíme zamýšlet nad tím, jak co nejlépe a nejefektivněji využít stávající prostředky získané od daňových poplatníků. A to je společný úkol pro ministerstva průmyslu a obchodu a zahraničních věcí a všechny ostatní orgány státní správy, jakož i jimi zřízené příspěvkové organizace. Musíme ještě zlepšit vzájemnou koordinaci a spolupráci všech složek státu, abychom zamezili stále se objevujícím duplicitám, abychom byli čitelní a uměli sro-

zumitelným způsobem sdělit zahraničním partnerům, proč je Česká republika vhodným místem k usazení a rozvíjení podnikatelských aktivit. Těch je ale přirozeně více a patří k nim také potřeba zkvalitnění práce zástupců státu v zahraničí.

Vychází ekonomická diplomacie vstříc potřebám českých exportérů?

Troufám si říci, že ano, resp. se o to určitě snaží. Jakousi „doktrínou“ ekonomické diplomacie je úzká spolupráce s podnikatelskou veřejností. Bez toho, aniž bychom věděli, co firmy potřebují, by jakákoli ekonomická diplomacie neměla žádný smysl. Nejde přitom o prosazování zájmů určitých lobbistických skupin. Potřeby našich podnikatelů ověřujeme nejrůznějšími způsoby. Zároveň chceme, aby se podnikatelské reprezentace ještě více podílely na rozhodování o všech zásadních otázkách týkajících se podpory vývozu, investic a aktivní obchodní politiky. Proto vzniká Rada pro obchod a investice jakožto velmi reprezentativní fórum zástupců státní správy a podnikatelského stavu.

Současně ekonomická diplomacie i angažovanost státu musí odpovídat měnícím se potřebám a struktuře české ekonomiky a pružně reagovat na rychle se měnící podmínky zahraničních trhů. Musíme být tam, kde existuje další potenciál pro růst naší hospodářské přítomnosti. Proto jsme v mi-

nulosti provedli ve spolupráci s kolegy z MZV optimalizaci sítě ekonomických diplomatů a některé z nich jsme převedli do vzdálenějších teritorií a na tzv. rostoucí trhy.

Jsem přesvědčen, že i pokud jde o jednotlivé služby, naši podnikatelé obdrží srovnatelnou kvalitu jako jejich partneři v jiných vyspělých zemích. Zde sehraává velmi pozitivní roli zejména agentura CzechTrade, která je schopna poskytnout celou řadu individualizovaných a na potřeby jednotlivých podniků šitých služeb. Nám teď půjde o to, abychom poskytované služby dále zefektivnili prostřednictvím jednotného rozhraní a společné vzájemně se doplňující nabídky všech „proexportně“ zaměřených institucí, aby tyto služby byly poskytovány v jednotném standardu doma i v zahraničí a aby individualizované služby byly poskytovány rovněž obchodně-ekonomickými úseky zastupitelských úřadů České republiky v zahraničí („OEÚ“). Naším cílem je dostat tyto služby co nejbližší našim firmám, tj. do regionů, aby podnikatelé nemuseli neustále dojíždět do centra. Také se intenzivně zamýšlíme nad některými podněty podnikatelských reprezentací, které by za určitých okolností byly ochotny zaplatit na některé služby nad rámec toho, co dnes zajišťuje CzechTrade. Osobně tyto podněty vítám, přičemž si uvědomuji, že nutnou podmínkou jejich realizace je odpovídající kvalita poskytovaných služeb státu.

Důležitý je informační servis, aby naši podnikatelé věděli, co se kde děje, jaké jsou obchodní a investiční příležitosti a podmínky pro vstup a rozvoj podnikání na zahraničních trzích. I v této oblasti reagujeme na impulsy a podněty z podnikatelské sféry. Na portálech Business-Info.cz a Export.cz naši vývozci a exportéři do zahraničí obdrží veškeré potřebné informace. V případě jakýchkoli nejasností či dotazů se mohou obrátit na bezplatnou Zelenou linku pro export, kterou zřídilo

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR a jež je jakousi vstupní branou ke službám státu.

V neposlední řadě zmíním rozvoj vývozních kompetencí, a to jak firem, tak představitelů státu. Jde nám o to, abychom v zahraničí měli odborníky, kteří se domluví, znají tamní prostředí a zároveň jsou schopni napomoci propojování příležitostí tamějších trhů s možnostmi českých firem. Proto jsme v loňském roce v rámci Exportní akademie poprvé otevřeli kurs pro ekonomické diplomaty. Jen za několik málo dní

Ekonomická diplomacie (...) je prostředkem k dosažení vyšší konkurenceschopnosti států a jejich firem. Tyto skutečnosti si dnes velmi dobře uvědomují všechny země a přenášejí je do reálné politiky.

začne další běh, přičemž je systém nastaven tak, že žádný pracovník OEÚ či zahraniční kanceláře CzechTrade by neměl být přidělen k práci do zahraničí, aniž by prošel touto formou vzdělávání. Vzdělávání se však neomezuje pouze na představitele státu. CzechTrade nově nabízí také Kurz Minimum exportéra, který je určen malým a střed-

ním firmám, které jsou již přítomny na zahraničních trzích a chtějí na nich expandovat anebo se chystají podnikat v zahraničí.

Jaké proexportní služby tedy může obchodně-ekonomický úsek firmě nabídnout?

Vždy je třeba dívat se na to, jakou kapacitu máme v jednotlivých zemích, a zdali v zemi kromě OEÚ působí také zahraniční kancelář CzechTrade. Pokud jsou v místě obě složky státu, pak je třeba, aby se firmy primárně obracely se svými požadavky na individualizované služby na kanceláře CzechTrade. To se týká především malých a středních podniků. Není-li kancelář CzechTrade, potřebnou službu v rozsahu svých možností zajistí pracovníci obchodně-ekonomického úseku. V každém případě platí, že pracovníci zmíněných institucí musí působit jako dobře fungující tandem, který se opírá o podporu zde v ústředí, a to jak na obou ministerstvech, tak centrále CzechTrade. Myslím,

že mohu prohlásit, že dnes jsme našim podnikům schopni poskytnout veškeré nezbytné informace o podmínkách podnikání v jednotlivých zemích, přenášet obchodní a investiční příležitosti, nabídnout asistenci při hledání obchodních partnerů či ověření zájmu o výrobky či služby, pomoci při prezentaci na zahraničních výstavách a veletrzích, efektivně lobbovat za česká řešení, nabídnout financování srovnatelné se zahraniční konkurencí.

Existuje rozdíl mezi podporou velkých a malých podnikatelských subjektů?

Za dělicí rovinu při využívání služeb ekonomické diplomacie lze považovat velikost podnikatelských subjektů. Myslím, že všem je zřejmé, že velké podniky na straně jedné a malé a střední na straně druhé vyžadují odlišný přístup. Toho jsme si ve své práci vědomi. Musíme primárně tlačit zájmy našich velkých firem všude tam, kde ony samy nemohou nastavit své právníky a vyjednavče a kde taková podpora je nezbytnou podmínkou pro zajištění úspěchu. Totéž se týká financování a pojišťování vývozu se státní účastí. Malé a střední firmy by měly využívat individualizované služby. Není možné, aby byly jakýmkoli způsobem diskriminovány. Pro nás je důležité, aby se co nejvíce malých a středních podniků rozvíjelo mezinárodně. Zatím jejich počet a podíl na celkovém vývozu České republiky zaostává za srovnatelnými ekonomikami. Kdybych to měl říci trochu zjednodušeně, jde o to si uvědomit, že to, co dělám lokálně, mohu realizovat i mezinárodně.

Ekonomická diplomacie tedy prospívá jak státu, tak soukromé sféře?

Velmi tomu věřím. Jsem si plně vědom, že na toto téma existují rozličné názory a že zejména ekonomičtí teoretikové nevidí opodstatnění pro proexportní politiku. Existují však určité reality, které není možné ignorovat. Jako malá země jsme závislí na mezinárodním obchodu. Téměř každý výrobce v České republice musí dříve či později počítat s vývozem svých výrobků nebo s nákupem komponentů pro jejich efektivní výrobu. Globalizace ve světě se projevuje ve stále intenzivnější míře. Naším úkolem je mimo jiné poskytnout českým firmám pomoc a podporu při vyrovnávání se s důsledky a vlivy tohoto globalizačního procesu a zároveň při jeho využití pro prosazení našich ekonomických zájmů ve světě. O tom všem je Exportní strategie České republiky pro období 2006–2010, jejíž vizí je prosadit Českou republiku ve světě prostřednictvím obchodu a investic a která je realizována v kontextu cíle zaměřeného na vybudování efektivní ekonomické diplomacie. Jinou otázkou je efektivita vynakládaných rozpočtových prostředků. Na toto téma jsem se již vyjádřil dříve, když jsem řekl, že vidím prostor pro další zlepšení. Jde o to, aby se prostředky vynakládané touto formou podpory našich ekonomických zájmů v zahraničí vrátily do ekonomiky ve formě vyššího výběru daní, prosperity a konkurenceschopnosti firem, zvýšené zaměstnanosti, vyššího technického a technologického pokroku, avšak také širšího výběru pro spotřebitele.

Milan Hovorka je náměstkem ministra průmyslu a obchodu, řídí sekci zahraničního obchodu.

Jan Hřích

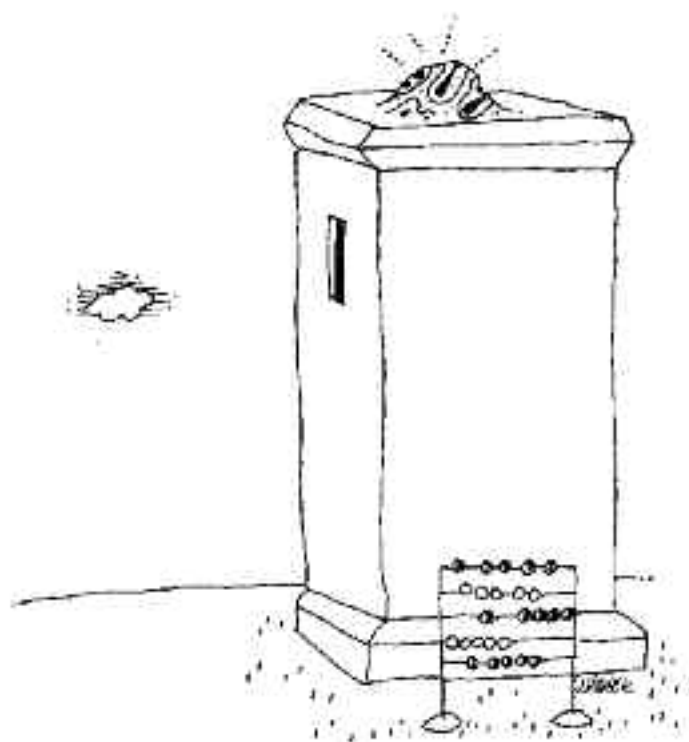
Česká republika jako zahraniční investor

Přílív přímých zahraničních investic (PZI) představoval pro Českou republiku zásadní faktor její úspěšné ekonomické restrukturalizace a v některých etapách transformace rovněž významný prostředek vyrovnávání platební bilance státu (protiváha výrazných deficitů vznikajících na běžném účtu platební bilance). Druhá z uvedených funkcí však v posledních letech ustupuje poněkud do pozadí. Bilance přímých zahraničních investic vykazuje po celou dobu samostatné existence ČR masivní přebytky. V posledních letech však dochází k postupnému „přivírání nůžek“ mezi oběma stranami této bilance (zatímco v roce 2000 byl přílív přímých zahraničních investic do ČR 116,3krát větší než jejich odliv, v roce 2006 již jen 4,4krát větší).

Z příjemce investic jejich vývozcem

Přílív přímých zahraničních investic představuje pro ČR, a to ve zvýšené míře během zhruba poslední dekády, základní prvek její celkové rozvojové koncepce i hospodářské politiky. V posledních letech však rovněž roste její význam jakožto vývozce podnikatelských investic. Za zlo-
mové lze označit roky 2001 a 2004. Zatímco v roce 2000

činila hodnota vývozu přímých zahraničních investic z ČR pouhých 43 milionů amerických dolarů, v následujícím roce se tato hodnota takřka zčtyřnásobila a dosáhla 165 milionů dolarů (viz tabulku 1). V roce 2004 potom dochází oproti předcházejícímu roku k pětinasobnému zvýšení českých přímých zahraničních investic do zahraničí, které tak přesáhnou ekvivalent jedné miliardy dolarů, což sice v mezinárodním srovnání obdobných toků rozhodně není nějaká závratná částka, avšak přesto naznačuje, že Českou republiku je nutno brát vážně i jako vývozce kapitálu, a to zejména, pokud se udrží současný dlouhodobě rostoucí trend.

Určité krátkodobé vychýlení z uvedeného trendu potom představuje rok 2005, kdy vlivem vysoké repatriace zisků a tzv. ostatního kapitálu dochází k absolutnímu snížení české kapitálové angažovanosti v zahraničí. V roce 2006 však dochází k návratu na růstovou trajektorii. Určitý sklon ke kolísání, které může krátkodobě korigovat dlouhodobé trendy, přitom představuje jev pro mezinárodní pohyby přímých zahraničních investic do velké míry typický. Je to dáno především cel-

kovým charakterem investiční činnosti, kdy větší objemy investic jsou většinou realizovány najednou, v poměrně krátkém časovém období následujícím po přijetí příslušného rozhodnutí, a investiční toky tak mají poněkud nespojitý charakter.

Pohled na kumulovaný stav českých přímých zahraničních investic do zahraničí ke konci roku 2006 ukazuje, že tyto investice – měřené prostřednictvím základního kapitálu umístěného v příslušných teritoriích – byly ve zcela rozhodující míře (více než z devíti desetin) soustředěny do sektoru služeb (viz tabulku 2). Z nich potom zdaleka největší podíl (více než třetina celku) připadá na oblast finančnictví, jež právě v uvedeném roce zaznamenala významný absolutní i relativní nárůst. K velmi výraznému absolutnímu i relativnímu nárůstu v roce 2006 došlo rovněž v oblasti energetiky a vodárenství, která díky tomu přesáhla čtvrtinový podíl na celkovém vývozu přímých zahraničních investic z ČR. Za tímto vývojem stojí především expanze skupiny ČEZ do jiho-východní Evropy, kde nakoupila několik elektráren. Velmi silnou repatriaci investovaného základního kapitálu zpět do České republiky zaznamenala v roce 2006 naopak oblast obchodu a oprávenství, která byla v roce 2005 s velkým odstupem jednoznačně nejvýznamnější, když se na celkovém vývozu podnikatelských investic z ČR podílela bezmála z jedné poloviny. Určitý poměrně skromný růst zaznamenávaly ve sledovaném období české přímé zahraniční investice v odvětví zpracovatelského průmyslu, avšak jeho váha v celkové struktuře se neustále snižovala.

Tabulka 1: Bilance České republiky v oblasti přímých zahraničních investic

Ukazatel	Jednotka	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ¹⁾	I.-III. Q'07 ¹⁾
Příliv PZI									
– celkem	mil. CZK	192421	214585	277690	59316	127844	279182	134677	118570
(zákl. kap. + reinvest. zisk + ostat. kap.)	mil. USD	4986	5641	8483	2101	4974	11658	5957	5672
České PZI do zahraničí									
– celkem ²⁾	mil. CZK	1654	6289	6759	5816	29067	-449	30370	16544
(zákl. kap. + reinvest. zisk + ostat. kap.)	mil. USD	43	165	206	206	1014	-19	1343	791
Bilance PZI	mil. CZK	190767	208296	270931	53500	98777	279631	104307	102026
	mil. USD	4943	5476	8277	1895	3960	11677	4614	4881

Průměrný devizový kurs CZK k USD

CZK	38,590	38,038	32,736	28,227	25,701	23,947	22,609	20,905
-----	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

¹⁾ Předběžné údaje. ²⁾ - = repatriace základního kapitálu, zisků a ostatního kapitálu zpět do ČR převážila nad českými investicemi do zahraničí.

Pramen: Česká národní banka (www.cnb.cz/cs/statistika/platebni-bilance-stat/pzi/index.html a www.cnb.cz/miranda2/m2/cs/financni-trhy/devizovy-trh/kurzy-devizoveho-trhu/prumerne-mena.jsp?mena=USD)

Tabulka 2: Vývoz přímých zahraničních investic z ČR v podobě základního kapitálu podle jednotlivých odvětví

Odvětví	OKEČ	Stav		Stav		Stav		I.–III. Q'07 Toky-odliv ¹⁾ v mil. USD ²⁾
		k 31. 12. 00 mil. USD	%	k 31. 12. 05 mil. USD	%	k 31. 12. 06 ¹⁾ mil. USD	%	
Primární sektor (zemědělství, lesnictví, rybolov, těžební průmysl)	01–14	1,7	0,2	49,1	1,9	48,1	1,4	23,9
Zpracovatelský průmysl	15–37	121,9	16,4	196,4	7,6	250,4	7,0	11,5
Služby	40–99	619,9	83,4	2335,5	90,5	3258,4	91,6	552,9
z toho:								
– elektřina, plyn, voda	40–41	0,0	0,0	187,7	7,3	922,3	25,9	173,2
– stavebnictví	45	3,8	0,5	31,6	1,2	26,1	0,7	-3,7
– obchod a opravy	50–52	200,5	27,0	1199,6	46,5	452,2	12,7	4,4
– bankovníctví, finančníctví	65–67	322,1	43,3	402,1	15,6	1214,2	34,1	-35,3
Celkem	01–99	743,4	100,0	2580,9	100,0	3556,8	100,0	294,1

¹⁾ Předběžné údaje.

²⁾ – repatriace základního kapitálu zpět do ČR.

Pramen: Česká národní banka (www.cnb.cz/cs/statistika/platebni-balance-stat/pzi/index.html)

Cíl českých investic: Slovensko, ale také Nizozemsko a Rusko

Analýza z hlediska teritoriálního ukazuje, že vývoz českých přímých zahraničních investic stále nemá v pravém slova smyslu plošný charakter, neboť je do velké míry soustředěn na relativně omezený počet zemí a teritorií, zatímco do jiných zemí není tento kapitál vyvážen buď vůbec, nebo pouze v zanedbatelných objemech. Jeho rozhodující – a během sledovaného období rostoucí – část je soustředěna na sedmadvacet současných členských států Evropské unie, jejichž podíl dosáhl koncem roku 2006 takřka osmi desetin (viz tabulku 3). Velmi významným, a donedávna dokonce nejvýznamnějším teritoriím pro umístování českých PZI je již od rozdělení bývalé federace Slovensko, tedy země, která pro Českou republiku vzhledem ke společné minulosti, jazykové blízkosti i jiným faktorům bez sporu představuje „nejbližší“ cizí stát. Vzhledem k nevýrazné dynamice investic se však relativní podíl

této země v teritoriální struktuře v posledních letech postupně snižuje. Velmi dynamický absolutní i relativní nárůst naproti tomu v poslední době zaznamenává vývoz podnikatelských investic do Nizozemska,

kteří v roce 2006 se svým více než třetím podílem představovaly zdaleka nejvýznamnější zemi z hlediska českých PZI do zahraničí (podíl obou výše zmíněných států dohromady činil v uvedeném roce více než polovinu vývozu podnikatelských investic z ČR do zahraničí).

Nizozemsko přitom současně ve všech sledovaných obdobích bylo zdaleka nejvýznamnějším dovozcem přímých zahraničních investic do České republiky (jeho podíl na celkovém přílivu podnikatelských investic do ČR se pohyboval okolo tří desetin – viz tabulku 4). Vzhledem k nepoměrné velikosti celkového vývozu a dovozu PZI však byla bilance ČR vždy velmi výrazně pozitivní. Mimořádně intenzivní vztahy mezi oběma zeměmi v oblasti investiční jsou dány především výhodnou bilaterální smluvní úpravou v oblasti podpory a ochrany investic, což vede k tomu, že řada investic do ČR se odehrává přes nizozemské filie společnosti majících své sídlo v jiných zemích a že i pro zahraniční investice českých subjektů představuje tato země často pouze „přestupní stanicí“.

Z hlediska srovnání stupně vyspělosti i velikosti obou ekonomik vyznívá možná poněkud překvapivě charakter investičních vztahů mezi Českou republikou a Slovenskem. Tato země sice v teritoriální struktuře přílivu přímých zahraničních investic do ČR nezaujímá úplně přední

Tabulka 4: Bilance ČR s Nizozemskem a Slovenskem v oblasti přímých zahraničních investic v podobě základního kapitálu

Země / Ukazatel	Stav		Stav		Stav		I.–III. Q'07 Toky-odliv ¹⁾ v mil. USD ²⁾
	k 31. 12. 00 mil. USD	%	k 31. 12. 05 mil. USD	%	k 31. 12. 06 ¹⁾ mil. USD	%	
Nizozemsko							
– Příliv do ČR	5327,9	31,4	11433,2	30,9	10984,7	28,5	781,4
– Odliv z ČR	7,3	1,0	694,0	26,9	1196,8	33,6	34,0
– Bilance	5320,6	x	10739,2	x	9787,9	x	747,4
Slovensko							
– Příliv do ČR	219,4	1,3	712,8	1,9	952,4	2,5	-80,9
– Odliv z ČR	204,6	27,5	587,3	22,8	625,8	17,6	52,0
– Bilance	14,8	x	125,5	x	326,6	x	-132,9

¹⁾ Předběžné údaje.

Pramen: Česká národní banka (www.cnb.cz/cs/statistika/platebni-balance-stat/pzi/index.html)

Tabulka 3: Vývoz přímých zahraničních investic z ČR v podobě základního kapitálu podle hlavních teritorií

Teritorium	Stav		Stav		Stav		I.–III. Q'07 Toky-odliv ¹⁾ v mil. USD ²⁾
	k 31. 12. 00 mil. USD	%	k 31. 12. 05 mil. USD	%	k 31. 12. 06 ¹⁾ mil. USD	%	
Celkem	743,4	100,0	2580,9	100,0	3556,8	100,0	294,1
v tom: EU-27	453,2	61	1847,6	71,6	2808,6	79,0	89,6
z toho: Slovensko	204,6	27,5	587,3	22,8	625,8	17,6	52,0
Německo	39,7	5,3	47,5	1,8	121,3	3,4	3,2
Nizozemsko	7,3	1,0	694,0	26,9	1196,8	33,6	34
Maďarsko	64,9	8,7	9,4	0,4	26,1	0,7	11,2
Rumunsko	0,2	0,0	140,6	5,4	134,3	3,8	0,2
Kypr	9,3	1,3	113,8	4,4	113,8	3,2	0,0
EFTA	138,7	18,7	192,3	7,5	190,1	5,3	0,0
z toho: Lichtenš.	130,1	17,5	153,4	5,9	153,	4,3	0,0
NAFTA	47,4	6,4	44,1	1,7	44,7	1,03	16,8
z toho: USA	30,3	4,0	31,2	1,2	30,8	0,9	16,8
Ostatní	104,1	14,0	31,2	1,2	30,8	0,9	16,8
z toho: Rusko	5,9	0,8	165,0	6,4	173,9	4,9	11,5
Britské panenské ostrovy	46,7	6,3	129,4	5,0	129,3	3,6	-27,6
Spojené arabské emiráty	3,2	0,4	116,0	4,5	116,0	3,3	0,0
OECD³⁾	490,1	65,9	1538,2	59,6	2256,9	63,5	104,4
Eurozóna⁴⁾	108,6	14,6	833,5	32,3	1406,0	39,5	40,0

¹⁾ Předběžné údaje.

²⁾ – = repatriace základního kapitálu zpět do ČR.

³⁾ Včetně nejmladšího členského státu Slovenska, které do organizace vstoupilo 14. prosince 2000.

⁴⁾ Ve struktuře roku 2007, tzn. včetně Řecka, které do Eurozóny vstoupilo 1. ledna 2001, a Slovinska, které je zde od 1. ledna 2007.

Pramen: Česká národní banka (www.cnb.cz/cs/statistika/platebni-balance-stat/pzi/index.html).

místo, avšak ve všech sledovaných letech přesahovala velikost slovenských PZI v ČR (v podobě základního kapitálu) české investice na Slovensko, což znamená, že ČR měla s touto zemí kladnou bilanci PZI (výjimku představuje pouze bilance investičních toků za období prvních tří čtvrtletí 2007, kdy tato bilance vykazala vlivem výrazné jednorázové repatriace slovenských investic záporné saldo).

Výrazný nárůst českých přímých zahraničních investic byl v roce 2005 zaznamenán rovněž v případě Rumunska, což zřejmě souvisí především s již výše zmíněnými investičními aktivitami skupiny ČEZ. Mezi významná česká investiční teritoria v rámci Evropy patří rovněž z hlediska velikosti nepatrné Lichtenštejnsko, což má asi úzkou souvislost s postavením této země jako určitého „daňového ráje“,

kam řada mezinárodně působících společností – včetně společností kapitálově angažovaných v České republice – přesouvá z daňových důvodů své sídlo. Podobné důvody je zřejmě třeba hledat rovněž za poměrně výrazným podílem Kypru.

Pokud jde o další teritoria (mimo EU a EFTA), zde připadá poměrně významný podíl mj. na Rusko. České přímé zahraniční investice do tohoto teritoria představují určitou pestrou směs směřující jak do zpracovatelského průmyslu, tak například také do finanční sféry (viz investice společnosti Home Credit náležící do skupiny PPF). Poměrně významnou roli zde ovšem hrají rovněž Britské panenské ostrovy (jeden ze známých „daňových rájů“) a Spojené arabské emiráty. Motivace pro PZI do posledně zmíněných dvou teritorií bude zřejmě převážně daňová.

Při pohledu na teritoriální strukturu českých přímých zahraničních investic tedy lze konstatovat, že se vyvíjí značně kolísavě a že příliv investic do příslušného teritoria bývá často doprovázen i odlivem (tj. repatriací investic zpět do ČR). Pořadí zemí podle důležitosti jako cílových teritorií pro české podnikatelské investice se proto z roku na rok mění. Málokterá země je z tohoto hlediska „stálíci“. Například Maďarsko se v roce 2000 jevílo jako poměrně důležité teritorium pro české PZI, avšak po pěti letech jeho váha i objem investovaných prostředků poklesly takřka na úroveň bezvýznamnosti (viz tabulku 3). Naznačený vývoj obecně odpovídá výše zmíněnému charakteru investiční činnosti, avšak zároveň je podmíněn také tím, že prostředky investované z ČR jsou stále poměrně malé a ve většině případů (s výjimkou několika opravdu nejvýznamnějších investičních teritorií) je okamžitá výše investovaného kapitálu výsledkem jedné, dvou či nanejvýše několika investičních akcí. V případě ukončení či výrazného snížení některé z nich tak zároveň ihned dochází k výraznému poklesu celkové kapitálové angažovanosti České republiky v daném teritoriu.

Investice do zahraničí jako znak ukončené ekonomické transformace

Postupný nárůst přímých zahraničních investic proudících z České republiky do za-

hraničí je možno chápat jako jeden z důsledků dokončení ekonomické transformace. V jeho důsledku se ČR pomalu stává plnohodnotnou tržní ekonomikou, která dokáže vytvářet určité přebytky kapitálu, jež umísťuje v zahraničí. Rostoucí investiční přítomnost českých podniků na zahraničních teritoriích je ovšem třeba rovněž chápat jako faktor, který může za jistých okolností stimulovat a ulehčovat vývoz z České republiky do příslušných zemí (platí zejména v případě přítomnosti českých bank na daných teritoriích). Tento odliv investic však dosud v žádném případě nepřekračuje určité „zdravé meze“, což by mohlo naznačovat, že Česká republika již nemá dostatečnou absorpční schopnost pro nové investice anebo že se zde investování stalo nevýhodným. Rostoucí přímé zahraniční investice českých ekonomických subjektů do zahraničí také dosud nijak podstatněji nenařušují vysoce kladnou bilanci ČR v této oblasti, která stále představuje důležitý faktor udržitelného vývoje celkové vnější bilance. V roce 2006 tak například hodnota českých PZI do zahraničí činila jen 22,6 procenta přílivu podnikatelských investic, avšak na druhou stranu je třeba si uvědomit, že oproti roku 2000, kdy tento poměr byl pouze 0,9 procenta (!), to přece jen představuje značný posun. Na dalším výrazném přílivu přímých zahraničních investic do České republiky ovšem stále do velké míry závisí rovněž pokračování trajektorie úspěšného rozvoje české ekonomiky a zvyšování její mezinárodní konkurenceschopnosti.

Jan Hřích je vědeckým tajemníkem katedry Mezinárodních vztahů a evropských studií na Matropolitní univerzitě v Praze.

hrich@mup.cz

Jaromír Drábek

Ekonomická diplomacie znamená podporu exportu, investic, služeb a cestovního ruchu

Pojmem „ekonomická diplomacie“ je myšlena jakákoliv akce státu, státních orgánů a agentur či státních představitelů, jejímž účelem je pomoci českým podnikům prosadit se na zahraničních trzích a získat nové zakázky.

V tom nejširším slova smyslu nelze ekonomickou diplomacii „redukovat“ pouze na činnost diplomatů, tj. zastupitelských úřadů v zahraničí. Naopak, v globálním světě nabývá na významu role všech ministerstev a státních institucí, jejichž činnost dnes zahrnuje také další úkoly v oblasti rozvoje ekonomiky dané země. Vedle neustálého zlepšování a zefektivňování běžné činnosti roste tlak na vykonávání činností nových, které mohou pomoci fungování podnikové sféry dané země. Zejména v Evropské unii je tlak na větší efektivitu státních úřadů vyvolán také chováním zemí, které umějí podniky příslušné země podporovat, a poskytují jim tak výhodu v konkurenci vůči podnikům v zemích s méně aktivní státní správou. Klasická diplomacie je dnes nahrazena diplomacií obchodní a ekonomickou. Neboli také, ekonomická diplomacie znamená podporu exportu, investic, služeb a cestovního ruchu. Pro Českou republiku nabývá tento pojem dalšího významu také v rámci našeho členství v Evropské unii.

Příklady z podobně velkých zemí

Jedním z nejobtížnějších úkolů každé státní správy, která má zájem aktivně působit ve prospěch rozvoje domácí ekonomiky, je

koordinace aktivit jednotlivých orgánů státní správy. Hospodářská komora České republiky vždy zdůrazňovala, že hlavním zájmem české diplomacie musí být podpora exportního úsilí českých podnikatelských subjektů. Česko může těžko aspirovat na úlohu významného činitele mezinárodních vztahů, ale mělo by být aktivním členem NATO, EU, OSN a dalších mezinárodních organizací a plnit zde své závazky. To dává velký prostor české diplomacii zaměřit se na prosazování českých obchodních a ekonomických zájmů obdobně, jako to činí jiné srovnatelné země – například Rakousko, Dánsko, Nizozemsko apod.

Můžeme konstatovat, že mnoho práce na tomto poli již bylo vykonáno, a to za aktivní účasti a přizvání Hospodářské komory ČR ke spolupráci se státními institucemi. Mezi jinými patří v této oblasti k nejzásadnějším materiálům příprava Exportní strategie na roky 2006–2010, která definuje hlavní směry působení státní proexportní politiky, a hlavní teritoriální a oborové priority. Za zásadní považujeme také fakt, že je zde definována nabídka služeb státu pro podnikatele v oblasti proexportní politiky. Tím se zvyšuje jejich všestranná informovanost a snadnější přístup k získání prostředků určených k aktivní podpoře vývozu a navazování příhraniční spolupráce soukromých subjektů. Díky navázané spolupráci má Hospodářská komora ČR možnost vyjadřovat se k hlavním záměrům obchodněpolitického postupu vůči vybraným teritoriím.

V této době jsme svědky dobré a rozvíjející se spolupráce podnikatelské samosprávy s vládními představiteli, s ministerstvy průmyslu a obchodu, resp. financí, a s parlamentem. Kooperace probíhá při přípravě a realizaci zahraničních akcí a misí, kde podpora konkrétních podnikatelských oblastí jako export, investice či hospodářská spolupráce jsou vždy jedním z cílů a hledisek.

Potřeba jednotné exportní politiky

Hospodářská komora ČR se trvale vyslovuje velmi výrazně ve prospěch jednotné exportní politiky a v tomto směru podpo-

ruje co nejužší spolupráci mezi ministerstvem průmyslu a obchodu a ministerstvem zahraničních věcí. Důvodem je snaha o zabránění rozdílných interpretací českých zájmů. Na druhou stranu, skutečně úspěšné země, jako jsou například Nizozemsko či Dánsko, se vyznačují tím, že svou diplomacii promyšleně organizují, vládní orgány a hospodářské subjekty spolu úzce spolupracují a vláda systematicky protežuje vlastní producenty. Rozhodujícím předpokladem pro zvýšení účinnosti i české zahraniční politiky je tedy optimální organizace a koordinace práce vlády a ministerstev v těch oblastech, které se týkají zahraniční politiky. Tento zdroj na zvýšení účinnosti naší politiky je lákavý právě tím, že pouze na nás záleží, jestli jej využijeme.

Různá pracovní grémia a koordinační orgány nemusejí v této oblasti vždy vést ke kýženému cíli. V případě zahraničněobchodní politiky České republiky by se měla nástrojem koordinace stát Česká rada pro obchod a investice, na jejímž vzniku se dohodly ministerstvo průmyslu a ministerstvo zahraničních věcí.

Rada by měla jako poradní a koordinační orgán dohlížet na kvalitu obchodněekonomických služeb státu v zahraničí, navrhnout opatření na jejich zlepšení a do rozhodování a hodnocení vtáhnout podnikatele jako uživatele služeb státu. Úkolem tohoto orgánu by v neposlední řadě mělo být také určení teritoriálních priorit a přijímání strategických rozhodnutí ohledně obchodní politiky a prosazování zájmů České republiky. Česká rada pro obchod a investice by

měla být složena ze zástupců podnikatelů (Svaz průmyslu a dopravy ČR, Hospodářská komora ČR, Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR), ze státních orgánů (ministerstvo průmyslu a obchodu, ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo financí a ministerstvo pro místní rozvoj) a zástupců příspěvkových

agentur ministerstva průmyslu, tedy agentur CzechTrade a CzechInvest. Většinové zastoupení by měli mít představitelé podnikatelů, předsedou by se měla stát nezávislá osobnost s prokazatelnými výsledky v oblasti obchodu. Věřím, že tento poradní a koordinační orgán, který ještě nezahájil svou práci, brzy pracovat začne. Pro koordinaci zahraničněobchodní politiky bude jasným přínosem.

Zjednodušení rozhodovacích cest pomůže kreativě

Organizace zahraniční politiky musí splňovat nejvyšší požadavky ohledně rychlosti, kreativity a originality. Toho dosáhneme pouze zjednodušením rozhodovacích cest, snížením počtu zúčastněných institucí, odstraněním podvojnosti v jejich organizačních strukturách a jednoznačným vymezením kompetencí.

Souvisí s tím i úvaha, zda má být agenda podpory exportu, a zejména vytváření zahraniční sítě na podporu exportu a podnikání, ponechána výlučně v rukách státu. Většina vyspělých zemí vedle zastupitelských úřadů svou ekonomickou diplomacii realizuje i prostřednictvím svých zahraničních komor (v Pra-

ze působí řada takových významných smíšených zahraničních komor), které dostávají od svých států nejrůznější formy podpory. Snad nejsilnější v tomto směru je Německo, které provozuje v zahraničí více než 120 zahraničních komor, které jsou z jedné třetiny fi-

nancovány ze spolkového ministerstva hospodářství. Vidíme zde velký prostor pro zapojení podnikatelské samosprávy a podnikatelských svazů.

HK ČR velmi podporuje trend k jednotnému řízení obchodní politiky ČR, a vítá proto úsilí o sjednocení postupů MPO a MZV v tomto směru.

Jaromír Drábek je prezidentem Hospodářské komory ČR.

Ekonomická diplomacie vs. lidská práva

1 Je z Vašeho pohledu přípustné, aby hrála při zahraničněobchodních aktivitách našeho státu nebo i třeba soukromých firem v zahraničí nějakou roli i jiná kritéria než čistě ekonomická (např. lidskoprávní, environmentální atd.)?

PL: Žádný stát ani většina firem nerozhodují o svých aktivitách čistě podle ekonomických kritérií. Mnohé prozíravé firmy ve snaze lépe se připravit na budoucnost již dnes zohledňují trendy svého trhu jako ochranu klimatu a zájem spotřebitelů o lidská práva. Zahraničněobchodní aktivity jsou v zásadě neoddělitelné od ostatních politických cílů státu, mezi něž též čím dál více patří i lidskoprávní, environmentální či rozvojové cíle. A měly by nadále patřit zejména tam, kde státy mohou být jejich jediným garantem. Otázkou spíše je, kdy, kde a jaké nástroje jsou k dosažení těchto kritérií nejvhodnější.

MŠ: V reálných zahraničněobchodních aktivitách jak státu, tak soukromých firem, hrají rozhodující roli ekonomická kritéria. Jsou známy případy, že se některé obchodní vztahy zamlžují, případně provádějí přes další zprostředkovatele, aby se ať už státy, či renomované firmy jako by nezaplétkaly se subjekty, které třeba porušují lidská práva, nedodržují mezinárodní smlouvy, či se chovají nekorektně k životnímu prostředí.

Často tak dochází k tomu, že navenek se hlásají ušlechtilé myšlenky, ale skrytě jde většinou o tvrdý byznys a další kritéria jdou stranou.

2 Jak postupovat ve vztahu k zemím s lukrativními trhy nebo velkým bohatstvím na strategické suroviny (Čína, Rusko), v kterých vládou nedemokratické nebo autoritativní režimy?

PL: Potenciální ekonomické zisky ani potřeba bezpečných dovozů surovin by neměly zcela zastínit nutnost uvážlivě, ale dů-

sledně tlačit nedemokratické režimy k větší odpovědnosti vůči svým obyvatelům a vůči globálním problémům. V civilizovaných společnostech by právě taková odpovědnost měla být měřítkem úspěchu (států i firem). Rychlé zisky na divokých trzích ani závislost na ropě nesmějí být argumenty pro snižování laťky polistopadové diplomacie, ale naopak výzvu k modernizaci české ekonomiky.

Petr
Lebeda

Ryché zisky (...) nesmějí být argumenty pro snižování laťky polistopadové diplomacie.

MŠ: Dá se souhlasit s tím, že Čína a obzvláště v posledních letech ani Rusko nejsou plně demokratické země. Jejich ekonomická síla je však tak velká, že lze jen sotva aplikovat přístupy, které byly používány v poslední třetině minulého století ze strany silných ekonomických center (USA, ES), kdy tyto země (Čína, Rusko) jen stěží dosáhly na nejnovější technologie. Dlouhodobě lze působit na občany těchto zemí osvětou, výchovou a vzděláváním, aby se bránili nedemokratickým a autoritativním snahám. Dříve používaná ekonomická embarga nelze prakticky proti Číně a Rusku v současné době uplatňovat.

3 Jak se bude podle Vás napětí mezi ekonomickou diplomacií a snahou dobývat nové trhy a ohledem na lidská práva atd. vyvíjet v budoucnu? Budou neekonomická kritéria (ochrana lidských práv, vliv na životní prostředí) stále důležitější, nebo bude časem

rozhodovat pouze aspekt ekonomické výhodnosti?

PL: Ekonomická kritéria mohou při rozhodování dostávat tím větší prostor, čím méně negativních externalit – přehlížení lidských práv a poškození životního prostředí – bude trh plodit. Ačkoli krátkodobě je zemím s velkým podílem chudých třeba dát prostor k ekonomickému růstu i za cenu nižších standardů, dlouhodobě je klíčovou odpovědností (a pragmatickým zájmem) bohatých a demokratických zemí trvat na zkvalitňování globálních norem.

MŠ: Dle mého názoru již v současné době rozhodují převážně aspekty ekonomické a strategické výhodnosti. Čím bohatší a vyspělejší země budou, tím vyšší vzdělanosti bude dosaženo u jejich obyvatel, a tím lepší budou vytvořeny předpoklady pro dodržování lidských práv. Vážné obavy však mám z tzv. ekologů, kteří z environmentalismu udělali novou

ideologii velmi blízkou komunismu. Řada environmentalistů vytvořila silné zájmové a lobbistické skupiny a mají snahu přerodit ve svůj prospěch vytvořený produkt. Často se halí jako obhájci ochrany životního prostředí a svou činností mu z dlouhodobého hlediska spíše škodí. Velké ekonomické celky jsou často velmi pokrytecké. Například EU poskytuje peněžitou pomoc některým chudým státům, ale na druhé straně jim brání ve vstupu na trh zemědělských komodit. Zbouráním těchto bariér by jim pomohla daleko více než „uplácením“ často jen určitých skupin v těchto chudých státech.

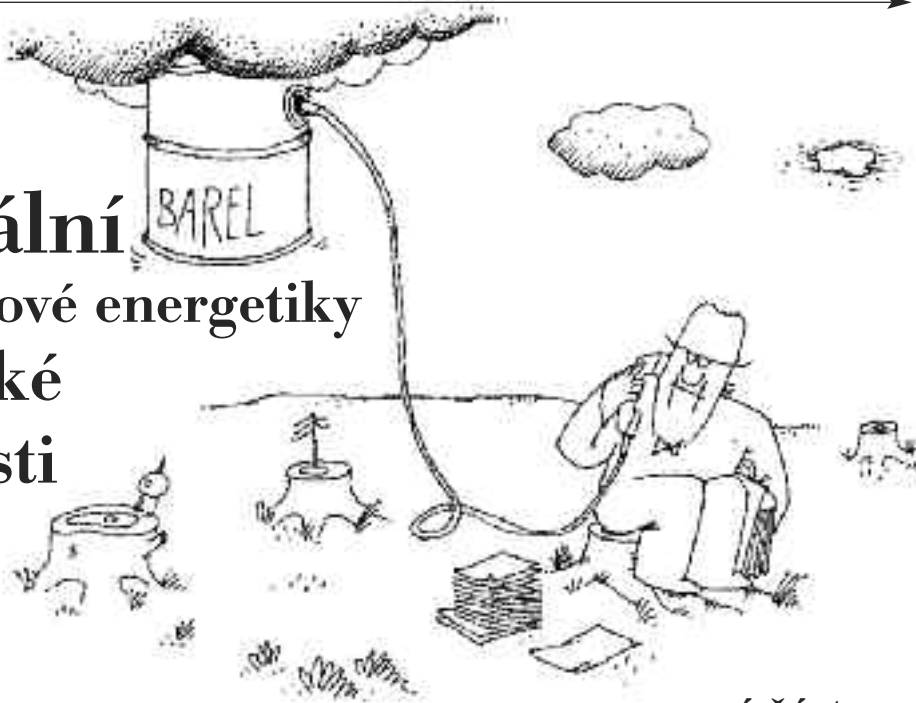
Miroslav
Ševčík

...navenek se hlásají ušlechtilé myšlenky, ale skrytě jde většinou o tvrdý byznys...

Petr Lebeda je ředitelem Pražského institutu pro globální politiku – Glopolis.

Miroslav Ševčík je ředitelem Liberálního institutu.

Jiří Fárek

Strukturální proměny světové energetiky a jejich geopolitické souvislosti

– první část

Výkyvy na trhu ropy obracejí pozornost k politicko-ekonomickým souvislostem globálního energetického problému. V zemích obdařených vhodnými podmínkami těžby se zvýrazňuje zdrojový nacionalismus s novou skupinou státních energetických společností. Současně oslabuje vliv tradičních transnacionálních korporací v ropném hospodářství. Nabídka zdrojů energie je napjatá, realizace programů úspor a šetrnější energetické spotřeby se potýká s obtížemi a s obavami je sledována plynulost i bezpečnost dodávek. Výrazným politickým tématem se stávají klimatické změny a rozvoj alternativních zdrojů, zejména pak jaderné energie a biopaliv. Cílem příspěvku je vyjádřit se k výzvám, před nimiž dnes stojí světové společenství.

Projevy globálního energetického problému

Varovným signálem nové dimenze obtíží světového energetického hospodářství byl turbulencemi provázený růst cen ropy v uplynulém roce až těsně k „magické“ hranici 100 USD (v listopadu 99,29 USD). Přírodní paliva představují rozhodující podíl na zdrojích energie s dominantním postavením ropy, která pokrývá téměř dvě pětiny energetických potřeb (zhruba čtvrtina připadá na uhlí a pětina na zemní plyn). Při nesouladu mezi výskytem rentabilně těžitelných paliv a oblastmi jejich spotřeby vystupuje problém zajišťování zdrojů z hlediska hospodářsko-politické kontroly nalezišť, těžby, dopravy a obchodu.

Cenové výkyvy na trhu ropy v 70. letech minulého století byly výchozím projevem globálního energetického problému. Ze tří USD za barel standardní kvality v roce 1973 se cena zvýšila na přibližně třicet USD na přelomu tisíciletí. Nárazovité impulzy přidávaly konflikty na Středním východě. Zhoršovala se situace neropných rozvojových zemí, které vykazovaly strmý růst zadluženosti. Rozbíhaly se adaptační procesy v rozvinutých ekonomikách zaměřené na úspory energie a na odkrývání nových

nalezišť (především Mexiko, Velká Británie a Norsko). Klesala spotřeba energie na jednotku produkce a prosazovaly se posuny k alternativním zdrojům, hlavně zemní plyn, jaderná a solární energie. Byla založena Mezinárodní agentura pro energii (IEA, 1974) ke koordinaci energetické politiky a k vytvoření mechanismu zásobování ropou v nouzových situacích. Podle informací uveřejněných ve World Economic Outlook stále ještě přetrvává výsadní postavení Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC), které kontrolují bezmála sedmdesát procent prokázaných světových zásob ropy, podílejí se zhruba padesáti pěti procenty na objemu exportu a čtyřiceti procenty těžby. Jejich výhodou je poměrně levné získávání ropy, jakož i možnost určité regulace dodávek.

Rekordní vzestup cen ropy o více než padesát procent v roce 2007 je výsledkem jak tlaku rostoucí spotřeby, tak i dřívějšího podcenění investic do těžebního průmyslu, nedůsledného rozvoje alternativních zdrojů a vnitropolitického vývoje v těžebních zemích. List Financial Times k tomu uvedl, že regionální krize a vládní zásahy podstatně snížily nabídku ropy, ať již

jde o Írán, Irák, Nigérii, anebo Venezuelu, jejíž těžba poklesla za deset let o 10 procent (v samotném roce 2006 o čtyři procenta). Destabilizující momenty a impulzy k vyhrocování energetického problému přicházejí i z dalších směrů.

Především akceleruje energetická spotřeba Číny, která je od roku 1993 čistým dovozcem ropy a po předstihnutí Japonska (2003) obsadila druhou příčku (za USA) v pořadí největších dovozců. Jak bylo uvedeno ve studii World Economic Outlook, ve spotřebě uhlí dokonce zaujímá světové prvenství a od dubna 2007 zaujala i v této komoditě postavení čistého dovozce s následným dopadem na růst světových cen uhlí o cca třicet procent v tomto roce. Stoupá rovněž energetická poptávka v dalších rozvojových regionech, především v asijském (zejména v Indii). Zatímco v případě ropy poptávka rozvinutých ekonomik v roce 2006 stagnovala, v rozvojových zemích naopak vzrostla o téměř čtyři procenta a projekce počítají s dalším růstem.

Soudobé zvláštnosti a výzvy

Makroekonomické implikace dnešního cenového růstu se zjevně liší od dřívějších ropných šoků tím, že hlavní příčinou není přerušování dodávek z oblasti těžby, respektive nabídková strana, nýbrž spíše stálý tlak poptávky související s růstem světového hospodářství. Pokud je cenový skok iniciován restrikcí objemu dodávek ropy, lze podle studie MMF reálně očekávat adaptaci spjatou s růstem nákladů, cenových hladin a úrokových měr s následným propadem globální hospodářské aktivity. Pokud je vzestup cen ropy podněcován poptávkou pod vlivem dynamického rozvoje ve světě, prosazují se odlišné reakce, spjaté s uváděním nových kapacit do provozu, s intenzifikací těžby a s posilováním potenciálu nabídky.

Tento druhý scénář se zdá být relevantní charakteristikou dnešních energetických výzev a umožňuje dospět k poznatku, že se-

trvalý tlak poptávky je trvalejším jevem, avšak výhled jejího dostatečného krytí potřebnou nabídkou energetických zdrojů je nejistý. K obtížím plynulého zabezpečení dodávek ropy napomáhá i silící nedostatek rezervních kapacit tak, jak se tradiční exportéři těžebně blíží ke svému maximu. Přitom prokázané ropné rezervy jsou dostatečné a až dosud nehrozí nedostatek tohoto zatím nezastupitelného paliva.

Rekordní vzestup cen ropy o více než padesát procent v roce 2007 je výsledkem jak tlaku rostoucí spotřeby, tak i dřívějšího podcenění investic do těžebního průmyslu

Podle novějších studií, jak o nich informoval list Financial Times, činily prokázané světové zásoby konvenční ropy koncem roku 2006 zhruba 1,21 bilionu barelů, což by při roční těžbě cca 31 mld. barelů mělo vystačit na třicet devět let (zásoby zemního plynu při dnešní spotřebě na více než šedesát let). Vezmeme-li v úvahu zdroje „nekonvenční“ (hlavně roponosné písky a břidlice), z nichž lze ropu také produkovat, posune se zdrojová základna dále do budoucnosti. Samotná existence zásob ovšem neznamená, že soupeření o nepřerušovaný přístup k dodávkám za předvídatelnou cenu přestává být jedním z klíčových rysů dnešní doby.

Poměrně významná výzva globální povahy pramení z šíření „zdrojového nacionalismu“. Spočívá v posilování pozic státních energetických společností, a to na úkor tradičních ropných monopolů z rozvinutých ekonomik. Skupinu největších (tzv. nových sedm sester) tvoří Aramco (Saúdská Arábie), Gazprom (Rusko),

CNPC (Čína), NIOC (Írán), PDVSA (Venezuela), Petrobras (Brazílie) a Petronas (Malajsie). Tyto firmy s převažujícím státním vlastnictvím dohromady ovládají více než třetinu světových rezerv ropy a zemního plynu.

Z nového rozložení sil na trhu klasických paliv se vynořuje otázka technologicko-znalostní vybavenosti těchto státních společností, respektive jejich schopností

i odhodlání udržovat, rozšiřovat a modernizovat těžební kapacity. Potřebné technologie a zkušenosti jsou až dosud hlavně na straně transnacionálních ropných korporací, které jsou však dnes vytlačované spíše do obtížnějších podmínek s menším potenciálem růstu těžby. Pro dříve dominantní ropné společnosti se uzavírají možnosti kontrolovat naleziště a ovlivňovat tržní nabídku. Jak napsal Business Week, zatímco ještě na počátku 70. let ovládaly tyto společnosti cca osmdesát pět procent světově známých ložisek ropy, dnes se odhady pohybují od šesti do šestnácti procent a zbytek je pro ně buď přístupově omezen, anebo přímo uzavřen.

Demonstrativní projevy vládní moci a hrozby znárodnování měly mnohdy za následek útlum produkce a destabilizaci dodávek. Obavy či nejistoty se začínají projevovat i pokud jde o zásobování zemním plynem, respektive možnost vzniku produkčního kartelu typu OPEC. Zejména Evropa se stala silně závislou na plynovo-

dech z Ruska a na dovozu zkapalněného plynu z několika dalších zemí (zejména Katar, Alžírsko, Egypt a Nigérie), a nelze zcela vyloučit diskontinuitu dodávek a nej-různější cenové manipulace. Spontánně deklarované odhodlání členských zemí Evropské unie (březen 2007) výrazně zvýšit podíl obnovitelných zdrojů na energetické spotřebě (až na mandatorních dvacet procent do roku 2020) má z tohoto hlediska zjevně opodstatnění, i když dosud není zřejmé, jak k tomuto ambicióznímu i kon- troverznímu cíli dospět.

Světové hospodářství vykazovalo v poslední době solidní ekonomický růst a publikované prognózy energetické spotřeby jsou upravovány vzestupným směrem. V nejbližších letech je předvídan rychlejší růst, než se dosud očekávalo, a například podle IEA se do roku 2012 má poptávka po ropě každoročně zvyšovat o 2,2 procenta a dosáhnout denní úrovně 96 mil. barelů (pro rok 2007 se uvádí cca 85 mil.). Otázkou zůstává jak krytí těchto potřeb dostatečnou nabídkou, tak cena dodávaných zdrojů. Levná ložiska se vyčerpávají a těžba se bude muset přesouvat do méně výnosných a obtížněji přístupných oblastí.

Směry adaptačních procesů

Před velkými spotřebiteli ropy a zemního plynu se tyčí úkol setrvale budovat strategické partnerství s klíčovými ropnými zeměmi, diverzifikovat dodávky, podporovat rozvoj nových nalezišť, efektivně nakládat s palivy a využívat obnovitelné zdroje energie. V zásadě lze identifikovat tři základní směry adaptačního úsilí na straně rozví- nutých ekonomik.

V první řadě jde o aktivizování prů- zkumu a rozvíjení nadějných míst těžby, ať již jde o západní pobřeží Afriky či oblast Kaspického moře a Kazachstánu s velko- rysým projektem ropovodů a plynovodů přes Turecko k evropským zákazníkům. Nejnověji zaujala vstřícnost Gazpromu, který nabídl nadnárodním společností partnerský podíl na vytěženém zemním plynu a zisku (ale i riziku) z osvojení nale- zišť v arktických vodách (ve vzdálenosti cca 500 km od pobřeží a v hloubce kolem 350 m).

Pozoruhodný je vzestup Afriky na svého druhu „energetické výsluní“. Její atraktiv-

nost a strategický význam jsou posilovány podílem zhruba deseti procent na objemu prokázaných světových zásob ropy a asi osmi procent u zemního plynu. Podle listu Financial Times kryjí například Spojené státy africkou ropou patnáct procent své dovozní potřeby a prezentovány jsou pro- gnózy vzestupu až na pětadvacet procent během nadcházející dekády. Posilování vo- jensko-politické spolupráce s africkými státy se zdá být logickým krokem. Ob- dobně i Čína nezůstává diplomatickou ofenzivou v pozadí.

Aktivní je v získávání koncesí na průzkum i těžbu paliv, z valné části výměnou za pří- sliby půjček, rozvoj in- frastruktury i vojenské pomoci. Příznačné je vytváření specifických vazeb se zeměmi jako Súdán, Írán, Nigérie, Angola a Somálsko.

Druhý směr adap- tačního úsilí spočívá v poměrně radikální transformaci globál- ního ropného prů- mysly z převažujícího průzkumně těžebního na technologicko-zpracovatel- ské podnikání ve sféře nekonvenčního zís- kávání tekutých paliv. Ať již jde o zkapalňování zemního plynu, mísení ropy s etanolem a bionaftou, resp. výtažky ze zemědělských plodin, výrobu syntetic- kého benzínu z uhlí, anebo o novější pro- dukci ropy z bitumenů (živic organického původu). Zvláště nadějný potenciál růstu produkce ropy z nekonvenčních zdrojů představují tzv. roponosné pisky, nalézající se v kanadské Albertě. Považovány jsou jak za jeden ze světově nejvýznamnějších budoucích zdrojů energie, tak i za lákavou investiční příležitost pro nadnárodní spo- lečnosti. Podle týdeníku The Economist jsou průvodními problémy poměrně nízká energetická návratnost a značné emise oxidu uhličitého. Nicméně tyto pisky v sobě mají zadržovat zhruba 174 mld. ba- relů ropy, která již v současných cenových poměrech může být rentabilně získávána, a dalších 141 mld. potenciální výtěžnosti při zvýšené ceně ropy, případně poklesu

produkčních nákladů. Hraniční míra efek- tivnosti investic do této produkce byla na počátku roku 2007 odhadována při ceně alespoň 40 USD za barel. Pod tuto úroveň by návratnost kapitálu byla problematická.

V kontextu s přizpůsobovacími procesy v globální energetice nelze pominout ani výraznou kultivaci vztahů součinnosti cen- ter rozvinutého světa s ropnými zeměmi. Klíčové postavení zaujímá Saúdská Ará- bie, která se podílí přibližně pětadvaceti procenty na světových ropných rezervách

a téměř jedenácti pro- centy na produkci. Udrzuje poměrně ná- kladný „nárazníkový polštář“ umožňující pružně snižovat či zvy- šovat objem těžby. Žádná jiná ropná země nemá natolik silné finanční i tech- nické zázemí, aby si mohla dovolit neje- nom zřídít a provozovat takovéto produkční možnosti, ale i zahájit výstavbu dalších kapa- cit s cílem posunout

hranici denní těžby do roku 2009 ze sou- časných 11,3 milionu na 12,5 milionu ba- relů. Pro střednědobý horizont jsou projekty až na 15 milionů barelů denně.

Stále klíčová Saúdská Arábie

V nadcházejících dvou dekáдах bude svět v nezměněné míře – spíše však stále více – záviset na plynulém přísunu ropy ze Saúdské Arábie. V jejím výjimečném vy- bavení přírodními palivy a v soustavném rozvoji produkčního potenciálu lze právem hledat klíčový faktor stávající hospodář- sko-politické součinnosti se Spojenými státy. „Energetické partnerství“ mezi USA a Saúdskou Arábií plní roli jakési kotvy či stabilizátoru globálního obchodního sys- tému obecně a ropného trhu zvláště.

Pokračování v příštím čísle

Jiří Fárek je profesorem na Tech- nické univerzitě v Liberci. Je členem re- dakční rady MP.

V kontextu s přizpůsobovacími procesy v globální energetice nelze pominout ani výraznou kultivaci vztahů součinnosti center rozvinutého světa s ropnými zeměmi.

Peter Juza

Prezidentské vol'by v Uzbekistane

– bez prekvapenia

„Sila pamäti je základom pochopenia.“
Ibn Síná (Avicena)
(980–1037) stredoázijský učenec,
lekár a encyklopedista

Volebný rok 2007 sa v Strednej Ázii symbolicky uzavrel na prahu Vianoc prezidentskými voľbami v Uzbekistane. Aj keď hovoriť v danom prípade o voľbách – teda sviatku demokracie – je v podmienkach stredoázijskej inštitucionalizovanej zmesi klanového autoritarizmu odvaha, predsa sa v tejto krajine niečo udialo.

Uzbekistan prešiel v minulom storočí z feudalizmu priamo do komunizmu a po nepripravenom rozpade ZSSR sa ocitol v hodnotovom chaose. Zavládla zvláštna totalitná sloboda umožňujúca odmietnuť a zároveň si prisvojiť všetko sovietske. Prvý a aktuálny prezident Islam Karimov si v tomto chaose prisvojil moc a neuvažuje sa s ňou rozlúčiť. Okrem náboženských tradícií, či klanových súbojov je však práve jeho osoba hlavnou prekážkou modernizácie a de-

mokratizácie krajiny. Tá má pritom nemalý geopolitický význam. Disponuje najmobilnejšou armádou v oblasti, žije v nej polovica obyvateľov Strednej Ázie. V krajine vyrástla a dorastá nová generácia, ktorá pozná len jedno prezidentské meno, súčasne už nevie nič o ZSSR, alebo len to, čo jej dovolili vedieť v rámci školských predmetov tzv. „karimovovedenia“.

Na druhej strane dozrela pôvodná stranícka byrokracia zmeniac sa na ekonomicko-politickú elitu. Pritom nie je celkom

mimo reality tvrdenie, že väčšina novej elity sa vnútorne vzpiera tomu, čo sa v krajine vyvinulo, ale nechce rýchlu zmenu. Korupcia je spojovníkom toho, aby sa zmena konala čo najneskôr.

Tieto prezidentské voľby, ako súčasť stredoázijskej politickej absurdity potvrdili, že aj keď sa menia diváci, režisér ostáva. Uzbekistan sa tak naďalej snaží vytvoriť zdanie svetského a demokratického režimu, v ktorom existuje rovnováha a vzájomná kontrola zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci.

Znovuzvolený autokrat

Zaujímať sa dnes, parafrázujúc F. Zakariu, o *voleného autokrata v Strednej Ázii* má samozrejme iný dôvod než napríklad v čase J. S. Milla a jeho práce *O politickej slobode*. Podstata však ostáva. Štúdium situácie, v ktorej sa záujem *panovníka* líši od záujmu *občanov*. Inak povedané: keď ostáva pri moci I. Karimov, autokrat par excellence, je na mieste zamyslenie. Čo bude s krajinou, s regiónom...?

Prečo sa teda zatiaľ darí tomuto modelu prežívať tak dlho? Predovšetkým preto, lebo domáci nepoznajú a nakoniec ani nechcú poznať alternatívu. Horror vacui – strach z neznámeho, nového je v uzbeckej konzervatívnej spoločnosti veľký. Ak si aj náhodou Uzbeci pripustia, že by mohlo existovať niečo iné než súčasný režim, tak si nevedia predstaviť, čo by mohlo nasledovať. Radšej ho akceptujú nehľadiac na to, že je popretkávaný primitívnymi formami monoteizmu. Pri akomkoľvek slabom náznaku tlaku na režim tento okamžite spúšťa schému brodiaceho strašidla radikálneho islamu. Preto je jasné, že sa pred voľbami neobjavili žiadne „čierne kone“, alebo nebodaj „nádejní“ prezidentskí kandidáti. Nie sú (zatiaľ), čo trio insitných len potvrdilo.

Hmlistá budúcnosť

Dňa 23. 12. 2007 sa konali prezidentské voľby. Ešte pred otvorením 8266 volebných miestností v Uzbekistane a 43 za hranicou mali vopred určeného víťaza. Zúčastnilo sa ich 14 765 444 oprávnených voličov, t.j. volebná účasť dosiahla úroveň 90,6 percenta. Mnohí miestni tvrdili *nemožné!* Mnohí však hovorili *len!*

Predvolebná kampaň bola ospalá, bez aktívnej účasti verejnosti a so snahou médií vytvárať dojem pestrosti a plurality. To, kto mohol kandidovať, si Taškent vopred ošetril, aby neboli prekvapenia v operácii „Karimov forever“.

Pred a ani počas volieb neboli zverejňované žiadne prognózy volebného výsledku. Toto je fixované v § 7 zákona *O voľbách prezidenta Uzbekistanu*. Tam je uvedené, že v čase 5 dní do volieb a taktiež v deň volieb je zakázané uskutočňovať a publikovať výsledky sociologických prieskumov a iných výskumov, ktoré majú väzbu k voľbám. Obmedzenie sa týkalo aj režimom nenávideného internetu.

Z jeho strany boli v predvolebnom období zaangažované všetky tri priame metódy manipulácie voličov: skresľovanie, marginalizácia a limitácia, v čom sú do-

máci majstrami. S konceptom štátnej ideológie, ktorá stojí výlučne len na osobe I. Karimova, vytvorili, ako o tom píše N. Chomsky „...rámec možného myslenia vymedzený zásadami štátnej ideológie...“ Používanie orwelovského doublespeaku, jazyku propagandy prekrucujúceho skutočné významy, je dennou normou, takže bezbrehé frázy z magických slov pomohli realizovať podobu formálneho pluralizmu.

Demokratické zdanie

To vopred určenému víťazovi zaistovali traja protikandidáti. Zdanie pluralizmu ad absurdum. Scenár bol oficiálnym Taškentom realizovaný za účelom vyrazenia karát z rúk Západu. Nakoniec, v rámci svojho vystúpenia posväteného 15. výročiu Ústavy Uzbekistanu, ktoré je možné chápať aj ako programovú reč, I. Karimov po-

vedal: „...nie je žiadnym tajomstvom, že sú takí, čo hovoria o pokračujúcich nezhodách medzi Uzbekistanom, USA a Európou. Je jasné, že oni chcú, aby takéto rozpory boli a oni mali z toho výhodu. Uzbekistan vo svojej zahraničnej politike vždy bol a aj zostane zástancom vzájomne výhodnej spolupráce so všetkými blízkymi a vzdialenými susedmi. Vráťane USA a Európy...“

Demokratické systémy často ovplyvňujú vodcov, aby väčšmi zohľadňovali verejné záujmy, čiastočne aj preto, lebo potrebujú byť znovuzvolení. Uzbecký víťaz síce realizoval nespravodlivé prerozdelenie, žiadne zohľadňovanie nepotreboval.

Mohol kandidovať?

Ak si zoberieme oficiálny životopis I. Karimova, dočítame sa: „... I. Karimov bol 24. 3. 1990 na zasadnutí Najvyššieho soviету Uzbek-

V Uzbekistánu dnes vyrůstá generace, která neví už nic o bývalém Sovětském svazu, o to víc je ale konfrontována s kultem osobnosti prezidenta Islama Karimova.

Shamil Zhumatov, Globe Media/Reuters

Kto kandidoval

Islam Abduganejevič Karimov

(1938), prezident Uzbekistanu, kandidát Hnutia podnikateľov - Liberálnodemokratickej strany Uzbekistanu;

Aslidinn Ašurbajevič Rustamov

(1962), generálny tajomník Ústredného výboru Ľudovodemokratickej strany Uzbekistanu a podpredseda Zákonodarnej (dolnej) komory Olij Mažlisu, kandidát Ľudovodemokratickej strany Uzbekistanu;

Diloram Gafuržanovná Tašmucha-medova

(1962), prvá tajomníčka Politickej rady Sociálnodemokratickej strany Uzbekistanu „Adolat“ (Spravodlivosť) a podpredsedníčka Zákonodarnej komory Olij Mažlisu, kandidátka Sociálnodemokratickej strany;

Akmal Cholmatovič Saidov

(1958) predseda Výboru pre demokratické inštitúty, mimovládne organizácie a orgány samosprávy občanov Zákonodarnej komory Olij Mažlisu, kandidát iniciatívnej skupiny voličov.

kej SSR zvolený za prezidenta UzSSR....“ Ďalej sa v dokumente píše: „....29. 12. 1991 bol vo všetkých voľbách I. Karimov zvolený za prezidenta Uzbekkej republiky....“ Potom sa uvádza: „....26. 3. 1995 v súlade s výsledkami referenda bolo predĺžené volebné obdobie prezidenta I. Karimova do roku 2000...“, aby sa v ďalšom odseku konštatovalo: „....v roku 2000 sa uskutočnili alternatívne voľby, I. Karimov bol zvolený za prezidenta Uzbekkej republiky na 7 rokov...“

Ústava Uzbekkej republiky jasne limituje, kto sa môže stať prezidentom. Podľa miestnych právnikov všetci kandidáti splnili podmienky. Voľby sú za nami a víťaz obyčajne už nikto nesúdi.

Pozorovatelia...

Ako to už v postsovietskom priestore chodí, názory a hodnotenia sa odlišujú. Nie v odtieňoch, ale v zásadnom – aké to boli voľby.

Podľa misie pozorovateľov SNŠ na čele s výkonným tajomníkom SNŠ S. Lebedevom, tieto voľby pokladajú „...za slobodné, otvorené a priesračné...“. Pozorovatelia zo SNŠ ešte pripomenuli, že sa „...stali dôležitým faktorom ďalšej demokratizácie spoločenského života a prejavom stabilného sociálno-ekonomického rozvoja štátu...“.

Záverečný dokument pozorovateľov ŠOS, ktorú viedol generálny tajomník ŠOS B. Nurgalijev, sa podobne ako u kolegov zo SNŠ, ale nakoniec aj z OIK a EurAzeS konštatuje, že „...voľby boli legitímne, slobodné a priesračné a plne zodpovedali požiadavkám národného zákonodarstva a medzinárodným volebným štandardom...“.

Limitovaná pozorovateľská misia OBSE/ODIHR vedená rakúskym veľvyslancom W. Sieglom sa zhodla, že „...sa voľby konali v prísnej kontrolovanej politickej atmosfére, nebol priestor pre skutočnú opozíciu a v celom nemohli zodpovedať mnohým záväzkom OBSE vo vzťahu k demokratickým voľbám...“. Podľa misie odporúčania, ktoré boli odovzdané po parlamentných voľbách v roku 2004, neboli akceptované. Taškent sa nad týmto záverom len pousmial. Odporúčania podľa neho nemajú žiadnu právnu záväznosť, neakceptujú národné špecifiká, samotná misia a najmä jej vedúci vraj bol nekompetentný. Navyše väčšina členských krajín SNŠ, ŠOS a EurAzeS, ktoré cez svojich pozorovateľov dali voľbám znamienko +, sú aj členmi OBSE, takže tu podľa nich niečo nehrá. No a ešte bleiskové uznanie volieb v Gruzínsku utvrdili Taškent vo svojej pravde.

V novoročnom slávnostnom vystúpení I. Karimov demonštroval, čo si myslí o tých akoby potvrdzujúcich nedemokratičnosti volieb. Hlasom bez zakolísania v miestnej televízii vyhlásil: „...tieto voľby, ktoré sa konali v súlade s princípmi demokracie, glasnosti a otvorenosti ešte viac zjednotili náš národ a jasne demonštrovali jeho narastajúcu politickú a právnu kultúru...“ Ešte zdôraznil ich historický význam pre budovanie demokratickej spoločnosti. Použil pritom tradičnú argumentáciu o špecifikách „uzbeckej cesty“. Uviedol aj, že Západ by si mal všimnúť predovšetkým to, či krajina ide správnym smerom, a neporovnávať.

Záludnosti hodnotenia

Pri hodnotení priebehu a výsledkov volieb nesmieme zabúdať. V prvom rade ide o priestor Strednej Ázie. Uzbekistan ako postsovietska republika nie je – napriek deklaráciám Taškentu – žiadna (ani špecifická) demokracia. Takže porušenie niektorých medzinárodných štandardov neprekvapilo. Nie je však dôvod nevidieť, že od ostatných prezidentských volieb Uzbekistan zaznamenal pokrok smerom k možnej „domácej“ demokracii. Tento proces však bude trvať dlho. Zrejme veľmi dlho, a to aj preto, lebo sa moci znovu podarilo zosúladiť verných a paralyzovať opozíciu. Nie je však dôvod na rezignáciu. Pomoc (nie mudrovanie) pri kultivovaní

Ústava Uzbekkej republiky, Čl. 90:

Prezidentom Uzbekkej republiky môže byť zvolený občan Uzbekkej republiky, ktorý je starší ako 35 rokov, ovláda štátny jazyk, najmenej 10 rokov pred voľbami bez prerušenia žije na území Uzbekkej republiky.

Jedna osoba **nemôže** byť prezidentom Uzbekkej republiky viac, ako dve volebné obdobia za sebou.

Prezident Uzbekkej republiky je volený občanmi Uzbekkej republiky na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním na obdobie 7 rokov. Spôsob voľby prezidenta sa upravuje zákonom.

Výsledky volieb

meno kandidáta	% získaných hlasov	počet voličov
Islam Karimov	88,1	13 008 357
Aslidinn Rustamov	3,17	468 064
Diloram Tašmucha-medova	2,94	434 111
Akmal Saidov	2,85	420 815

Pavel Kotrbáček

Podľa Ústrednej volebnej komisie sa prezidentských volieb v Uzbekistane zúčastnilo 264 pozorovateľov za medzinárodné organizácie, z toho:

- 78 za Spoločenstvo nezávislých štátov (SNŠ);
- 26 za OBSE/ODIHR;
- 6 za Organizáciu islamskej konferencie (OIK);
- 3 za Šanghajskú organizáciu spolupráce (ŠOS);
- 2 za Eurázijské ekonomické spoločenstvo (EurAzeS);
- okrem toho sa volieb zúčastnilo cca 23 tisíc domácich pozorovateľov.

kritickej občianskej spoločnosti, ako reálnej alternatívy autoritarizmu, by sa mala stať samozrejmosťou.

Staronový prezident má teraz dostatok času, aby našiel dôstojného nástupcu. Jeho najbližšie kroky predurčia, ako a kam sa bude posúvať krajina, ktorá vzhľadom na svoje energetické pozadie, ľudský potenciál a geopolitické predpoklady je subjektom, ktorý môže ovplyvniť rozklad síl v svetovej politike. Je celkom evidentné, že prvá časť volebného obdobia I. Karimova bude mať, okrem hľadania nástupcu aj antiamerický nádych kombinovaný so snahou nájsť spoločnú reč s Európou a pritom viesť aktívny dialóg s Moskvou a Pekingom.

Po zložení prezidentskej prisahy pravdepodobne I. Karimov zrekonštruje vládu. Zrejme na poste premiéra Š. Mirzijojeva vystrieda vicepremiér a minister financií R. Azimov, ktorý má európske správanie a predstavuje tzv. Taškentský klan. Možno dôjde aj k zmene ministra zahraničných vecí. V. Norova môže vystriedať veľvyslanec Uzbekistanu v USA a exminister zahraničných vecí A. Kamilov, inak zať bývalého prvého tajomníka ÚV KS UzSSR Š. Rašidova.

Aj keď je percentuálny volebný výsledok v prospech I. Karimova vysoký, v porovnaní so stredoázijskými kolegami je relatívne skromný. Kazašský N. Nazarbajev v roku 2005 získal 91 percento. Prezidenti Kirgizska a Turkmenistanu K. Bakijev a G. Berdymuchammedov boli zvolení (2007) pri 89percentnej podpore svojich voličov. Úroveň nad 80 percent nedosiahol len tadžický prezident E. Rachmon, za ktorého v roku 2006 hlasovalo 79,3 percenta voličov. Hlasy odovzdané I. Karimovovi sú však vyjadrením naivnej voličskej nádeje na stabilitu. Rozhodne nie vyjadrenie nádeje na modernizáciu. Nezabúdajme, že autoritárne režimy sa síce tvária seabavedome, ale ich pád býva obyčajne rýchly a neočakávaný.

Napriek tomu, že sa prezidentské voľby v Uzbekistane javovo a podstatou nelíši od nedávnych demokraticko-deficitných prezidentských volieb u stredoázijských susedov, na záver niečo pozitívne. Od 1. 1. 2008 platí v krajine moratórium na trest smrti a rozhodnutie o vzatí do väzby už môže vydať len súd.

Článok vyjadruje osobné názory autora.

Peter Juza sa venuje problematike postsovietského prostoria.

peter_juza@post.sk

Pákistán: Tragická předvolební kampaně. Země v chaosu

Cestu Pákistanu k dlouho očekávaným všeobecným parlamentním a provinčním volbám lze označit za více než trnitou. Pákistán zažil rozpory ohledně nové volby hlavy státu. Již po několikáté v nedlouhé historii země byl vyhlášen výjimečný stav s nadvládou vojáků. V situaci, kdy se volby zdály na dosah ruky, zasáhla zemi tragická smrt představitelky opozice Bénazír Bhuttové a Pákistán upadl do chaosu a nejistoty. Volby se opět vzdálily.

Konec roku 2007 nepřinesl Pákistanu tak dlouho žádaný klid a pořádek. Žádná z volebních kampaní nebyla nikdy poklidná, ale současné vyostření situace nezná obdoby. Již více než osm let obyvatelé země žijí pod nadvládou prezidenta generála Parvize Mušarafa, který v roce 1999 provedl nekrvavý převrat, jímž odstranil nepopulární vládu Naváze Šarífa. Po několika letech však obyvatelé vystřízlivěli a prezident ztratil jejich podporu, avšak pro Spojené státy americké a jejich spojence se stal klíčovou osobou pro tažení do sousedního Afghánistanu. Ohlášené všeobecné volby proto představují naději pro miliony obyvatel Pákistanu, kteří věří ve změnu kurzu země.

Znovuzvolení Mušarafa

Přestože 6. října 2007 speciální volební těleso, složené ze zástupců Majlis-e-Shoora (federálního parlamentu) a poslanců čtyř provinčních parlamentů, opět zvolilo

Vykonavatelé politické závěti bývalé premiérky: manžel Asif Zardari (vlevo) a její syn Bilawal Bhutto Zardari.

Zahid Hussein, Globe Media/Reuters

do čela státu generála Parvíze Mušarafa, byla volba napadena u Nejvyššího federálního soudu. Ústava Pákistánské islámské republiky nedovoluje, aby na post prezidenta kandidoval náčelník Generálního štábu, což v tomto případě generál Mušaraf nesplňoval. Před samotnou volbou došlo k dohodě mezi ním a v té době ještě exilovou předsedkyní Pákistánské lidové strany (PPP) Běnazír Bhuttovou o národním usmíření, které spočívalo v rozdělení pozic v zemi.

Generál slíbil, že jakmile bude jeho zvolení potvrzeno, vzdá se velení armády. Bhuttové bylo povoleno vrátit se domů a vést kampaň před nadcházejícími parlamentními volbami. Vláda však Bhuttovou před návratem do země varovala a prezident ji upozornil, že nemůže zaručit její bezpečnost. Očekávaný příjezd předsedkyně PPP vyvolal v Pákistánu vlnu nadšení

a hlavně očekávání. Bezpečnostní jednotky byly v nejvyšší pohotovosti. Bhuttová v den svého návratu 19. října unikla atentátu, který si však vyžádal stovky mrtvých a zraněných, kteří přihlíželi jejímu průjezdu největším městem země – Karáčí. V této atmosféře byl prezident vystaven ještě většímu tlaku, a to ze strany opozičních vůdců Bhuttové a Šarífa, kteří měli za sebou podporu ulice, ale také ze strany soudců a advokátů, kteří protestovali proti jeho znovuzvolení do funkce prezidenta. Potvrzení spočívalo v rukou soudců Nejvyššího federálního soudu, v jehož čele stál Iftikar Mohammed Chaudhry, jehož se Mušaraf snažil odvolat z funkce již na začátku minulého roku, avšak odvolací soud rozhodl, že Chaudhryho odvolání nebylo zákonné, a rozhodnutí jej tak dosadilo zpět do původního úřadu.

Vyhlášení výjimečného stavu

Katastrofální bezpečnostní situace a přílišné zasahování justice do politiky se staly pro dosud nepotvrzeného prezidenta Mušarafa hlavními faktory, kvůli kterým na základě ústavního článku 232 vyhlásil v zemi 3. listopadu 2007 výjimečný stav. Pozastavil platnost ústavy, omezil práci soukromých sdělovacích prostředků a pozastavil činnost nejvyšších soudních orgánů. Ve své činnosti naopak mohly pokračovat všechny vládní úřady, Majlis-e-Shoora i všechny čtyři provinční parlamenty.

Prezident se ve svém prohlášení odvolával na zajištění bezpečnosti civilního obyvatelstva, snahu zabránit extremistům v infiltraci do společnosti a k zachování demokracie. Současně deklaroval, že se všeobecné volby uskuteční během ledna

2008. Z počinání Parvíze Mušarafa můžeme však vysledovat, že bezpečnostní situace nemusela být hlavní příčinou vyhlášení výjimečného stavu. Ve chvíli, kdy prezident pozastavil platnost ústavy, okamžitě odvolal z čela Nejvyššího federálního soudu Chaudryho a další nepohodlné soudce a místo nich dosadil sobě loajální osoby. Předsedou soudu byl nově jmenován Abdul Hamíd Dogar.

Výjimečný stav vyvolal nevoli nejen v řadách opozice, ale i negativní postoj celého světa. Bénazír Bhuttová vypověděla prezidentovi smlouvu o národním usmíření, Commonwealth pohrozil Pákistánu vyloučením, americký prezident George W. Bush volal po obnovení demokracie v klíčové jihoasijské zemi. Prezident Mušaraf však stále trval na svém a prohlásil, že výjimečný stav je jedinou možností, jak zajistit bezpečnost země a konání svobodných všeobecných voleb. Bhuttová reagovala prohlášením, že volby konané v době výjimečného stavu nemohou být svobodné ani spravedlivé, a vyzvala své přívržence k demonstracím proti prezidentovi. Pákistánská vláda však musela proti demonstracím zasáhnout, neboť v době výjimečného stavu bylo shromažďovací právo pozastaveno, a na Bénazír Bhuttovou uvalila domácí vězení v jejím islámábádském domě. Po protestech z celého světa však musela vláda své rozhodnutí odvolat, přestože svůj krok obhajovala strachem o bezpečnost expremiérky. Mušaraf 15. listopadu rozpustil Národní shromáždění a všeobecné volby vyhlásil na 8. ledna 2008. Současně s tímto rozhodnutím podala demisi dosavadní vláda premiéra Šaukata Azíze a byla jmenovaná dočasná vláda Mohammedmiana Soomra, jejímž úkolem bude dovézt Pákistán k volbám. V době neústavního pořádku se pokusil svržený premiér Naváz Šaríf na druhý pokus vrátit z exilu. První pokus, v září minulého roku, se nezdařil a expremiér byl deportován ihned po svém přistání v Pákistánu, přestože soudci Nejvyššího federálního soudu rozhodli, že se Šaríf může z exilu vrátit. Druhý pokus o návrat 26. listopadu již dopadl úspěšně, a to z velké části i díky mezinárodnímu tlaku na prezidenta Mušarafa a osobní intervenci saúdskoarabského krále Abdullaha II. Před Šarífovým příjezdem

byli pozatýkáni někteří členové jeho Pákistánské muslimské ligy (PML-N) a zkušlosti s návratem Bénazír Bhuttové způsobil, že bývalý premiér nebyl přivítán svými stoupenci tak velkolepě jako jeho kolegyně. Mezitím nově jmenovaný Nejvyšší federální soud rozhodl, že volba Parvíze Mušarafa nebyla protiústavní. Na to generál reagoval odstoupením z čela armády a její velení svěřil svému příteli generálu Ašfaku Parvízi Kajanimu. Tímto krokem se Mušaraf vzdal své nejmocnější zbraně, kterou disponoval – armády, neboť tato složka je v pákistánské společnosti velice dominantní.

Na konci listopadu generál Mušaraf složil podle ústavy prezidentský slib jako civilní prezident. Nový prezident přistoupil 15. prosince pod vnitřním i vnějším tlakem ke zrušení výjimečného stavu, čímž opět došlo k obnovení ústavnosti a potvrzení termínu lednových voleb. Podíváme-li se však na průběh výjimečného stavu, nejednalo se o nic převratného. Společnost fungovala až na některé výjimky téměř beze změn. Dalo by se z tohoto pohledu tvrdit, že se skutečně jednalo o účelovou věc, a to jistotu, že se Parváz Mušaraf skutečně stane prezidentem. Cožpak by v případě výjimečného stavu mohlo docházet k tolika demonstracím, shromážděním, návratu nepohodlného exilového politika? I z důvodu větší legitimacy Mušaraf skládal přísahu na ústavu, přestože byla v té době její platnost pozastavena výjimečným stavem. Bezpečnostní situace se nikterak radikálně nezměnila a během jednoho a půl měsíce to nebylo ani možné.

Tragická předvolební kampaň

Po zrušení výjimečného stavu zbývalo na předvolební kampaň již jen čtyřicet dní. Přestože se zdálo, že volbám navzdory bezpečnostní situaci nestojí již nic v cestě, došlo k nečekané události, která překvapila celý svět. Na předvolebním mítinku PPP, 27. prosince 2007 v Rávalpíndi, byla při atentátu zabita Bénazír Bhuttová. Kolem její smrti ihned vznikly spekulace a nejrůznější do-

mněnky, kdo by za tímto činem mohl stát. Nejprve se k atentátu přihlásila al-Káida, avšak tyto informace nebyly potvrzeny. Posléze se začalo spekulovat o pákistánských tajných službách, ale i o americké CIA. Nerad bych se proto pouštěl do tohoto problematického tématu, neboť o viníkovi rozhodne vyšetřování, ke kterému prezident pozval experty z britského Scotland Yardu. Někteří členové amerického Kongresu vyzvali vládu George W. Bushe, aby inicioval vytvoření mezinárodního vyšetřovacího tribunálu tak, jak to bylo provedeno v případě atentátu na bývalého libanonského premiéra Rafíka Harírího. Tento způsob mezinárodního vyšetřování pod hlavičkou OSN však pákistánský prezident odmítl. Po vraždě Bhuttové zavládl v zemi naprostý chaos, rabování a výtržnosti. Situace byla

dosti nezvladatelná. Opozice volala po Mušarafově demisi. Volby byly opět v ohrožení. Naváz Šaríf prohlásil, že jeho strana bude lednové volby bojkotovat. Hlavní opoziční síla PPP však byla bez ve-

dení, a proto bylo třeba zvolit nové předsednictvo. Na základě politické závěti Bénazír Bhuttové se předsedou strany stal její devatenáctiletý syn Bilawál a jeho otec Asíf Zardári.

PPP se nakonec rozhodla volby nebojkotovat, neboť si byla vědoma, že smrt její předsedkyně jí může paradoxně zajistit triumfální vítězství. Šaríf v tomto okamžiku otočil a své stanovisko přehodnotil. Nabídl dokonce PPP možnost společné kandidatury, což však PPP odmítlo. Šaríf si uvědomil, že s bojkotem voleb zůstal osamocen a že by po volbách zůstal mimo Národní shromáždění, přestože má reálnou šanci ve volbách do parlamentu uspět. Nejprve se zdálo, že volby se uskuteční v plánovaný den, avšak předseda Pákistánské volební komise po konzultacích s politickými stranami nakonec rozhodl o šestitýdenním odkladu. PPP tento postup zprvu nepodporovala, neboť mohla vytežit ze smrti Bhuttové. Ostatní strany se však zalekly případné přílišné dominance PPP, a proto souhlasily s odložením termínu voleb na 18. února 2008.

**Výjimečný stav
vyvolal nevoli nejen
v řadách opozice,
ale i negativní
postoj celého světa.**

Dočká se Pákistán voleb?

Přestože vládní struktury i politické strany deklarují, že k volbám ve stanovenou dobu skutečně dojde, jistí si nemůžeme být vůbec ničím. Na první všeobecné volby Pákistán po získání nezávislosti v roce 1947 čekal plných 23 let. Současná situace připomíná předvolební dění v roce 1988, kdy byly volby odloženy taktéž z důvodu smrti tehdejšího prezidenta generála Zijáula Haka.

V hodnocení událostí nejvíce ztratil Parvís Mušaraf, který nedemokratickým způsobem obhájil funkci prezidenta země, avšak přišel o podporu veřejnosti, velení armády a výjimečným stavem si poškodil i reputaci v zahraničí. Pákistánu bylo pozastaveno členství v Commonwealthu a mezinárodní společenství si dělá oprávněné obavy o bezpečnost pákistánského jaderného arzenálu. Chaos nahrává některým strukturám společnosti, a to z nejrůznějších důvodů (ideologie, ilegální obchod, korupce atd.). Bezpečnostní situace se nelepší, což dokládají téměř každodenní útoky. V atmosféře strachu a nejistoty nemůže žádný vládní systém zaručit svobodné a spravedlivé volby, přesto v nich spousta obyvatel vidí naději na změnu a na zlepšení životní úrovně. Pokud se bude bezpečnostní situace prohlubovat, nelze vyloučit další výjimečný stav. V takovém případě by přechod k demokracii získal další šrám na tváři a islámští radikálové, kteří používají fráze o demokracii jako prostředku proti Mušarafovi a jeho systému vlády, by i nadále silili. Všeobecné volby však mohou přinést problematické soužití prezidenta a vlády, neboť nelze očekávat, že PML-Q, která dosud stála za prezidentem, obhájí své pozice.

Zdroje

- Deníky PakTribune a Daily Times
- Ústava Pákistánu dostupná např. na <http://www.na.gov.pk/constitution.pdf>

Pavel Kotrbáček studuje navazující magisterský program Politologie na Katedře politologie a mezinárodních vztahů Filosofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni.
Kotrbacek.Pavel@seznam.cz

Volby v Gudžarátu – návrat bojovného hinduismu?

Jiří Krejčík

Když v roce 2004 Indický národní kongres nečekaně zvítězil ve všeobecných parlamentních volbách a po osmi letech znovu vytvořil vládu, mnozí pozorovatelé to kvitovali s povděkem. Po dlouhém období vlády hinduistické Indické lidové strany se opět rýsoval návrat k idejím néhrúovského sekularismu a zklidnění napjaté náboženské situace v zemi. Výsledky posledních voleb do zákonodárných shromáždění jednotlivých států však vracejí kongresové předáky a sympatizanty zpátky na zem. Po loňském propadání v Uttarpradéši se Kongres nedokázal prosadit ani v prosincových volbách do zákonodárného shromáždění v Gudžarátu. A co je horší: ukázalo se, že je proti svému hlavnímu konkurentovi téměř bezmocný.

Ke gudžarátským volbám vzhlížel Kongres s velkými nadějemi. Dalo se očekávat, že po deseti letech vlády Indické lidové strany (Bhárátij džanta pártí, BJP) budou voliči toužit po změně. Předvolební výzkumy veřejného mínění také předpovídaly pokles podpory BJP a těsný souboj s Kongresem. Místo toho se ale ukázal pravý opak: Gudžarátci žádnou změnu nechtějí. Po sečení hlasů vyšlo najevo, že situace se oproti stávajícímu rozložení sil prakticky nezměnila. Indická lidová strana získala ve 182členném shromáždění 117 mandátů, zatímco Kongres 59.

Naréndra Módí – monstrum, nebo státopvůrce?

Gudžarát patří k nejrozvinutějším svazovým státům v Indii. Svým HDP na hlavu převyšuje celoinický průměr a místní obchodníci kontrolují mnohé z velkých indických firem. Zároveň je ale také častým dějištěm kastovních a náboženských nepokojů. Díky tomu se zde BJP se svým pravicovým ekonomickým pro-

Volby do gudžarátského Zákonodárného shromáždění

2002

BJP 49,85 % hlasů 127 křesel

INC 39,28 % hlasů 51 křesel

2007

BJP 49,12 % hlasů 117 křesel

INC 38,00 % hlasů 59 křesel

Zdroje: eci.gov.in/StatisticalReports/SE-2002/StatReport-GUJ2002.pdf;
ceogujarat.nic.in/site/download/se2007-final-results.pdf;
www.ibnlive.com;
Express India, February 28, 2002,
Siliconeer, Volume IV, Issue 12, December 2003. India Today, November 23, 2007, The Hindu, Thursday, May 20, 2004.

gramem a nacionalistickou ideologií hindutvy těší velké oblibě. V jejím čele zde navíc stojí muž, který je zřejmě nekontroverznější postavou současné indické politiky.

Sedmapadesátiletý Naréndra Módí představuje takřka učebnicový prototyp hinduistického nacionalisty. Vzdělaný hinduista ze střední třídy, který se nejprve v mladém věku vybouřil v militantní hinduistické organizaci Národní svaz dobrovolníků (Ráštrij svajamsévak sangh, RSS), aby po třicítce vstoupil do jeho sesterské politické strany BJP. Hlavním ministrem Gudžarátu se stal poté, co stát v roce 2001 postihlo silné zemětřesení, a při konsolidaci poměrů tak mohl brzy potvrdit své vůdcovské kvality.

Odpůrci mu ale nemohou zapomenout jinou věc: Módí je nepřímým viníkem komunálních násilností, při kterých v únoru 2002 zahynulo přes 1000 lidí, v drtivé většině muslimů. Když po potyčce na nádraží ve městě Gódhra uhořelo v zapáleném vlaku 58 hinduistických poutníků, Módí jako hlavní ministr okamžitě označil za viníky incidentu muslimské organizace a přikázal vysokým policejním důstojníkům, aby v následujících čtyřiašedesáti hodinách nijak nezasehovali proti pogromům, které mezitím v rámci odvety rozpoutala hinduistická ko-

Hlavní ministr Gudžarátu Naréndra Módí je učebnicovým typem hinduistického nacionalisty.

Amit Dave, Globe Media/Reuters

munita. Později vyšlo najevo, že útoky na muslimy byly zřejmě přesně organizovány, a není vyloučeno, že byly hinduistickými extremistickými organizacemi s vědomím BJP dokonce pečlivě naplánovány dopředu. Když nepokoje utichly, z mnoha stran se ozývaly hlasy, aby Módí odstoupil z funkce. To se ale nestalo. S agresivní hinduistickou

kampaní naopak ještě na podzim téhož roku triumfoval ve volbách do zákonodárného shromáždění.

Během své šestileté vlády toho však Naréndra Módí dokázal mnohem více: Zajistil celodenní dodávky elektriny do všech gudžarátských vesnic. Pomocí agitací na venkově, jichž se účastnili

i samotní ministři, pomohl zvýšit školní docházku zejména u dívek. Ekonomika i zemědělství navíc za jeho vlády zažily nebývalý rozkvět. I to je koneckonců typické pro celou BJP: Je primárně zaujatá proti muslimům a je-li to jen trochu možné, nikdy je neopomene očernit z protistátní či kriminální činnosti. Jakmile se ale dostane k moci, chová se jako odpovědná vládní strana.

Ideologie a technologie

Naréndra Módí navíc dokonale ovládá umění sebe prezentace. Na své pravidelně aktualizované osobní internetové stránce www.narendramodi.org nabízí návštěvníkům nejen informace v angličtině a gudžarátštině, ale i nejrůznější videa, spořiče obrazovky, či vyzváněcí tóny do mobilu. Ten se stal v posledních letech také součástí volebních kampaní. Během voleb v roce 2002 například celkem 25 tisíc dobrovolníků rozesílalo voličům po celém Gudžarátu SMS popisující Módího činnost i vize do budoucna.

Toto vedení volební kampaně, pro našince možná kuriózní, ilustruje ještě jednu věc: Indická lidová strana, stejně jako ostatní hinduistické organizace, perfektně využívá moderních technologií.

S rostoucí urbanizací a životní úrovní se stávají nová média v politické propagaci čím dál důležitější a obyčejné plakáty a billboardy k úspěchu nestačí. K již dříve používaným nahrávkám na audio a video kazetách tak BJP v posledních letech přidala i zvukové a obrazové záznamy na internetu.

Jednou z příčin propadání Indické lidové strany ve volbách před čtyřmi lety bylo i naprosté podcenění předvolební agitace. Toho se ale strana Gudžarátu vyvarovala. Tvůrce volební kampaně, mediální expert Arun Džétlí, představil voličům nejen úspěšného a oblíbeného vůdce v čele strany, ale i jasně formulovaný program, shrnutý do pěti bodů: gján šakti (síla vzdělanosti), úrdžá šakti (síla energie), džal šakti (síla vody), džan šakti (síla lidu) a rakšá šakti (síla bezpečnosti).

Naproti tomu Indický národní kongres byl ve své volební kampani zcela bezzubý. Nejenže nenašel ve svých řadách podobně silného vůdce, schopného konkurovat Módimu. Nepřišel prakticky ani s žádným konkrétním slibem pro voliče a místo toho se v kampani zaměřil především na kritiku vládnoucí BJP a její hinduistické ideologie. Tím však žádné hlasy nezískal, spíše naopak. Když předsedkyně Kongresu Sonia Gándhiová označila Naréndru Módího za „obchodníka se smrtí“ v souvislosti se záhadnou smrtí údajného muslimského teroristy Sóhrabuddína, mohl přejít i k agresivnější rétorice. Kromě tolerování islámského extremismu obvinil Módí kongresovou vládu i z podpory křesťanství, čímž získal podporu tvrdého hinduistického jádra.

Zamračené vyhlídky pro Kongres

Gudžarátské volby ale demonstrovaly nejen neschopnost Indického národního kongresu čelit agresivní volební agitaci BJP, ale také neschopnost jasně oslovit voličskou základnu. Na rozdíl od Néhrúovy éry už dnes Kongres nedokáže voličům nabídnout žádný pozitivní program a těží pouze ze své image z dřívějších dob. Strana je ideově zcela vyprázdněná a argumentuje pouze populistickými hesly. Sonia Gándhiová jako silná předsedkyně

Hindutva

S termínem poprvé přišel v roce 1922 maráthský bráhma Vinák Dámódar Savárkar (1883–1966) ve svém spisu *Hindutva – Who is a Hindu?* Hinduistou je podle něj ten, kdo považuje Indii za svou otčinu a kolébku svého náboženství. Do hinduistického národa tak zahrnul i buddhisty, džinisty a sikhy, a naopak z něj vyloučil křesťany a muslimy. Pojem *hindutva* pak lze přeložit jako abstraktní příslušnost k hinduismu, tedy něco jako „hinduistickost“ (*Hinduness*), nebo jako příslušnost k Indii, tedy „indickost“ či „indství“. Jsou v něm zahrnuty nejdůležitější aspekty hinduistického způsobu života, kultury, zvykového práva a sociálního uspořádání. V politickém žargonu se stal postupem času synonymem pro hinduistický nacionalismus. Cílem hinduistických nacionalistů, vedených Národním svazem dobrovolníků (RSS), je vytvořit čisté hinduistickou zemi (*hindú ráštra*). Muslimy a křesťany vidí jako hinduistické konvertity, kteří by měli být integrováni zpět do hinduistické kultury. Pokud se nepřizpůsobí, měli by být vytlačeni na okraj indické společnosti.

strany sice pořád dokáže oslovit masy, ale Kongresu zcela chybí podobně silní vůdci na regionální úrovni. Jeho program, který je často velmi vágní a sestává jen z obecných frází, těžko osloví spokojeného hinduistického voliče. Například kampaň v Gudžarátu se soustředila prakticky jen na kritiku BJP a připomínání komunálních nepokojů z roku 2002. Volby ale ukázaly, že voliči už o nich nechtějí slyšet. Byla to velká chyba a tragédie, ale minulost už změnit nelze. Místo toho se raději zajímají o budoucnost.

Do budoucnosti by se měl dívat i Indický národní kongres. Všeobecné parlamentní volby by se měly v Indii konat nejpozději na jaře 2009. Indický stranický systém se proměňuje a Kongres nutně potřebuje revitalizovat jak svou voličskou, tak i členskou základnu. Na rozdíl od BJP a dalších stran totiž nemá nijak výrazně vyprofilované voliče. Sociální základnu BJP tvoří především vyšší kasty a střední třídy, nadále také roste význam stran zastupujících sociálně a kastově slabé složky společnosti. Kongres proto často volí jen ti, které nedokázala oslovit žádná jiná strana. Zároveň se zájmovými stranami se zvyšuje i význam stran regionálních, které se stávají nezbytnými spojenci každé celonárodní strany, pokud chce pomýšlet na volební úspěch. Mění se rovněž rozhodování voličů, kteří stále častěji podporují „svou“ regionální stranu nejen v místních volbách, ale i na celostátní úrovni. V příštích parlamentních volbách proto bude rozhodovat, které ze dvou velkých stran se podaří vytvořit lepší volební alianci. V roce 2004 se to podařilo Kongresu. Zda se mu to podaří i tentokrát, se dozvíme nejpozději příští jaro.

Jiří Krejčík je studentem indologie a politologie na FF UK, momentálně na stáži na Sciences Po v Paříži, zabývá se problematikou hinduistického nacionalismu.

jiri@ukrej.cz

Povolební Švýcarsko: konec konkordance a „kouzelné formule“?

Jiří Koubek

Ve většině demokracií je střídání kabinetů po volbách čímsi natolik samozřejmým, že marginální obměna uvnitř vládní koalice je chápána jako vcelku fád- ní záležitost. Ne tak ve Švýcarsku, jehož model vládnutí na centrální úrovni je extrémně stabilní a od roku 1959 se řídí tzv. „kouzelnou formulí“. Ta rozděluje pozice v sedmičlenné Spolkové radě (vládě) trvale v poměru 2 : 2 : 2 : 1 mezi čtyři hlavní politické strany: sociální demokraty (SP), liberály (FDP), křesťanskodemokratickou (původně katolickou) CVP a pravicovou SVP (nástupkyni agrárníků). Nejenže se při obsazování vrcholných vládních funkcí nikdy nebraly ohledy na výsledky voleb, vlastně to až do roku 2003 ani nebylo třeba. Volební výsledky totiž po celá desetiletí jako by „kopírovaly“ číselné poměry kouzelné formule.

Avšak krátce předtím, než by kouzelná formule stačila oslavit symbolické půlstoletí své existence, zaznamenalo Švýcarsko po volbách 2007 událost, která na citlivá místní měřítka znamená skutečné politické zemětřesení – odchod jedné z vládních stran do opozice, a to dokonce strany nejsilnější.

Nové konfliktní linie

Kořeny současné destabilizace lze dohledat přinejmenším do 90. let. Tehdy se začala zrychleným tempem proměňovat struktura švýcarských politických štěpení, jejíž pevnost stála za pozoruhodnou stabilitou předchozího období. Civilizační procesy, které vět-

šina západního světa prožívala již od 60. let, se v konzervativním Švýcarsku viditelněji dostavily s určitým prodlením. Především začala výrazně klesat relevance náboženského štěpení.

Současně se objevila (staro)nová témata, která začala společnost strukturovat odlišným způsobem a nově ji polarizovala: problém imigrace a kriminality, vztah Švýcarska k evropské integraci a mezinárodnímu společenství obecně, spor o fungování sociálního státu, důraz na tzv. postmateriální hodnoty (životní prostředí, problematiku lidských práv apod.). Nová politická atmosféra se postupně promítla i do volebních výsledků. Zatímco křesťanští demokraté a liberálové zázna-

menávali setrvalý pokles, podpora sociálních demokratů spíše stagnovala. Na postmateriálních tématech se profilovali opoziční zelení, kteří se v 90. letech na levici definitivně etablovali. Hlavní posun preferencí se však odehrál jinde.

V nejmenší vládní straně – SVP – vzrostl vliv kontroverzního curyšského politika Christopha Blochera, za jehož působení se strana energicky chopila většiny výše uvedených nových témat. Odpor k imigraci a důraz na bezpečnost byl spojen se silným euroskepticismem a voláním po radikálním zeštíhlení sociálního státu. Populistická Blocherova rétorika přinesla výsledky. SVP během 90. let zdvojnásobila svou sílu a v roce 2003 se poprvé stala nejsilnější stranou v zemi. O čtyři roky později své vítězství obhájila a ve dvousetčlenné Národní radě (Nationalrat), volené podle poměrného volebního systému, dokonce výrazně upevnila. Naproti tomu v horní komoře (Ständerat), volené až na výjimky podle většinového principu, zůstala SVP nejslabší vládní stranou, a dokonce si proti roku 2003 o jeden mandát pohoršila.

Již volby 2003 měly za důsledek tlak na poměr sil uvnitř kouzelné formule. SVP nárokovala druhý ministerský post na úkor nejslabší CVP – a sice právě pro Blochera. Proti tomu se principiálně postavila celá politická levice, ale i centristická CVP. Liberálové se naopak rozhodli držet se zvyklosti švýcarské konkordance, podle níž strany respektují nominace svých partnerů. Ani po týdnech vyjednávání strany nedospěly k dohodě a vše směřovalo k neobvyklému *konkurenčnímu* hlasování o jeden z vládních postů. „Pravicový blok“ SVP a FDP získal těsnou převahu a Blocher byl zvolen.

Volby jako plebiscit o Blocherovi

Celý tento stručný historický úvod by měl posloužit především k dokreslení toho, jak

významný precedens byl událostmi na sklonku roku 2003 založen. Silové parlamentní hlasování bez předjednané dohody zanechalo mezi partnery trvalou propast – levice se s Blocherovým působením ve vládě nikdy nesmířila. Parlamentní volby 2007 se měly stát jakýmsi celonárodním referendem o Blocherovi a jeho setrvání ve vrcholné exekutivě. Zejména sociální demokracie se v kampani v tomto duchu jasně vymezila. K vyhocení nemálo přispěla i samotná SVP, která vzbudila obrovskou kontroverzi svým necitlivým předvolebním billboardem. Obrázek tří bílých oveček, z nichž jedna vyhazuje čtvrtou černou z prostoru symbolizujícího švýcarskou vlajku, byl doplněn sloganem „Zajistit bezpečnost“ (*Sicherheit schaffen*) a výzvou k vyhoštění kriminálních cizinců (*Volksinitiative für die Ausschaffung krimineller Ausländer*).

Volby skončily velkým vítězstvím SVP i Blochera osobně. Strana posílila z 26,7 procenta na 28,9 procenta. Hlavní soupeř, sociální demokraté, sice citelně oslabili (z 23,3 na 19,5 procenta), avšak zčásti ve prospěch levicových zelených (ze 7,4 na 9,6 procenta), což dobře zapadá do kontextu celkové (bi)polarizace. Z ostatních stran poněkud ztratila liberální FDP a po dlouhých letech úpadku mírně získala křesťanskodemokratická CVP. V součtu to znamená, že navzdory jasnému vítězství SVP (a vůbec historickému zisku jedné jediné strany) získal mírně navrch středolevicový blok (SP, zelení, CVP).

Již dlouho před prosincovou instalací vlády bylo víceméně zřejmé, že dohody nebude dosaženo. Klíčovým posunem oproti roku 2003 bylo, že Blocher tentokrát těsně zvolen nebyl. Na jeho místo byla prosazena zástupkyně umírněného křídla SVP Eveline Widmerová-Schlumpfová, která ve vládě doplnila obdobně liberálně smýšlejícího reprezentanta SVP Samuela Schmida. Strana se ale od obou ministrů vzápětí distancovala a ohlásila odchod do opozice.

Situace je o to komplikovanější, že se změnilo pořadí obou *nejslabších* vládních stran, které jsou si navíc vzájemně odcizeny účastí v odlišných blocích. CVP požaduje zpět druhé ministerské místo na úkor FDP, ačkoli ne hned. Hodlá ale nahradit jednoho z liberálů, jakmile se sám rozhodne vládu opustit (což je standardní způsob ukončení kariéry ministrů).

Konkurenční model, nebo jiná forma konkordance?

Tolik ohlédnutí zpět. Důležitější jsou ale otázky směřující do budoucna. Kráčí Švýcarsko skutečně ke klasickému konkurenčnímu modelu politiky, jak s lítostí ozna-

Důležitější jsou ale otázky směřující do budoucna. Kráčí Švýcarsko skutečně ke klasickému konkurenčnímu modelu politiky, jak s lítostí oznamuje SVP?

muje SVP? K tomu jen podotýkám, že silně pozitivní význam hodnot jako Konkordanz, konsenzus, kompromis, rovnováha či proporcionalita přetrvává. Strany se jen navzájem obviňují, kdo současnou krizi způsobil a kdo vlastně kouzelnou formuli rozbil (případně, je-li vůbec rozbíta). Vedou spor o to, jak dalekosáhlá má idea proporcionality být – zda jde „jen“ o aritmetickou kon-

kordanci, či spíše obsahovou, ideovou a hodnotovou (vyváženost mezi pravicí, levicí a středem, symetrické zastoupení žen, skutečně konsenzuální „duch“ a loajalita ke společné vládě, jejímž narušitelem údajně Blocher byl, apod.).

Pokud se soutěživější politika do budoucna skutečně prosadí, jaký bude její formát? Převládne vzorec dvou bloků, tak jak se v letech 2003 a 2007 opakovaně vykrytalizovaly v „boji o Blochera“? To není zdaleka evidentní. V jiných důležitých otázkách by totiž stranické konstelace vypadaly odlišně. Například v evropské otázce stojí SVP *de facto* osamocena. Levice je naopak izolována ve střetu o daňovou reformu, který vyvrcholí prvním povolebním referendem již 24. 2. 2008. Konzervativní postoje k některým společenským tématům (například řešení kriminality mládeže) zase pojí SVP a CVP (proti FDP a levici).

Jasnou pozici v měnícím se systému mají dnes jen dva hráči: sociální demo-

Zdroje

- www.politik-stat.ch/nrw2007CH-de.html (ze dne 7. 1. 2008)
- www.svp.ch/?page-id=3458 (ze dne 7. 1. 2008)
- www.politik-stat.ch/nrw2007CHwb-de.html (ze dne 7. 1. 2008)

kráté a lidovci jako hlavní póly stranického antagonismu. U zelených je sice ideová příslušnost k levicovému pólu nade vše pochyby, není však zřejmé, jakým způsobem se budou vztahovat k vládě, kam se dlouhodobě snaží dostat, a která by se na nich za jistých okolností mohla stát závislou. Stanou se loajální a sympatizující opozicí, která bude nově, doleva posunuté Spolkové radě obětavě kryt levobok? Nebo využijí situace a budou se snažit prolomit svou opoziční izolaci za každou cenu – například úsilím o vytěsnění liberální FDP?

Takový scénář zatím ve švýcarském kontextu vypadá nadmíru absurdně, ale uvědomme si, že ani role liberálů není zcela vyjasněná. Otázkou je, zda napětí mezi FDP a CVP kvůli požadovanému přesunu ministerského postu nepřeroste únosnou mez. Navíc, pokud by se nová vláda rostoucí měrou opírala o středolevicový blok, FDP by se mohla stále více cítit odsunuta do pozadí.

Ne zcela vyřešená zůstává otázka vnitřní soudržnosti SVP. O všech švýcarských stranách sice platí, že na centrální úrovni nevykazují silnou disciplínu a že jsou spíše volnými federacemi svých kantonálních organizací. V případě SVP je však situace o to složitější, že dva politici pocházející z jejich řad (kterých se však zřekla) budou působit v nové vládě, vůči níž se strana jako celek vymezila opozičně. Ostatní vládní strany včetně FDP hájí tezi, že SVP je prostřednictvím těchto dvou nadále zastoupena, a že tedy konkordance a kouzelná formule nadále trvá.

Větší polarizace, vyšší volební účast

K zajímavému posunu došlo i v jiné oblasti. Švýcarsko, které se vždy vyznačovalo relativně nízkou volební účastí, tentokrát znamenalo jistý nárůst. Země se díky vyostřeným a polarizovaným volbám rázem vrátila na hladinu z konce 70. let. Podobný jev – tedy spjatost účasti s tvrdostí kampaně – jsme nedávno mohli pozorovat v mladých postkomunistických demokraciích (ČR 2006 nebo Polsko, voliči parlament v říjnu 2007, tentýž den jako Švýcarsko). Také ve Francii kandidatura Sarkozyho, osobnosti polarizující společnost, přivedla k urnám mnoho lidí. Ve Švý-

Jeho strana sice ve volbách znovu vyhrála, sám Christoph Blocher ovšem musel vládu opustit.

Stefan Wermuth, Globe Media/Reuters

carsku, které je na rozdíl od Francie pyšné na svou konsenzuální politickou tradici, však taková „participační odměna“ za volební tvrdost může být překvapením.

Rozhodně ale nechci význam tohoto trendu přeceňovat. Účast nadále zůstává slabá, což nás ostatně přivádí k jinému charakteristickému rysu, který má vliv na stabilní fungování švýcarské politiky. Jak známo, velká část politického rozhodování se vždy odehrávala jinde než na centrální a parlamentní úrovni. Švýcarsko je obecně známé a proslulé jak svou vysokou mírou decentralizace, tak jako „země referend“.

První faktor způsobuje, že těžiště politiky je mnohem rovnoměrněji rozloženo mezi státní a substátní úroveň, než je tomu nejen v unitárních evropských státech, ale i v pevnějších federacích (jako například Německo, Rakousko). Díky druhému faktoru neměly strany v *parlamentě* nikdy takový monopol na politiku jako v jiných demokraciích. To však neznamená, že by byly celkově „slabší“. Kvůli referendům musí klást mnohem větší důraz na svou organizační základnu a strukturu než evropské „volební strany“, jimž teoreticky postačí zmobilizovat se a zaskvěť se v médiích jednou za čtyři roky.

Souhra obou faktorů znamená, že centrální parlamentní úroveň byla vždy vysta-

vena nezměrně nižší politické zátěží než v jiných zemích. Důsledkem byla relativně „poklidná hra“ s uměřenými sázkami. Naplňování normativu politického konsenzu bylo těmito podmínkami nesmírně usnadněno. Švýcarská konkordance vznikala díky celé řadě pro ni příznivých okolností, jak je obecně popisováno u tzv. konsociálních demokracií (vnější ohrožení, přehledné vnitřní rozdělení do silově vzájemně vyvážených subkultur, vůle elit ke kooperaci, malost země), ale „luxus“ svého dlouholetého pokračování si mohla dovolit také díky této jedinečné „odlehčené“ konstrukci politického hřiště.

Otázkou nyní je, zda kauzalita nemůže působit obousměrně. Jinými slovy, mohla by (bi)polarizace trvale zvýšit váhu celostátní parlamentní politiky? Mohla by se pak referenda změnit z nástroje, který dosud konkordance dokázala „zkrotit“ a udržet pevně v rukou, v katalyzátor další celospolečenské polarizace? SVP dává najevo, že institutu lidové iniciativy bude ve své opoziční roli hojně využívat. Na tyto otázky však přinese odpovědi teprve budoucnost.

Jiří Koubek studuje politologii na FF UK. Zaměřuje se na strany a stranické systémy. j.koubek@centrum.cz

Vladimír Vaďura

Ohniska napětí a příčiny ozbrojených konfliktů v Keni

Je tomu jen pár let, co byla Keňa představována jako ztělesnění stability a prosperity na africkém kontinentě. Ani tato země však nezůstala ušetřena mezi-
etnických sporů, které v krizových obdobích (například volby) hrozí přerůst
v otevřenou násilí. Podobné incidenty se odehrávaly už za systému vlády jed-
né strany autoritativního vládce Daniela Arapa Moi, kdy proti sobě bojovali pří-
znivci různých kandidátů v jednotlivých okrscích. Hned první pluralitní volby
v roce 1992 byly poznamenány masivním vyháněním a vyvražďováním, přede-
vším v provincii Rift Valley. Nedávné incidenty, jež následovaly po prezident-
ských volbách v prosinci 2007, jsou tedy jakýmsi pokračováním tradice a dů-
kazem, že příčiny těchto sporů stále nebyly vyřešeny.

Situaci v Keni zkoumaly různé ne-
vládní organizace (NGOs) se zá-
měrem objasnit, co přesně se ode-
hrálo, jaké faktory vedly k rozpoutání ná-
silí a jaké byly motivy jednotlivých stran.
V letech vlády jedné strany panoval v ze-
mi relativní klid, přestože mezi jednotli-
vými skupinami zůstávaly nevyřešené
problémy, ať už původu etnopolitického
(somálská komunita v severovýchodní
části země) či ekonomického (přerozdě-
lování půdy v oblasti Rift Valley).

Konflikt v provincii Rift Valley

Podstatou napětí v oblasti Velkého zlomu
(Rift Valley) je spor o půdu, a především
vodní zdroje mezi tradičními obyvateli této
oblasti a novými vlastníky pozemků. Údolí
nacházející se na jednom z největších geo-
grafických zlomů na kontinentu je historic-
kým domovem kmenů Masai a Kalenjin, ži-
vících se pastevectvím. První keňský prezi-
dent Jomo Kenyatta však v šedesátých le-
tech rozprodal značnou část tohoto území

etnickým skupinám s největší kupní silou.
Vzhledem k politické podpoře ze strany
vlády jimi byli především Kikuyové, dále et-
nika Meru a Embu. Osídlování oblasti po-
kračovalo i přes protesty domorodých oby-
vatel, kteří přicházeli o tradiční prostor pro
pastvu dobytka a také o vodní zdroje. Noví
obyvatelé zakládali farmy a odváděli vodní
toky na svá pole, čímž snižovali množství
vody využitelné pro pastevectví. Vrcholem
odporu pastevců se stala tzv. Nandijská de-
klarace, pojmenovaná podle pohoří Nandi,
kde byla představena a podepsána, popis-
ující prodej pozemků jako „invazi cizinců na
tradiční území“ a požadující návrat území
původním obyvatelům.

Prezident Kenyatta se již před vydáním
této deklarace obával možných nepokojů
v provincii a rozhodl se je řešit výměnou
svého zástupce, přičemž nový viceprezi-
dent pocházel z kmene Kalenjin. Nebyl
jím nikdo jiný než Daniel Arap Moi, který
po Kenyattově smrti v roce 1978 převzal
moc v zemi a vládl autokratickým způso-
bem dalších 24 let.

Během první dekády jeho vlády se zdálo,
že dokáže přinejmenším otupit hrany mezi
jednotlivými tábory a otevřít prostor k jed-
nání. Moi úzce spolupracoval se zástupci
Kikuyů, později se s nimi však rozešel, jeli-
kož jeho reformy směřovaly ke snížení mož-
ností nákupu půdy, a naopak posilovaly
práva původních obyvatel, především Ka-
lenjinů. Na konci 80. let již byli Kikuyové
nesmiřitelnými odpůrci Moiovy vlády, kteří
se pokoušeli získat zpět aspoň část svých
práv obdržených za Kenyattu. To je přivedlo
až k pragmatické alianci s etnikem Luo,
které bylo v opozici již v 60. letech právě
vůči vládnoucím Kikuyům. Dnes jsou tato
etnika opět nepřáteli, z kikujského kmene
pochází prezident Kibaki, z kmene Luo
opoziční kandidát Odinga.

Na druhé straně sporu se mezitím zfor-
movala skupina KAMATUSA, nazvaná
podle čtyř etnik (Kalenji, Masai, Turkana,
Samburu), jež si nárokovala historické
právo na osídlování Rift Valley. Jejím
cílem bylo vyhnat z území všechny ostatní
obyvatele, bez ohledu na to, zda ke svým
pozemkům přišli legálním nákupem, či
jinak. Tento cíl se zamlouval i vládnoucím
elitám v čele s Moiem, jelikož z území by
tak byli vyhnáni protimoiovští a proti-
vládní aktivisté, což by podle tehdejších
pravidel výrazně ztížilo možnost postavení
opozičního kandidáta v prezidentských
volbách. (Podle tehdejší ústavy musel pre-
zidentský kandidát získat přinejmenším
pěťadvacetní podporu v nejméně pěti
z osmi regionů. Moi zavedl tento dodatek,
aby pokud možno co nejvíce ztížil účast ve
volbách možným protikandidátům, a vy-
sidlení potenciálních voličů opozice z ně-
kterých regionů mu přišlo vhod.)

Dokud mohl vzhledem ke geopolitické
situaci vládnout autokratickým způsobem,
byl Moi schopen utužováním pravidel pro
ozbrojování a politickou aktivitu opozič-
ních skupin bránit nepokojům v oblasti. Po
pádu východního bloku však začaly zá-
padní mocnosti podmiňovat humanitární
pomoc a obchodní vazby s Keňou demo-
kratizačními reformami. Souběžně s tím se
začal hroutit také klientelistický systém
vazeb v Moiově režimu a opoziční skupiny
otevřeně požadovaly povolení činnosti dal-
ších politických stran a uspořádání politic-
kých voleb. Moi pod tlakem rezignoval

Kdysi byla Keňa ztělesněním stability a prosperity v Africe, po prosincových prezidentských volbách ji ovšem zachvátila vlna násilí.

Noor Khamis, Globe Media/Reuters

a v květnu 1992 vyhlásil svobodné volby. Splnilo se však to, v co sám doufal: politická opozice se nedokázala sjednotit a postavit společného kandidáta. Díky tomu nakonec dosavadní prezident jako jediný splnil podmínku k postupu do dalšího kola – získat minimálně 25 procent hlasů v nejméně pěti z osmi provincií. Ostatní kandidáti měli silné základny pouze v některých provinciích, ale v jiných proti nim stál kandidát jiného etnika. Moi v prvním kole získal 36 procent hlasů, tři nejúspěšnější kandidáti opozice dohromady 63 procenta, ale žádný z nich neměl v pěti provinciích dostatečnou podporu. Změna režimu se nicméně projevila v parlamentu, kde již Moi musel vyjednávat se silnou opozicí.

Právě v Rift Valley měl Moi nejméně problémů přesvědčit voliče, aby mu dali svůj hlas vzhledem ke svému etnickému původu a dosavadní politice vůči Kikuyům a dalším „vetřelcům“. Volby v provincii byly doprovázeny prvním velkým výbuchem násilí; ozbrojené milice Kalenjinů pobily stovky Kikuyů a zabraly jejich

farmy. Podle mnoha indicií lze usoudit, že vláda tiše podporovala toto násilí, jelikož opravňovalo předchozí legitimační formuli Moiova autoritarismu: jedině systém jedné strany je schopen udržet pořádek, multistranické volby povedou k násilí a dezintegraci země.

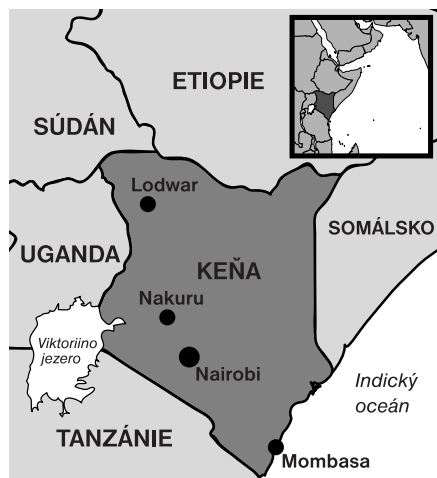
Od té doby panuje v oblasti přinejlepším stav nestabilního míru, který se během voleb a dalších krizových období mění v otevřené násilí. Otázka vlastnictví půdy nebyla řešena ani novou vládou Mwaie Kibakiho a dodnes zůstává jedním z palčivých problémů keňského státu. „Emoční postoje se upevnily, historické resentimenty hluboce zakořenily, ale my nadále předstíráme, že etnický problém neexistuje,“ uvedl Maina Kiai, předseda Keňské národní komise pro lidská práva, pro list International Herald Tribune.

Somálská menšina v severovýchodní provincii

Konflikt v severovýchodní části země má kořeny již v koloniální éře. Etničtí Somálci

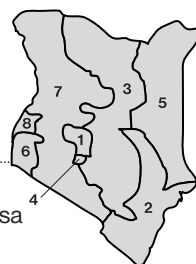
v Keni (a rovněž v Etiopii) se nikdy neshodli s velmocenskou politikou Itálie a Velké Británie, která rozdělila populaci Somálců do tří různých států. Už před vyhlášením nezávislosti roku 1964 proto vytvořili tzv. Progresivní lidovou stranu severní provincie (NPPPP), která usilovala o právo tohoto regionu na sebeurčení. Politická reprezentace rodícího se státu však ostře odmítala odtržení severovýchodního regionu a trvala na ustavení nezávislé Keni v koloniálních hranicích. Proto se nakonec Velká Británie rozhodla předat Keňu v původních konturách s tím, že „Afričané si pak mohou tuto věc vyřešit sami“.

Otázka somálské provincie v Keni byla předmětem prvního jednání nově ustavené Organizace africké jednoty; právě v politice této instituce však lze vystopovat další komplikace v řešení problému. OAJ ostře odmítá drtivou většinu požadavků etnik na secesi, eventuálně iredentu. Téměř každá africká země je totiž zatížena dědictvím etnické heterogenity a političtí představitelé se oprávněně obávají, že kladný postoj ke

Administrativní dělení: Keňa je rozdělena na 8 provincií a 71 distriktů (rok 1999).

provincie	rozloha	počet obyvatel	hlavní město
1. Cenrální	13 191 km ²	4 304 300	Nyeri
2. Pobřežní	83 603 km ²	2 583 600	Mombasa
3. Východní	159 891 km ²	5 380 200	Embu
4. Nairobi	684 km ²	2 940 911	Nairobi
5. Severovýchodní	126 902 km ²	962 143	Garissa
6. Nyanza	16 162 km ²	4 889 700	Kisumu
7. Rift Valley	173 854 km ²	7 630 300	Nakuru
8. Západní	8 361 km ²	3 569 400	Kakemaga

kterékoli podobné situaci na kontinentu by vyvolal lavinu podobných požadavků v jejich vlastní zemi.

Ani jednání mezi Keňou a Somálskem za zprostředkování Velké Británie v Římě roku 1963 nevedla k cíli, a tak se keňští Somálci rozhodli pro otevřený boj. Jejich naděje, že se za ně Somálsko postaví a bude jim dodávat zbraně a vybavení, eventuálně použije vlastní vojenské kapacity, však rychle vzaly za své a povstání bylo hladce potlačeno. Konflikt tím však zcela neskončil.

Během následujících desetiletí byl severovýchodní region jedním z nejméně bezpečných míst v zemi. Daniel Arap Moi jej spravoval víceméně jako uzavřenou okupační zónu; před volbami v roce 1992 například dlouhodobě zakázal lety do provincie, čímž opozici v podstatě znemožnil agitaci v této těžko přístupné oblasti. Situaci dále zhoršil kolaps sousedního somálského státu; meziklanové boje a banditismus se rozšířily i na území provincie. Keňská vláda se však může nadále odvolávat na ústavu Organizace africké jednoty, podle níž jsou hranice států nedotknutelné; uspokojivé řešení se tak zdá být v nedohlednu.

Konflikt dodnes v podstatě neprošel fází řešení, natož usmíření; stejně jako u předchozího případu se jedná o zamrzlý spor, který v kritických obdobích může přerůst do podoby ozbrojeného násilí.

Volby 2007: důsledek předchozích konfliktů?

Násilí, které zachvátilo zemi po prezidentských volbách v prosinci 2007, není přímým výústěním konfliktů výše uvedených.

Zdroje

- Gedlu, Mesfin (1998): Subsaharská Afrika. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Oyugi, Walter (2000): Politicised Ethnic Conflict in Kenya: A Periodic Phenomenon. Addis Ababa.
- Rupesinghe, Kumar (1998): Civil Wars, Civil Peace. London: Pluto Press.
- International Herald Tribune, The Economist.

Napětí, které mezi etniky panuje, však může být facilitováno pouze prostřednictvím vlády s jasným mandátem. Dosavadní prezident Mwai Kibaki (Kikuyu) zvítězil nad opozičním kandidátem Railou Odingou (Luo) velmi těsně, navíc podle zahraničních pozorovatelů a – což je v této chvíli důležitější – značné části veřejnosti byly volby zfalšovány. Podle tvrzení opozice volební účast v některých okrscích přesáhla 100 procent.

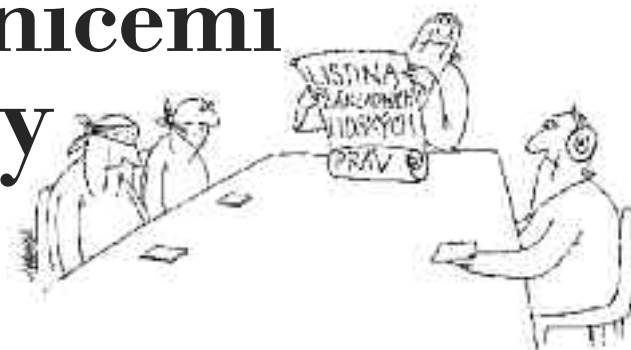
Opoziční kandidát Odinga tedy vyzval k masivním protestům a vypsání nových voleb. Situace se však vymkla z kontroly v chudinských čtvrtích Nairobi a dalších měst, kde příslušníci tradičně znesvářených etnik (především Kikuyu vs. Luo, resp. Kikuyu vs. Kalenjin) zahájili masivní vypalování obydlí a vraždění členů znepřáteleného etnika. Rozhodující roli zde sehráli mladí nevzdělaní a nezaměstnaní muži, kteří lehce podléhají manipulaci a nechají se strhnout k plenění a násilnostem. Důležitý je také fakt, že boje probíhají většinou v místech, kde se již v minulosti podobná událost odehrála.

Propuknutí ozbrojených konfliktů mnohdy v turisticky velmi atraktivních oblastech (kromě výše uvedených regionů zachvátilo násilí například Mombasu, vysoce atraktivní letovisko na pobřeží Indického oceánu) má tragický dopad na ekonomiku země. Situace někdy vede až k potravinové krizi, podobně jako v Rift Valley v roce 1992. Statisíce přesídlených osob přicházejí o práci, nejsou schopny obdělávat pole a nemají žádný stálý příjem, za který by si mohly potraviny opatřit. Světový potravinový program Spojených národů zahájil dodávku potravin zhruba ke 33 tisícům obyvatel v okolí Nairobi, ale je otázkou, jak dlouho bude možno potraviny dodávat, pokud se situace stane extrémně nebezpečnou. Proto je brzký návrat k jednacímu stolu a obnovení činnosti parlamentu (ať už vyhlášením nových voleb, či přijetím stávajících výsledků) pro zemi extrémně důležitým krokem.

Vladimír Vadůra je asistentem na Katedře politologie Fakulty sociálních studií MU v Brně.
vadura@fss.muni.cz

Jaroslava Pošvářová

Evropská migrační politika za hranicemi Evropy

Řízení migračních toků směřujících do Evropy se stále častěji posouvá za samotné hranice Evropské unie (EU). Migrační politika EU prohlubuje svou vnější dimenzi a zaměřuje se ve své praxi nejen na ochranu a kontrolu hranic proti přílivu nelegální migrace, ale i na teritoria třetích zemí, ze kterých migranti přicházejí. Proti nelegálním migrantům se tak zasahuje ještě předtím, než vstoupí na evropskou půdu. Tento trend se neodehrává pouze na unijní úrovni, ale mnohem častěji dochází k intenzivní spolupráci mezi státy EU a třetími zeměmi. Zachování evropské bezpečnosti se stalo nemyslitelné bez externalizace migrační politiky.

Vnější dimenze

Evropská unie již několik let hledá podobu pro společný přístup k problematice imigrantů a uprchlíků. Vedle tradiční regulace migrace uvnitř členských států se stále více prosazuje vnější dimenze migrační politiky. Ta vzešla z postupné integrace problematiky migrace do vnějších politik EU a ze spojení migrace s externími programy spolupráce. Externí dimenzi lze definovat dvěma přístupy: tradiční metodou spolupráce a metodou preventivní spolupráce.

Tradiční spolupráce je založena na externí aplikaci tradičních nástrojů domácí kontroly migrace, spolupráci a dialogu se třetími zeměmi (například kontrola a ochrana hranic a spolupráce v oblasti nelegální migrace). Preventivní spolupráce se snaží identifikovat a zabránit příčinám migračních vln s pomocí rozvojových programů na snížení chudoby ve třetích zemích, finančních ná-

strojů na repatriaci či s pomocí jiných integračních programů.

Z dlouhodobého hlediska lze pozorovat, že tradiční spolupráce upřednostňuje bezpečnostní faktor a zaměřuje se především na kontrolu a zabezpečení hranic proti nelegálním tokům migrace. Oplátkou za spolupráci při zabezpečení hranic nabízejí jednotlivé státy EU třetím zemím rozličné finanční nástroje a formy pomoci. Preventivní spolupráce dostává mnohdy podobu jakési odměny za spolupráci při kontrole migrace.

Globální přístup k migraci

Vnější dimenze a správa vnějších hranic byla v Evropské unii vytyčena jako jeden ze základních pilířů pro vytváření prostoru svobody, bezpečnosti a práva již v Závěrech Evropské rady z Tampere v roce 1999. Dále v této linii pokračoval i programový dokument „Haagský program“, přijatý

v roce 2004 za nizozemského předsednictví, který načrtl obecné priority a cíle v oblasti vnitřní bezpečnosti pro období 2004–2009. V roce 2005 Rada JHA schválila Akční plán k provádění Haagského programu. Implementace programu slaví relativní úspěchy zejména v komunitarizovaných oblastech a v záležitostech, které řeší oblasti za hranicemi Evropské unie.

V prosinci 2005 Evropská rada schválila dokument Globální přístup k migraci reflektující vnější aspekt migrační politiky a řízení migračních toků na jižní mořské hranici. V zájmu následné implementace Globálního přístupu souhlasila Evropská rada v prosinci 2006 mimo jiné s prohloubením mezinárodní spolupráce s třetími zeměmi, posílením spolupráce mezi členskými zeměmi v boji proti nelegální migraci, zlepšením správy vnějších hranic a vytvořením společného evropského azylového systému do konce roku 2010. V Závěrech Rady EU z června 2007 byl Globální přístup k migraci rozšířen o východní a jihovýchodní dimenzi. O zohlednění tohoto geografického rozšíření projevuje značný zájem i Česká republika, které vadí přílišný akcent na jiho-mořskou hranici. Tato problematika získala na důležitosti, což dosvědčilo i portugalské předsednictví Unie v druhé polovině 2007, které si ve svém programovém dokumentu stanovilo Globální přístup jako jednu ze svých priorit.

Vnější hranice a nelegální migrace

Přestože byl na vnější hranici Evropská unie zaznamenán snižující se trend nelegálních vstupů, na vnějších hranicích jižních států se počet nelegálních vstupů dle výroční zprávy agentury Frontex za rok 2006 zvýšil (příkladem je Španělsko, Řecko a Turecko). Komise proto navrhovala zvýšení počtu společných operací na hranicích, záchranných akcí v mezinárodních vodách a zefektivnění spolupráce s třetími zeměmi při uzavírání readmisních smluv.

Zejména jižní mořská hranice se potýká s velkým přílivem migrantů ze severní a mnohem častěji i ze subsaharské Afriky. Nejčastěji jsou zadrženi Marokánci, následováni příslušníky států subsaharské Afriky. Podle Sdělení Komise o posílení managementu jihomořské hranice EU

bylo v roce 2005 zachyceno na Sicílii a Lampeduse 22 939 nelegálních migrantů, na Kanárských ostrovech 11 781 migrantů a na Maltě 1822 migrantů. Jen za loňský rok připlulo ke španělským břehům přes třicet tisíc migrantů. Tento příliv migrantů na jižní mořské hranici ovlivňuje i ostatní členské státy, protože migranti poté, co dosáhnou hranice EU, cestují do dalších koutů Evropy. Podobný problém se odehrává i na východní migrační cestě. Řecko upozornilo, že jen z východu (především přes Turecko) přišlo v roce 2006 do země na 50 000 nelegálních migrantů.

Multilaterální spolupráce: otázka solidarity

Zabezpečení hranic proti nelegální migraci zajišťují státy jednak evropskou multilaterální spoluprací nebo za pomoci vlastních bilaterálních vztahů s třetími zeměmi.

Evropská unie věnuje pozornost posílení bezpečnosti na společných vnějších hranicích pomocí integrovaného systému hraniční správy. Komise ve svém Sdělení o posílení správy mořských hranic z roku 2006 doporučila vytvořit síť stálých pobřežních hlídek na jižní mořské hranici, řízenou regionálními kontrolními centry. Hlídky by vznikly spojením již existujících národních hlídkových systémů a evropská agentura Frontex pro koordinaci společných kontrolních a hlídkových operací na vnější hranici by byla pověřena jejich správou. Komise dále navrhla vytvořit Evropský pohraniční hlídkový systém (EUROSUR),

kteřý by spojil existující národní hlídkové systémy a postupně je nahradil. Ve Španělsku takto například velmi efektivně funguje systém ochrany hranic (SIVE), který operuje po celém pobřeží jižního Španělska a východních oblastí Kanárských ostrovů.

Operativní spolupráce se odvíjí od společných aktivit koordinovaných Frontexem. V roce 2006 proběhlo 15 společných kontrolních a hlídkových operací. Frontex je založen na sdílení technického vybavení, jehož velikost se odvíjí od ochoty členských zemí toto vybavení s ostatními zeměmi sdílet. I nadále přetrvává palčivý problém neplnění příslibůných závazků technické asistence. K některým společným akcím Frontexu se tak členské země stavějí vlažně, ne-li kriticky. Například akce NAUTILUS z října 2006 byla kritizována kvůli svému krátkému nasazení a nevhodnému načasování. To dokládá i frontexová operace HERA II z roku 2006, která monitorovala migrační toky na pobřeží Mauritánie, Senegalu a Cape Verde za příslibené pomoci ze Španělska, Portugalska, Itálie a Finska. Technická pomoc však nedorazila buď vůbec, nebo velmi pozdě, případně státy plavidla a helikoptéry odvolaly oproti dohodě dříve.

Jiná otázka solidarity při záchranných akcích ve Středozemním moři vyvstává se záchranou a zachycením nelegálních migrantů na plavidlech. Státy zejména řeší, kdo nad zachráněnými, v některých tragických případech i mrtvými těly, převzme odpovědnost. Na zasedání Rady JHA v červnu 2007 přišla Malta s návrhem proporčně založeného „sdílení břemene“. Jižní státy vyjádřily Maltě podporu, na razantnější přístup si však troufla pouze Itálie. Ostatní země poukázaly na dostatečný finanční mechanismus, díky němuž zatížené státy získají nemalou kompenzaci. Především pak státy vyjádřily obavu, že sdílení břemene se stane pro migranty jedním z 'pull faktorů', který přiláká nelegální migranty.

Bilaterální spolupráce

Společné akce na bilaterální úrovni v teritoriálních vodách a na území třetích zemí probíhají zatím úspěšně. Jedná se například o zřizování společných hlídek, budování kapacit pro provádění migračních kontrol a policejní spolupráci. Například Španělsko aktivně spolupracuje se Senegalem a Mauritánií. Společně hlídkuje v teritoriálních vodách těchto zemí, přičemž projekty tohoto typu zahrnují i humanitární asistenci. Mauritánii byly dodány čtyři hlídkové čluny, jejichž posádka Španělské trénuje. Spolupráce se Senegalem je založena na vysílání senegalských policejních důstojníků do Španělska pro identifikaci zachycených senegalských občanů.

Itálie rozvíjí spolupráci s Egyptem, a to na základě Dohody o policejní spolupráci (2000), která si klade za cíl snížit tranzitní migraci. Italská vláda od začátku roku 2003 poskytuje egyptským úřadům speciální lety pro repatriaci migrantů ze Srí Lanky zachycených v Suezském průplavu. Od července 2000 probíhají společné hraniční kontroly mezi Itálií a Tuniskem, které koordinuje italský styčný důstojník vyslaný z italského ministerstva vnitra. V říjnu 2006 bylo při frontexové operaci nasazeno italské letadlo v senegalském vzdušném prostoru.

Politická spolupráce s třetími zeměmi zahrnuje vízovou facilitaci, jednání o readmisních smlouvách, které mají zajistit, že se zachycený migrant vrátí do země původu. V oblasti uzavírání readmisních smluv jsou nejaktivnější Francie, Řecko, Itálie a Španělsko. Evropské státy se však často potýkají s nezájmem třetích zemí o uzavírání těchto dohod. Africké státy nejsou schopny a mnohdy ani ochotny své aktivity koordinovat. Jejich občané nelegálně pracující v Unii posílají vydělané peníze zpět domů svým rodinám, remittance tudíž nemalou měrou zajišťují chod ekonomiky třetích zemí. Francie uzavřela readmisní dohody se 44 zeměmi v Evropě, Asii a Latinské Americe. I přes udržování nadstandardních vztahů se státy Maghrebu však doposud nezajistila žádnou dohodu v Africe.

Zdroje

- Note from Portuguese Presidency to Delegation. JHA External Relations Multi-Presidency Work Programme. 2. 7. 2007, 11327/07. Council of the European Union.
- Communication from the Commission to the Council. Reinforcing the management of the European Union's Southern Maritime Borders, COM (2006) 733 final.
- Council Conclusion on extending and enhancing the Global Approach to Migration. 2808. General Affairs Council meeting, Luxembourg, 17.–18. 6. 2007.

Kritika vnější dimenze

Přestože je management vnějších hranic založen na principu solidarity, vzájemné důvěře a společné odpovědnosti členských států, neobejde se přílišné zabezpečování hranic a stigmatizování potenciálních žadatelů o azyl bez kritiky humanitárních a lidskoprávních organizací. Na vnějších hranicích totiž dochází ke střetu dvou fenoménů: souběžnému přílivu nelegálních migrantů a ryzích uprchlíků, kteří potřebují mezinárodní ochranu. Organizace zejména kritizují externalizaci evropské migrační politiky za porušování Všeobecné deklarace lidských práv, ve které je zakotveno právo opustit zemi původu a navrátit se do ní. Prevence a předhraniční kontroly podle dalších kritiků stigmatizují každého jedince jako nelegálního migranta ještě předtím, než opustí svou vlast, a preventivní akce ignorují možnost, že by jedinec mohl být potenciálním žadatelem o azyl.

Ochrana hranic za hranicemi Evropy

Velký příliv nelegálních migrantů si zejména na jižní hranici vyžádal posílení managementu vnějších hranic Unie, proto se většina operací zaměřuje na intenzifikaci a externalizaci ochrany hranic. Se severoafrickými a subsaharskými státy jsou podepisovány readmisní dohody výměnou za rozvojovou pomoc, technické vybavení a lidské zdroje pro hraniční kontroly. Zvýšení hlídek v Gibraltarském průlivu vede k tomu, že si migranti vybírají jiné cesty či se ze severoafrických států stávají země destinace. Některé unijní státy posouvají externalizaci ještě dál: uvažují o založení center, která by zpracovávala žádosti azylantů již v Africe. Pro tento proces, jak se zdá, neexistují žádné hranice.

Jaroslava Pošvářová

vystudovala bakalářský obor politologie na Univerzitě Palackého v Olomouci a v současné době ukončuje magisterské studium na University of Helsinki.

jajaposvarova@gmail.com

Evropa ve válce 1939–1945

Tématem poslední publikace renomovaného britského historika Normana Daviese je druhá světová válka. Na rozdíl od autorů, kteří postihují převážně jen vojensko-politický aspekt problematiky, je Daviesův záběr mnohem širší a dimenzionálně bohatší, byť problematiku omezuje jen na evropský kontinent.

Publikace je strukturována do celkem sedmi partií. První část *Výklad* je koncepčním úvodem do problematiky. Druhá část *Boje* je věnována vyličení vojenských akcí v období války. Ve třetí části *Politika* se autor zabývá politickou dimenzí války v kontextu s předcházejícím i následným vývojem mezinárodních vztahů.

Další části se zabývají tématy, která se v standardní podobě zpracování objevovala jen okrajově. Čtvrtá, nazvaná *Vojáci*, se zabývá jednotlivými složkami a aspekty života a činnosti jednotlivých armád na všech bojujících stranách jako například odvod, kázeň, zbraně, účast žen, váleční zajatci, vojenští hrdinové. Pátá část je nazvána *Civilisté*. V ní si autor všímá utrpení a postavení obyvatelstva za války. Strukturuje sféry válečné Evropy, poukazuje na rozpornost pojmu *osvobození* na územích sovětských vojenských operací. Obsáhlou pozornost autor věnuje koncentračním táborům, vedle německých také a obsáhleji i sovětským gulagům. Davies také odmítá poválečné přesídlení, konkrétně Němců. Posléze skicu je situaci různorodých profesních a společenských skupin za války – například bankéřů, duchovenstva, básníků, vědců, hudebníků, diplomatů, kolaborantů, dětí či žen. K významnému obohacení poznání problematiky přispívá i šestá část *Zobrazení*, která přibližuje zpracování obrazy druhé světové války ve filmu, fotografiích, literatuře, historiografii a také na internetu.

Závěrečná sedmá část *Nezávěry* pak ve zhuštěné podobě sumarizuje autorovy názory. Uvedme stručně ty, pro které publikace jistě vzbudí pozornost i u českých zájemců o druhou světovou válku, ale nejen o ni.

Davies poukazuje na to, že „každá někdejší bojující strana má vlastní verzi války a každá staví svou roli do popředí.“ (s. 460). Považuje za nutné, aby historici přiznali, že zločinů se za války dopouštěli i její vítězové. Připomíná, že i dějiny druhé světové války byly vystaveny mocenské manipulaci. Poukazuje též na to, že odlišné

pojetí války se stalo i nedílnou součástí soupeření mezi poválečnými supervelmocemi v době studené války, a dovozuje do současnosti: „Poté, co v devadesátých letech zůstaly jedinou supervelmocí Spojené státy, vynořil se nový pohled na druhou světovou válku – ještě víc americkocentrický. Spehpen Ambrose se stal historikem dne a *Zachraňte vojína Ryana* a *Schindlerův seznam* filmy desetiletí.“ (s. 461). S uznáním rozhodujícího podílu Sovětského svazu na porážce nacistického Německa Davies zdůrazňuje poválečné důsledky: „A byl to sovětský komunismus, a nikoli liberální demokracie, co dosáhlo nejvýznamnějšího postupu.“ (s. 468). I tuto skutečnost má autor na mysli podtitulem své knihy.

Davies se ve svých úvahách a soudech opírá o obrovské množství poznatků z pramenů i literatury. Je pochopitelné, že přitom nebylo mož-

no se vyhnout i některým nepřesnostem. Tak například hovoří o Hossbachově memorandu namísto protokolu (s. 149); dále, že z Chamberlainovy iniciativy se konaly v Mnichově dvě konference (s. 150)

či že „V zimě 1938–1939 požadovali Slováci oddělení od Čechů“ (tamtéž).

Chvályhodná je rychlost, s jakou byla Daviesova publikace, která v původním anglickém znění vyšla v roce 2006, přeložena a uvedena na český trh. Na druhé straně to ovšem místy znamenalo kvalitu překladu. Obraty jako „vyvádění nacistického režimu“ (s. 149), „pokles do války“ (s. 150) či „povenkovštění“ německé ekonomiky (s. 203) znějí vskutku kostrbatě.

Přesto kniha N. Daviese představuje zásadní dílo, které obsahuje jak spoustu zajímavých faktů, tak i spoustu podnětných i provokujících názorů. Ať už s nimi čtenář bude souhlasit, či nikoli, Davies každopádně podal důkaz, že tematika druhé světové války není v mnoha směrech mrtvou minulostí a že poskytuje řadu námětů k úvahám, které se dotýkají i současných problémů mezinárodních vztahů.

Zdeněk Veselý

Zdeněk Veselý (1950) je docentem Střediska mezinárodních studií Jana Masaryka Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze.

zdenek.vesely@gmail.com

Praha: BB/art s. r. o., 2007. 542 s.
ISBN 978-80-7381-203-4

Norman Davies
Evropa ve válce 1939–1945.
Žádné jednoduché vítězství.

Thukydides

Zvláštní lidé, tihle Češi. Hrdě se považují za Evropany (vždy jsme jimi byli, říká takový ten obrýlený pán s šedivým knírkem, který je prý největším žijícím Evropanem vůbec), ale když se v Evropě děje něco světodějného, začnou se kroutit jako hadi a nejráději by Evropu unesli do Ameriky. Pro ně je to maličkost, a přitom

mají problémy s tím (po)zvednout sami sebe, když o něco jde. Američany jsou nejčastěji pusou – Vondra, pravda, umí po americku pěkně i myslet; a sluší mu to, když šilhá po svůdné velitelce amerických zahraničních tažení, ale Topolánek (premiér, tak nějak to říkají) přece jen vypadá směšně. Když si s ručičkou v kapse podupával vedle amerického krále, vypadal jako jeho pisař nebo brusíř mečů. Dětsky si sni svůj americký sen, jako jeho otec – nebo je to dědeček? – co sedí na hradě v Praze. Ano, ten pán s tím knírkem, toho mám na mysli. Legrační, jak jedněm nadbíhají, a před druhými v Evropě pak dělají ramena. Vždycky jsem říkal našim řeckým výtečným, našim *aristoi*, sebevědomě musíte vystupovat hlavně vůči největším, jinak

vás nikdy nebudou brát vážně. Budete pro ně sluhové, užiteční hlupáci, a tak to taky, pokud vím, v historii vždy dopadlo. Dějiny neoklamete.

Jsem tu jen pár týdnů, ale tahle rozpolcenost mi padla hned do oka. Teď naposledy: jak sebevědomi byli, když evropská vláda navrhla, aby uhlíkový kyslík nesměl do vzduchu tak hutně. Češi si nenechají diktovat, ohrožuje to naše hospodářství! Ostrý hoch s bradkou, inu opravdový Říman, byl myslím nejhlasitější. Oni raději rozleptají brány Olympu, otráví nektar a božskou ambrosii, než aby ubrali luxusních podušek pod vlastním zadkem. Promiňte, starší lidé se snadno rozčíli, viděli-li evidentní hloupost. Jen kdyby tak drsní byli Češi při jednáních s Američany. Mimochodem už se tam někdo ptal, jestli agresivní politika „velmi předsunutých hlídek“ pomůže světu k většímu klidu? Neslyšel jsem.

Možná to dělají, jen lidem na shromáždění to neříkají. I to je chyba. Věřte mi. Viděl jsem mnoho vládců, kteří s plnou pusou demokracie prováděli tyranskou politiku. Co je mi do toho, když nejsem Čech? Teď tu žiji, a byl bych nerad, kdybychom se nechali požrat jednostrannou zasloupeností. Evropa je bližší košile a chybí jí naivní americká iluzivnost.

Mohu-li poradit, více evropsky vyvažovat, milí čeští aristoi.

Zdeněk Zbořil

Glosa

Bénazír Bhuttová a její pokrevní nepřátelé

Bývalá pákistánská ministerská předsedkyně měla doma početné nepřátele. Byli ale nejen z řad bývalé politické opozice. Její současní vrazi mohli přijít i ze zahraničí, kdyby se jich dotkla její nevira v nesmrtelnost mediálně slavné hlavy al-Káida. Identifikace Usámy bin Ládina a zemí, které mu poskytují nebo od kterých si vynutil nárok na nějaké teritorium, budí dlouhodobě rozpaky, ale je rozdíl, zmíní-li své pochyby o existenci hlavního důvodu pro válku celého světa s terorismem nějaký novinář, anebo politik, od kterého se očekává, že prokáže loajalitu alespoň

svou neutralitou. Zejména v dobách politických změn se vždy hledaly a používaly nejrůznější instrumenty, kterými bylo možné nabýt nebo vynutit si věrnost. Klanové a rodinné vazby se stávaly politickou institucí zvláštního druhu a označení *moje rodina* – *ma-fia* je populární dodnes jako spojenectví stvrzované krví, a od dob Dostojevského Běsů víme, že také krvi společně prolítou. A tak problém loajality v politice má tolik různých řešení, že je klasická politická studia ponechávají za úkol interdisciplinární politické antropologii.

Z korejštiny známe slovo *čö-bol*, které překládáme jako *finanční rodina*, a jeho obdobu nacházíme nejen v uzavřených společnostech, které utvářejí nějakou autoritu, ale i v politických systémech, které se považují za produkt občanské společnosti.

Když se otec nebohé Bénazír Bhuttové rozhodl v roce 1971 pro reformy, zahájil je zabavením cestovních dokladů členům dvaadvaceti nejbohatších rodin. Pak přišla omezená konfiskace jejich majetku. Také jeho, mimochodem obviněného z nepotismu, zabila nenávist a nemusíme se obávat říct, že byla stvrzená krví.

Politická fikce

Vlasta Vondráčková, jedna z uklízeček ve firmě *Nová příležitost* zabývající se public relations a marketingem, uklízela po pravidelném pondělním brífinku Elipsovitou pracovnu. Náhle uviděla pod deskou mahagonového stolu vyčuhovat papírek. Její zvědavost byla silnější než povinnost řádně vykonávat počistovací činnost, tak si sedla a dala se do čtení.

Nejdříve zdůraznit synergický efekt. Pak čísla o zásobách vojenského materiálu zákazníka. Poté

úvod do situace: Využit výtečný nápad firmy E.ON s Pražskou lyží z konce roku 2007 – navezli na Hradčanské náměstí sněh a uspořádali zde klasický lyžařský závod. Mimo reklamy k tomu ještě vedlejší produkty showbyzu. Tím, že se to dělo jakoby pod patronátem prezidenta na jedné straně a primase českého na druhé straně, došlo k podvědomé legitimizaci. Sněh byl pak převezen mimo centrum a znovu využit k rekreativnímu vyžití Pražanů. Opět zdůraznit synergický efekt. Návrh: Vy-

užit Hradčanské náměstí se všemi uvedenými atributy k uspořádání lokálně omezeného válečného konfliktu (LOVK). Kolaterální ztráty pokrytý spřátelenými pojišťovnami. Naše nadhodnota nápadu: přesunout následně tento LOVK na předem domluvené africké bojiště (jednáme zatím se šesti subjekty). Nakonec opět zdůraznit synergický efekt.

„Jako malí Jardi“, řekla Vondráčková a přilila do kbelíku trochu lyzolu.

Homo politicus